

Абдулла СОБИРОВ

ЮЛДУЗ ҚЎНГАН ДАЛАЛАР

Очерклар

Тошкент
«Akademnashr»
2009

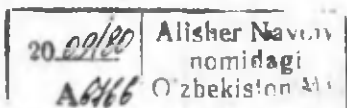
65,321.4 Фермер хўжалиги

«ҚИШЛОҚ ТАРАҚҚИЁТИ ВА ФАРОВОНЛИГИ ЙИЛИ»ГА БАҒИШЛАНАДИ

«Қишлоқ тараққиёти ва фаровонлиги йили»да чоп этилаётган ушбу китоб Она ватанамиз равнақи ва гуллаб-яшнашига, юртбошимизнинг фермерлик ҳаракатидан кўзлаган эзгу ораҳларини рўёбга чиқаришига, қишлоқдаги ислоҳотлар жараёнини янада чуқурлаштиришига муносиб улуш қўшаётган ва бу йўлда катта сиёсий ҳамда ижтимоий куч сифатида шаклланаётган кўп сонли қишлоқ тadbиркорларининг шижоатли бунёдкорлик меҳнатига бағишланади.

Нашрга тайёрловчи: **Муҳаббат БЕКЧОНОВА**

UD 35544
391

ISBN 978-9943-373-02-0

© А.Собиров «Юлдуз қўнган далалар».
«Akademnashr» нашриёти, 2009 й.

*“...Қишлоқ тараққий топса, юртимиз обод,
ҳаётимиз янада фаровон бўлади”.*

Ислом КАРИМОВ

СЎЗБОШИ

Буюк истиқлолимизнинг халқимизга берган инъом ва имконлари кўп, мазмун-моҳияти ниҳоятда бой ва теран. Фермерлик ҳаракати – унинг тотли нсъматларидан бири. У истиқлол шарофати билан туғилиб, жамият ҳаётидан муносиб ўрин олди. Саноқли йиллар – тарихан қисқа муддат ичида асрларга татиғулик катта тараққиёт йўли босиб ўтилди. Энди биз ушбу янги оммавий ҳаракат амалда ўзини тамомила оқлагани ва юртбошимизнинг ундан кўзлаган эзгу орзу-умидлари ҳаётда изчил рўёбга чиқаётганига шохид бўлиб турибмиз. Мамлакатимиз деҳқонлари босиб ўтган ушбу тарихий йўлнинг фахрланса арзийдиган жиҳатлари бисёр.

Шуни алоҳида таъкидлаш жоизки, жаҳоннинг аксарият ривожланган давлатлари хусусий мулкнинг тўла дахлсизлиги ва мўтабарлиги ҳар томонлама таъминланган, бу борада бой тажриба тўпланган, тараққиёт учун барча шарт-шароитлар яратилган бир вазиятда фермерлик ҳаракатига қадам қўйган бўлса, ўз истиқлолини эндигина қўлга киритган Ўзбекистон бу майдонга мулкчиликнинг ана шу шаклига тиш-тирноғи билан қарши бўлиб келган истибод тузумидан моддий-молиявий ва маънавий имкониятлари ғоятда чекланган бир шароитда кириб келди. Шу боисдан ҳам биз фермерликнинг шакл-шамойили, мазмун ва моҳияти борасидаги тасаввур ҳамда тажрибаларни йўл-йўлакай орттирдик. Бу йўлда ўзимизга далда бўлувчи, таскин берувчи ва бошлаган ишимизга нисбатан қағний ишонч ҳисларини юзага келтирувчи ишончли омил – юртбошимиз томонидан ишлаб чиқилган ва кўрсатиб берилган оқиллона йўл-йўриқлар, стратегик тараққиёт тамойилла-

ри, дунёдаги ҳамма халқларга хосу мос бўлган мулкчилик ва манфаатдорлик туйғусига суяндиқ.

Шўролар истибдоди даврида халқимиз дилидаги муқаддас туйғуларни ўчириб ташлашга қаратилган ҳамма уринишлар бекор кетди. Халқ оммаси қандай тузумда, қай шароитда яшамасин, унинг онгида хусусий мулкка, манфаатдорликка нисбатан чуқур ихлос-эътиқод ҳисси, турмуш тарзини муттасил яхшилаб бориш туйғуси абадий яшаб қолиши ва бирон-бир куч одамларни бу йўлдан қайтара олмаслигини ҳеч ким англамади. Омма онгидаги бу кучли туғённи мустақил Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислам Каримов илк бора чуқур тадқиқ ва таҳлил этиб берди. Хусусий мулкнинг мўътабарлигини одамлар биринчи марта у кишининг тилидан эшитдилар. Бозор муносабатлари хусусий мулкчилик ва манфаатдорлик шароитидагина тантана қилишини юртбошимиз ҳаммамизга ишонарли тарзда исботлаб бердилар, йўл-йўриқ кўрсатдилар.

Жамиятни тубдан ислоҳ қилиш томон йўналтирилган илк қадамлар мулкчиликнинг мустаҳкам ҳамда ишончли пойдеворини юзага келтириш тадбирлари билан бошланди. Тадбиркорлик, ишбилармонлик, омилкорлик иборалари луғатимиздан муносиб ўрин топди. Ҳозирги кунда биргина Хоразм вилоятининг ўзида 30 мингдан зиёд тадбиркорлик субъектлари фаолият кўрсатаёпти. Яратилаётган улкан бойликнинг асосий қисми қишлоқ ишбилармонлари – кўп минг сонли фермерлар меҳнатининг маҳсулидир. Вилоятда давлат рўйхатидан ўтказилган 10 мингдан зиёд фермер хўжалиги ана шу бебаҳо бойликнинг бош бунёдкори ва ижодкори ҳисобланади.

Вилоятимизда дастлабки фермер субъектлари истиқлолнинг илк палласидаёқ юзага келган ва шу онларданоқ ўз неъматларини халқимиз дастурхонига тортиқ эта бошлаган эди. Айни паллага келиб, қишлоқ хўжалиги маҳсулотларининг қарийб 98 фоизи фермерлик ҳаракати қатнашчилари томонидан яратилаёпти. Фермерлик қишлоқ

тараққиёти ва фаровонлигининг асосий ҳаракатлантирувчи кучига айланди. 2009 йил маълумотларига қараганда, пахтачилик ва ғаллачилик йўналишида фаолият кўрсатаётган фермер хўжаликлари сони вилоятда 2380 тадан иборат бўлди. Мавжуд экин майдонларининг асосий қисми улар ихтиёрига берилган. Етиштирилаётган пахта ҳамда ғалла ҳосилининг деярли барчаси мазкур тадбиркорлик субъектлари улушига тўғри келади. Фермерлик субъектларининг 7,5 мингга яқини чорвачилик, бөгдорчилик, сабзавот ва полизчилик билан шуғулланаёпти. Улар томонидан етиштирилаётган хилма-хил ноз-неъматлар вилоят аҳли эҳтиёжини тўла қондираёпти. Қишлоқ тараққиёти ва иқтисодий ҳаётининг мустақамланаётгани намуналарини эндиликда фермерлик субъектларининг саноатлашуви мисолида ҳам яққол кўриш мумкин. Ҳозирги кунда 100 га яқин фермер хўжаликлари қошида чорвачилик, бөгдорчилик ва сабзавот-полиз маҳсулотларини қайта ишлаб, тайёр ноз-неъматларга айлантирувчи мини ва ҳатто тўла қувватли корхоналар ишлаб турибди. Ана шу ҳақдаги айрим лавҳалар ушбу китобдан ҳам ўрин олгани фикримизнинг яққол тасдиғидир.

Босиб ўтилган йўл, чиндан ҳам, мазмунли ва жозибали. Аммо бу ўз-ўзидан рўёбга чиқаётгани йўқ. Ваҳоланки, бундан 4-5 йиллар муқаддам ҳам бутун Ўзбекистон аҳли, давлатимиз ва ҳукуватимиз фермер хўжалиklarини шакллантириш ташвиши билан яшар, ишлар, вазифалар ва муаммолар эса қалашиб ётарди. Ҳозир бутун Республикамиз, шу жумладан, Хоразм вилоятида ҳам ўзини иқтисодий жиҳатдан ўнглаб олаётган фермер хўжаликлари сони тез суръатларда ортмоқда. Имонимиз комилки, мавжуд фермер хўжалиklarини йириклаштириш ва фаолиятини оптималлаштиришга қарата 2008-2009 йиллари амалга оширилган ташкилий тадбирлар бу борадаги ютуқларни янада кўнайтириш гаровига айланади.

Биз ўтган йиллар мобайнида кўп минг сонли фермерлар сафида тажрибаси, бой ва қизгин фаолияти билан

ҳаммага ўрнак бўла олувчи пешқадамлар қатлами пайдо бўлишини фоят интиқлик билан кутдик. Мана энди бу му-родимиз ҳам ҳосил бўлди. Уларни кўриб турибмиз. Сони биз кутганимиз ва ўйлаганимиздан ҳам кўп.

Бугун қўлингизга етиб келган ушбу китобни ана шу соҳада эришилган катта ютуқлар, фидойи фермерлари-мизнинг илғор иш усуллари ва ибратли фаолиятини бади-ий ҳамда ҳужжатли тарзда ифодалаб, оммага тарғиб қилув-чи ўзига хос рисола сифатида баҳолаш ўринли бўлади. Уни катта ижодий меҳнатнинг муносиб натижаси ўлароқ эътироф этар эканмиз, айти пайтда қишлоқда кечаятган янгиланиш жараёнлари қаҳрамон ва фидойи фермерлар сафини янада орттиришидан астойдил умидвор эканimizi баён этамиз. Бу олижаноб ниятга етиш учун ташаббус-кор фермерлар, оддий деҳқон-чорвадорлар, соҳибкор-боғ-бонларнинг серқирра фаолиятини қўллаб-қувватлаш, таъ-минот ва хизмат кўрсатиш ишлари савиясини ошириш, қонуний ҳуқуқ ва манфаатларини кафолатлаш, ҳимоя қилиш, қаҳрамонона меҳнатини рағбатлантириш, тарғи-бот-ташвиқот ишларини тубдан яхшилаш ва кучайтириш талаб этилади. Зеро, қишлоқ ҳаётининг асосий ҳаракат-лантирувчи кучи, бош меъмори ва бунёдкори жамияти-мизда янги ижтимоий бўғин сифатида шаклланган фер-мерлар оммаси эканлигини доимо назарда тутмоғимиз за-рур.

Давлатимиз мустақилликни янада мустаҳкамлаш, бо-зор муносабатларини янада ривожлантириш ва такомил-лаштириш, жамиятда демократиялаш жараёнларини кучайтириш, халқимизнинг тинч, осуда ва фаровон ҳаётини таъминлашга қаратилган инсонпарварлик сиёсатида дои-мо собит, азму қарори қатъий, тарҳи юртбошимиз томо-нидан аниқ-равшан чизиб берилган йўлларимиз эса кенг ҳамда равон. Бу йўллар халқимиз ва жамиятимизни исти-қбол манзиллари сари чорламоқда. Унга авваламбор фи-дойи меҳнат, халқимиз, ватанимиз, давлатимиз ва истиқ-лолимиз тамойилларига чуқур садоқат ҳамда меҳр-оқибат

туйғулари туйфайли этишамиз. Кимнингки нияти холис бўлса, у албатта рўёбга чиқади. Зеро, кўнгли очиқ кишининг йўли ҳам очиқ ва буни ҳаётнинг ўзи тасдиқлаб турибди. Шу каби эзгу ва муқаддас туйғулар онг-тафаккуримизни доимо банд этишидан астойдил умидвормиз. Эзгу ишлар, хайрли амаллар доимо ҳамроҳингиз бўлишини истаймиз. Энг яхши тилакларимиз сизга бўлсин, азиз юртошлар.

Мақсуд САИДОВ,
Ўзбекистон Фермер хўжаликлари
уюшмасининг Хоразм вилоят
филиали раиси

БАҲРОМНИНГ ҚАЙТИШИ

Инсон – Парвардигор томонидан яратилган энг нозик-таъб ва мўрт жонзотлардан бири. Маркс ака одамизод ҳақида айтилгучи бундай ҳавойи фикрларга қўшилмайди:

– Инсоннинг камида ўнта жони бор, – дейди у истехзо билан, – дейлик, очликнинг ўзига оз деганда ўн кун чидаб бериши мумкин. Сизга айтсам, молнинг жони битта. Очликка ҳеч тоқати йўқ, жонивор.

Маркс ака мавриди келса, ҳамisha мол-чорва мавзуида гаплашишни истайди. Бу – бежиз эмас. Ахир у кимсан, мамлакатнинг «Фермерлик» деб аталувчи энг кенжа ҳаракати вакили. Хоразм воҳасида чорвачиликка ихтисослашган доврўддор хўжаликлардан бирининг раҳбари. У киши билан чамаси 1995-96 йиллар ғалати бир гурунғ бўлвди:

– Ўт-см етарлими? – сўрашганди ундан. Жавоб эса дангал бўлганди:

– Носвой тарзида искатса етади, ундан ортиғига етмайди. Мол бўлса-да, дардини бизга айта олади. Биз эса эшитамиз. Аммо бизнинг молларимиз тилидан ҳар гал хузурларига бориб айтадиган ўзбекча сўзимизни айни «эшитиши керак бўлган одамлар» эшитишмайди.

Пировардида, фермернинг ушбу деганлари мамлакатимизнинг нуфузли газетаси саҳифасида чиқди. Хайрият. Кейин эшитсак, газетадаги мақоладан сўнғ бу гаплар «эшитиши керак бўлган ўша одамлар» қулоғига дарров етиб борибди. «Ана, энди ишлар «беш» бўлади», – дея хитоб қилибди мақолани «қулоғи том битган»лар ҳам ўқиганидан хабар топган Маркс ака завқ билан қарсак чалиб. Бироқ «қулоғига пахта тикилган» ўша кишилар отдан тушишса-да, эгардан тушишмабди. Фермер қошига ўдағайлаб келишибди: «Ҳап, санми бизни газетга чақадиган!? Кўрадиганингни энди кўрасан».

Улар офилхонади очқаб ётган молларга парво ҳам қилишмабди. Озуқа таъминоти мутасаддиларининг хатти-ҳаракатидан сўз ҳам очипмабди. Аксинча, мухбир олдида но-

жўя сўз айтиб, айрим «ёшулли»ларнинг обрўсини тўккани учун фермерни роса койишибди.

– Ўшанда қарамоғимизда 30 бош мол ва 10 гектар ердан бўлак ҳеч вақомиз йўқ эди, – дейди ўша кунларни эсларкан фермер. – Энди эса ҳаммаси бор. Ишга панд бсерувчилар эса йўқ. Юртбошимиз фармонлари, йўл-йўриқ ва кўрсатмаларига биноан эскича тутумлар асосида ишлаб ўрганган борингни кўролмас, йўғингни эса беролмас ландовурларнинг бари йўлдан олиб ташланган. Ана шунинг учун ҳам фермер қарамоғидаги қорамоллар сони 200 га етган, ҳатто қўйчиликка қўл уриш имкони ҳам юзага келган. 2003 йили атиги 3 бош қўй билан иш бошлаган хўжалик қўйчилик фермаси 2009 йилга келиб уларнинг сони 100 дан оширган.

– Моллар озуқани носвой тариқасида искаётгани йўқми энди? – ўсмоқчилаб сўраймиз фермердан.

– Гапингиз ажаб бўлди-ку, – дейди у араз оҳангида, – агар ўт-ем бўлмаганида, молу қўйлар сони шунчага борармиди? Моллар тўқ эканки, ҳар сигирнинг ўзидан кунига 18-20 литр сут соғиб олаямиз. 46 гектар пичанзоримиз бор. Бунинг устига, ерларимиз ниҳоятда ҳосилдор. Бошқалар бир ҳосил олса, биз икки ҳосил олаемиз. Молларимиз озуқага ёзу қиш муҳтожлик сезмайди. Уни етиштириш учун ўғит ҳам, ёқилги ҳам етarli. «Ёшулли»лардан ҳам кўп мадад олаямиз.

...Инсоннинг бошида доимо яхшию ёмон, хайри ва хайрсиз алфозда намоён бўлгучи ғам-ташвишларнинг талай юкини кўрасиз. Фалокат босиб келган ташвишларни, табиийки, яхшига йўёлмаймиз. Тўй-томоша уюштириш, иморат қуриш, бир мулкни иккига дўндириш йўлидаги ғам-ташвишларнинг эса ҳеч овирлиги йўқ. Энди билсак, ўша кезлар урганчлик фермернинг орзу-умидлари йўлини ҳар бир эзгу иш бошида табиий ва муқаррар суратда мавжуд одатдаги ташвишлардан бири кесиб чиққан экан.

– Ташвишни орқалаб юрмаслик керак, – фалсафага берилиб дейди фермер, – ундан қутулмоқ учун ҳаракат

қилмоқ даркор. Ташвишдан қутулиш учун қилинган ҳаракатгина ишнинг ривожига етаклайди. Ушанда масалани кескин қўйганимиз, жимгина қараб турмаганимиз эвазига озуқали бўлдик. Бунда бизга юртбошимизнинг чорвачилик билан шуғулланувчи фермер хўжаликлари фаолиятини қўллаб-қувватлаш, наслчилик ишларини ривожлантириш, озуқа мўллигини таъминлашга қаратилган фармон ва қарорлари, айниқса, кўп мадад бўлди. Омбор озуқага тўлгач, мол сонини қандай қилиб кўпайтириш ҳақида ўйлай бошладик. Мана, унинг натижаси...

Фермернинг мулк-бисоти: 300 бош молга мўлжалланган фермахона, устахона, 2 та омборхона, каттагина иссиқхона, тураржой бинолари, 5 та чоппиқ ва транспорт тракторлари, 1 та юк, яна 5 та енгил автомашина, 8 та турли русумли тиркама воситалар, колбаса-сут маҳсулотлари миниаводи, нонвойхона, тўйхона, 180 бош қорамол, 90 бош қўй-эчки. Экин майдонлари: 1994 йили – 10 гектар, 2008 йили – 46 гектар. Маҳсулот ҳажми: сут – йилига ўртача 250 тонна, гўшт – йилига ўртача 22 тонна, колбаса маҳсулотлари – кунига 300 кило, сутни қайта ишлаб, тайёр маҳсулотга айлантириш – йилига 130 тонна, маҳсулот тури – 5 та, нон маҳсулотлари – йилига 147 тонна. Дехқончилик маҳсулотлари: рағла – йилига ўртача 60 тонна, гектарига 60 центнер, боғдорчилик маҳсулотлари – йилига ўртача 7, 4 тонна, шоли – йилига 15 тонна, чорва озуқаси (беда, макка ва оқжўхори) – йилига 1000 тонна, макка дони, оқ жўхори – йилига 34 тонна, картошка ва сабзавот – йилига 40 тонна. Соф дарюмад: йилига ўртача – 60 миллион сўм. Ишчи кучлари: 1994 йили – 5 киши, 2008 йили – 43 киши.

Юқори малакали иқтисодчи сифатида қарийб 30 йиллик меҳнат баробарида орттирилган 5-6 минг сўм (1991 йилги пул қийматида) пулни ўз ўрнида харжлаб, бирини даставвал икки, кейинги йили – уч, пировардида тўрт, беш, ўн, юзга дўндириш эвазига ҳосил бўлган мулк – бисотнинг бугунги кўлами ана шундай: Марке ака – том маънодаги миллионер фермер.

Маркс акани билмаган кишилар унинг юқоридаги муомаласидан сўнг «хўп ҳазилкан одам эканми», деган ҳаёлга боришлари ҳам мумкин. Бироқ аслида ундай эмас. Фермер Маркс Раҳмонов – ўта жиддий одам.

– Баъзан ана шу алфозда ўз-ўзимни юпатишга уринаман, холос, – дейди у оғир хўрсиниш билан, – Бундан бўлак иложим ҳам йўқ. Аёлимнинг ҳам кўнгли ўксик, уни ҳам суюмоғим керак. Юпаниш ва бошга тушган савдоларни унутишнинг бирдан-бир йўли, сизга айтсам, меҳнат. Гап-гаштакка кўпам берилавришдан наф йўқ.

Мунаввара опа –ҳожи она (у мусулмончиликнинг ушбу муборак фарзини ёстиқдоши Маркс опа билан бирга адо этиш бахтига муяссар бўлган), ҳақиқий уй бекаси эди, деса ўринли бўлади. 5 нафар фарзанд тарбияси, уй-рўзгор юмушлари, элдаги тўй-маъракалар – бир аёл учун шунинг ўзи кифоя. Тарих филдираги айланиб, 90-йилларга етганида, фарзандлар камолга етиб, она гарданидаги ташвишлар юки бир қадар озаydi. Ҳаётда зерикарли онлар ҳам бўлишини она биринчи бор ўшанда ҳис этди. Фарзандлар камолга етиб, оғирингни енгил, мушкулингни осон этишига не етсин. Хуллас, Мунаввара опани ҳаётнинг иш ва ташвишлардан холи онлари йўқлаб келди. Аммо ташвишсиз яшаб бўларканми? Яна денг, ўғил уйлаш, қиз чиқариш ёшида? Мунаввара опа кунда ва кунора эрини тергайдиган одат чиқарди: «Фалончининг зан бизбоп қизи бор-да, фалончи оиладагилар – роса ўзимизбоп одамлар. Юраверамизми энди уларни бировлар илиб кетишини кутиб, дадаси?»

Мунаввара опа ва Маркс аканинг шириндан-ширин орзулари бирма-бир амалга ошаверди. Тўнғич ўғил Эркабой ўз жуфти ҳалолини топди. Қизлари: Санобар, Сайёра ва Дилфузалар ҳам турмуш қуриб кетинди. Хонадонда навбадаги тўйнинг тадориги бошланди. Ногаҳон... Э, воҳ! Шундай кўргулик ҳам бормиди бошда? Булутсиз осмонда гўёки момақалдироқ гумбурлади, еру осмон ларзага келди. Уша лаънатланган оқшомда уйга кенжа ўғил Баҳром-

жоннинг жонсиз жасади қайтди. Онаизорнинг оҳу нола-лари кўкка етди, унинг ҳолатини тасвирлашга тил ожиз, қалам ожиз. Отанинг ҳам қадди букилди. Дарднинг кўпини эса, аёл эмасми, онаизор тортди. Суюкли фарзанди фироғи унинг аввал қалбини, кейин эса юрагини яралади. Марҳум ўғилнинг номи ўнгида ҳам, тушида ҳам тилидан тушмай қолди. Дил яраси жисмга ўтса, оғир бўларкан. Маркс ака кўрдик, рафиқаси тўшакка миҳланмоқда, Баҳромжоннинг номи эртаю кеч тилидан тушмайди, кўз ёши ҳам мисоли дарё экан, орадан 4-5 йил ўтса ҳамки, ҳамон шашқатор. Отанинг дарди ҳам ундан енгил эмас. Бир томондан айрилиқ дарди, яна бир томондан кун сайин чўкиб бораётган аёлининг сўлғин ва маҳзун қиёфаси, ундан ҳам ажраб қолмаслик хавфи, етмаганига яна уйрўзғор юки... Аёли-ку, дарду ҳасратдан ўзига келолмаяпти. Башарти ўзи ҳам иродани илкидан чиқаргудай бўлса, бунинг оқибатини тасаввур этиш қийин эмас. Маркс ака бу ҳолни аниқ-тиниқ кўра олди.

– Оиламизнинг азалий бир дўсти бор: Аминбой Вафюев. Донишманд инсон, ўзи Гурланда яшаса-да, бутун мамлакат танийди, узоқ йиллар туманга раҳбарлик ҳам қилган, – деди Маркс ака ўша аламли кунларни хотирлар экан. – Кунларнинг бирида ҳол сўрагани уйимизга келди, анча дардлашдик. Кетар чоғда мени бир чеккага имлаб: «Мунавварадан ҳам ажрашингга оз қолибди, бир чорасини топ», – деди. Қанча уринсам-да, ҳаракатларим зос кетаётганлиги, ўзимнинг ҳам тишка-мадорим қуриб, адои тамом бўлаётганлигимни айтдим. «Бескорларни айтибсан, – деди у аччиғланиб, – аёлингга эрмак керак, шуни ҳам англамадингми?» Кейин яна қўшимча қилди: «Уйингга ҳеч бўлмаса сигир-бузоғинг борми, ўзи?» Сукут сақладим. У: «Ундай бўлса, соғин сигирни мен бераман», – деди. Меҳмон эртасигаёқ уйимизга бузоғи билан қўшиб, бир бош соғин сигир юборди. Жудаям кўзга ёқимли жонивор экан. Ҳар қалай, аёлимнинг эътиборини тортди. Икки-уч кун ўтиб, ўт-емини ўзи сола бошлади. Орадан ҳафта-ўн кун

ўтиб, оёққа қалққандай бўлди. Оваларнинг кўнгли юшоқ бўлади, дейишганига иймон келтирдим. Молга ўт-ем солиндан ўзимни атайлаб четга олганим иш берди. Сигирга астойдил жони ачишгани боис, парваришга ўзи унади. Орадан яна бир неча ой ўтди. Говмиш ва бузоғи унинг учун ягона дардкам ва овунчоққа айланди. Қанийди, шу топда унга яна бир кўра мол келтириб бера олсаму шу йўл билан кўксини ҳали-ҳамон қоплаб ётган адоқсиз дардни буткул ювиб ташласам. Кадхудо – донишманд одам эмасми, Аминбой ака навбатдаги ташрифларнинг биридан сўнг деди: «Аксарият кўпчилик аёллар фарзандига жаноза ўқилган уйни дўзах билишади. Иложини топсанг, аёлингни қишлоққа кўчир, кўксига шамол тегсин. Айтганча, хабаринг борми, Президентимизнинг Фармони чиқди: чорвачилик фермалари хусусийлаштирилиб, ихтисослашган фермер хўжаликлари ташкил этилади. Мол тополсанг, уни ўзинг ҳам ташкил этишинг мумкин».

«Меҳмоннинг сўнгги деганлари миямга қаттиқ ўрнашиб олди. Бир ўқ билан икки қуённи уриш мумкин. Ҳам аёлимнинг кўксига шамол тегади, яна денг, барча юраётган йўлга тушиб, еру молга эга бўламан».

Қаҳрамонимиз фермерлик йўлини ана шу алфозда ўзи учун кашф этди. Туман ҳокими номига ариза ёзиб, ўзи ва оиласи бир умр яшаб келган Урганч шаҳрининг нақ биқинидаги Юқорибоғ қишлоғида чорвачиликка ихтисослашган янги фермер хўжалигини ташкил этди. Оила жамғармасини 30 бош қорамол харидига харжлади, 10 гектар ер эгаллиги ҳуқуқини қўлга киритди. Ортиб қолган маблағга кичиккина молхона қурди, бир кун келиб орзуим ушалар, деган ниятда оти қолиб, тақаси, яъни трактори қолиб, прицепини (эски бўлса-да) сотиб олди. 10 гектар майдондаги озуқа экинлари кузга бориб, эҳтиёжга яраша ҳосил берди. Янги тузилган бузоқлар ҳисобига моллар сони ўша йилнинг ўзидаёқ яна бир неча бошга кўпайди. Орадан бир йил ўтмаёқ ферма маҳсулотлари бозор юзини кўрди. Харажатлар ўрнини қадамба-қадам қоплаш ва фермер

хўжалигини оз-оздан кенгайтириш имкони вужудга келди. Фермерлик фаолиятининг дастлабки уч йилида хўжалик яна 2 та трактор ва шунча прицепага эга бўлди, шу орада 250 бошга мўлжалланган янги молхона ҳам қурилди. Бу янглик имконларнинг бири иккинчисини, сўнгра учинчиси, тўртинчиси ва бошқаларини эргаштириб келаверди. Даставвал харид қилинган эски трактор ва уларнинг аравачалари ўрнини 2 та яп-янги замонавий трактор, 3 та тиркама, оғир юк тортувчи автомашина эгаллади. Булар эса янги имконларга йўл очди.

Шу ўринда кичик бир қочирим:

– Давлатимиз раҳбарининг сўзларини ҳар доим эътибор билан тинглайман, – дейди Маркс ака қўнгли жўшиб, – айтганларининг маъзини чақишга ҳаракат қиламан. Президентимизнинг 1994 йили Бухородаги «Файз» фермер хўжалигига борган чоғда айтган бир ҳикматли сўзлари ҳамон эсимда: «Фермерлик фақат мол боқишнинг ўзидан иборат бўлиб қолмаслиги керак». Шу сўзни айтаётиб, Юртбошимиз қўнглида нелар кечаётганлигини дарҳол англаганман. Лекин на қилай, мавриди келишини кутиш, иложи бўлса, ўша мавридни тезроқ қўлга киритиш учун ҳаракат қилишдан бўлак чора йўқ. Ниҳоят, ўша кунлар келди.

Гапнинг буёғини энди биз – муаллифларга қўйиб беринг. Ҳа, бир имкон – иккинчи имконнинг калити. Истиқлолимиз тонгида юртбошимиз орау қилган манзара Маркс Раҳмоновнинг марҳум ўғли Баҳром номи билан аталувчи фермер хўжалигида 2001 йили намоён бўлди. Бу пайтга келиб чорвачилик маҳсулотларини мўл-қўл етиштираётган фермер хўжалиги қошида янги сут, колбаса ва консерва маҳсулотлари мини заводи ҳамда мўъжаз новвойхона иш бошлади.

Равнақ ва илдамлашсиз ўтган йилнинг ўзи йўқ. Турмуш тўқинлиги ҳам унинг баробарида қарор топди. Фермер оиласи учун қишлоқда янги иморат қурди, унинг ёнида 2 та омборхона ва техника устахонасини бунёд этди. Янги

«Дамас» ва «Нексия» автомашиналарини сотиб олди. Сўнгги йиллар жамғарилган маблағни эса янги иссиқхона қуришга харжлади. «Ким ошди» савдосида қатнашиб, собиқ жамоа хўжалигининг қаровсиз ва эгасиз қолиб кетган идораси ҳамда маданият саройини харид қилди, уни бинойидек таъмирлаб, кўркам тўйхонага айлантирди. «Ҳожи бобо» деб аталмиш мазкур маскан – бугун «Баҳром» фермер хўжалигининг яна бир кўркам қосимаси.

Истиқдолимиз нафаси, замона зайли, давр руҳи анланмаган, ишга оқилона ва омилкорона ёндошилмаган, фидойилик ва ватанпарварлик намуналари намоян бўлмаган жойда ҳаёт кўркамлик томон ўзгариши даргумон. Эл-улуғга қилинган яхшилик ҳам, ёмонлик ҳам беиз кетмайди. Яхши эсанг, ошингни, ёмон эсанг, бошингни сйсан, дегани аслида шу. Шукрлар бўлсинки, аввалги замонлардагидан фарқли ўлароқ, эзгулик эъозланадиган айёмда умргузаронлик қилаёпмиз. Фермер Марке Раҳмоновнинг сўнгги йиллардаги тинимсиз меҳнати, интилиш ва изланишлари беиз кетмади. Фидойиликнинг бу сингари намуналари тадбиркорларнинг Республика ва вилоят миқёсидаги танловларида очиқ эътироф этилди. Фермер 2002 йили деҳқончилик ва чорвачилик йўналиши бўйича тадбиркорларнинг «Ташаббус» танлови Республика, 2004 ва 2005 йиллари эса сурункали равишда вилоят босқичи қолиби бўлди. 2003 йили юртбошимиз Фармонига мувофиқ «Шухрат» медали билан тақдирланди. Ўша йили рафиқаси Мунаввара опа билан бирга муқаддас ҳаж фарзини адо этди. Ҳожибобонинг фикрича, мамлакат Президенти билан бўлган юзмаюз учрашув ва мулоқотлар – мукофотларнинг энг аълоси. Ютуқ ва совринларнинг бари, табиийки, фермер номига ёзилган. Аммо Марке ака бу ҳолни ўзига кўп ҳам ҳазм этолмайди. «Фермер хўжалигини тебратаётганларнинг бирман, холос», – дейди. Бу фикрга қўшилиш мумкин. Нега деганда, ишбоши ишловчиларга, ишловчилар эса ишбошига доимо жўровоз, ҳамқадам ва ҳамнафас бўлишмас экан, қадамингдан ҳеч маҳал олов чақнамайди. Фермер

хўжалиги жамоасига ҳаваси келади кишининг. Ҳари қобилу қодир кишилар: иш ва ҳаёт тизгинини истиқлолдан кейин қўлга олган фидойи ёшлар. Шўро замонасининг ишламасдан тишлашга асосланган «тенг тақсимот» принципи – улар учун ёт ақида. Бу – уларнинг бахти. Маркс ака улар: фермер хўжалигида кунни тунга улаб меҳнат қилаётган ўғил-қизлари, келин-куёвлари, қишлоқ ёшлари ишига разм соларкан, «Истиқлолимиз бу ёшларни шўролар замонасини гўрга тикқан лоқайдлик ва дангасалик касалидан буткул халос этди, берсанг – сйман, бермасанг – ўламан қабилдаги боқимандалик кайфияти энди улар учун бутунлай ёт», – дейди чуқур қониқиш билан. Ҳақ гап, қоятда самимий эътироф: давримиз ёшлари – Ўзбекистон истиқлоли яратган буюк кашфиёт, ажойиб ютуқ. Фермер Маркс Раҳмонов хоҳ ишчи, хоҳ иш бошқарувчи бўлсин, юмушларига деярли аралашмайди, фаолият натижасини, масъулият ва масъуллиқни сўрайди, холос. Соф даромад салмоғи ва иш самарадорлигининг юқорилигича қолаётгани – фермер хўжалиги нуфузи ва мақомини ифодаловчи энг ишончли далил. Шундай экан, фермер хўжалиги чорвачилик жабҳасини бошқараётган асли шу қишлоқлик Баҳром Бобожонов, деҳқончилик юмушлари мутасаддиси, куёви – Холбой Бобожонов, техника парки, консерва ва мини сут заводи, боғдорчилик ва иссиқхона хўжалигига масъул ўғли – Эркабой Раҳмонов, бош новвой – Гулноза Матёзова, савдо-тижорат соҳаси етакчиси, қизи – Феруза Раҳмонова, тўйхона раҳбари ва хўжалик ҳисобчиси – қизи Сайёра Раҳмонова, таъминотчи невараси – Давлатёр Раҳмонов, невараси, брокер – Акмал Қодиров, уларнинг яқин мададкори, қишлоқ муаллимаси, қизи – Санобар Раҳмонова, ёш эса-да, хўжалиқнинг жамики техникасига бош невараси – Санжарбек Раҳмоновлар ишидан қийиқ ахтариб кўрингчи, тополармикансиз? Йўқ. Тополмайсиз. От изини той босмоқда: неваралардан Сардорбек, Раҳимажон, Сўнажон, Сарварбек, Шоҳистахон, Шаҳнозахонлар ҳам ишга яраб қолишди. Ота-онасию бобо-момосига қўл-

қанот бўлаётганлар сафида улар ҳам бор. Сарҳисоб қилдик: бугун Раҳмоновлар оиласининг ишга яроқли 15 нафар аъзоси баъзи ҳамюртларимизга ўхшаб, ўзга юртларда ўзгалар манфаати учун эмас, балки шу ерда ишлаб, ўз элу юртимиз учун моддий бойликлар яратишдек кони фойда юмушлар бошида туришибди. Бир йўла ҳам механизатор, ҳам моҳир таъмирчи уста Жонибек Матёзов, новвой Гулнора Раҳмонова, ишчи Ўткир Қодиров, Шоира Қодирова – ана шу сафнинг ишончли бўғинлари. Улар фермер хўжалигининг оддий аъзолари, ишчилари билан бирга яшаб, бирга ишлашади. «Масъуллик юкни оиламизга хоҳяқин, хоҳ йироқ бўлсин, ласқатини намойиш эта олганларнинггина зиммасига юклаймиз», – дейди ер-мулк соҳиби. Шундай экан, фермер хўжалигининг энг оғир юмушларини адо этаётган оддий заҳматкашлар орасида Марке аканинг дилбанд-жигарбандлари ҳам борлигидан ажабланишга ҳожат йўқ. Аммо ҳали кўрасиз: фермер хўжалигининг истиқболдаги устунлари, шубҳасиз, улар бўлишади. Бу гапни биз эмас, фермер Марке Раҳмоновнинг ўзи таъкидлаётган экан, демакки, бу ерда қобилу қодир, комил инсонларнинг янги сафи шаклланаёпти. Яна бир гап: эътиборингизни тортдимки, йўқми – билолмадигу, бироқ фермер хўжалигининг амалдаги устунлари аёл зоти вакиллари эканлигини биз алақачон фаҳмладик ва юқорида ўзимиз келтирган мисоллару исм-шарифлар ёрдамида фикримиз далилини ҳам топдик. Бундан чиқди, аёл зоти баъзилар ҳамон ҳасл қилишпаётганидек, хонадон бандиси эмас, аксинча, қобилу қодирлик бобида эрларининг муносиб рақибди. Турмуш воқеликлари бу фикрни ҳам яққол тасдиқлайди ва бундан шубҳаланишга асос йўқ.

Президент раҳнамолигида ҳаётга чуқур илдиз отган фермерлик ҳаракати ўзбек халқининг азалий салоҳиятию истеъдоди қирраларини қайта кашф этди. Бунинг тасдиғини фермер Марке Раҳмоновнинг ўзи айтиб берди. Балки «ойнаи жаҳон»ни томоша қилганларнинг эсидадир: Президент Ислам Каримов узоқ йилли Хоразмга келган маҳал

179

2009/80	Alisher Navoly nomidagi
A 6466	O'zbekiston Mh

фермер Марк Раҳмоновни роса саволга тутиб, пировардида уни ва воҳанинг бошқа номдор фермерларини чорвачилик бобида беназир саналган узоқ Оврупонинг Голландия мамлакати сафарига чорлаганди. Президент ташрифидан сўнг орадан кўп ўтмай, хоразмлик чорвадор-фермерлардан иборат ўн кишилик гуруҳ хорижга йўл олди. Сафар харажатларини давлатнинг ўзи қоплади. Қўрган-кечирганлари, бой таассуротлар эса фермерларнинг ёнига қолди.

Марк Раҳмонов ҳикоя қилади: «Голландия – Оврупо тараққиётининг ҳақиқий намунаси. Биз ушбу қудратли тизимнинг нималарга қодирлигини ўз кўзимиз билан кўрдик. Амалдаги юмушларнинг деярли бари техника зиммасида. Шунинг учун бўлса керак, биз меҳнаткаш деб атайдиган тоифадаги одамларга деярли дуч келмадик. Меҳнатсварликда ўзбекка тенг келадиган кишини бу мамлакатда учратмадик. Буни уларнинг ўзлари ҳам тан олиб, ўзбек халқига тасаннолар айтишди. «Қуни келиб, техника тараққиёти бўйича Ўзбекистон бизга тенглашадиган бўлса, ҳатто Оврупони ҳам ортда қолдира оласиз», – дейишди. Мамлакат ҳақиқатан ҳам чорвачилик бўйича тараққиётнинг энг юқори чўққисига чиққан ва тан олиб айтишларича, истеъмол бозори ривожланишнинг бундан юқори марраларини ўзига ҳазм этолмайди. Чунки бозорда ҳозиргидан зиёда маҳсулотга талаб ҳам, эҳтиёж ҳам, демакки, бундан-да истиқболлироқ келажакка умид ҳам йўқ. Голландияликлар билан суҳбатлашган киши буни дарҳол англайди. Ўзбекистон эса тараққиёт пиллояларидаги мамлакат: истеъмол бозорида талаб ва эҳтиёжлар старли ва у равнақ учун энг яхши имкон ҳисобланади. Хорижлик суҳбатдошларимиз бундай мақомдаги мамлакатга фақат ҳавас қилишлари мумкинлигини таъкидлашди. Аммо барига бирданига эриша олмаймиз. Равнақ йўли узоқ ва маинаққатли кечиши мумкин. Бироқ астойдил ҳаракат қилганлар учун эришилмайдиган марранинг ўзи йўқ ва бу ниятга албатта етишамиз. Хуллас, хорижда бир-бировимиздан ўрганиши-

миз мумкин бўлган анча-мунча ҳолатларга дуч келдик. Сафаримиз беиз кетмади: биринчидан, хорижликларнинг илғор технологияси ва ибратли тажрибаларини ўргандик, иккинчидан, ушбу намуналарни ўзимизда ҳам жорий этишга киришдик. Ҳозир фермер хўжалигимиздаги деҳқончилик ва чорвачилик маҳсулотларини қайта ишлаб берувчи техника ҳамда технология воситаларининг кўпчилиги хориж намуналаридан иборат. Юртбошимизнинг Хоразмга қилган навбатдаги сафари чоғи у киши билан яна бир бора юзма-юз учрашиш шарафига муяссар бўлдим. Узоқ Голландияда кўрган-кечирганларимиз, ўрганган ва ўргатганларимиз ҳақидаги ҳикоямизни давлатимиз раҳбари мароқ ва эътибор билан тингладилар».

Ўзбекистон раҳбарининг хорижий алоқаларни кучайтиришга қарата даъвати фермерни ҳамон йўлга чорлайди. Хорижнинг илғор технологиясини Ўзбекистон қишлоқларига кенг ёйиш нияти кўзланган навбатдаги сафар шарққа – қадимий ва замонавий Чин мамлакатига уюштирилди. Кутилганидек, Хитой сафари ҳам қатор фойдали битимларни имзолаш ва ҳамкорлик алоқаларини йўлга қўйиш билан якун топди. Бундай фойдали алоқалар ўз йўлига. Аммо истиқлол айёмигача ўз даласидан ўзга жойини кўрмаган, билмаган оддий ўзбек деҳқони учун бу каби сафарлар одатий ҳолга айлангани мўъжиза, чинакам мўъжиза.

Бу ҳаётда ўз билим-малаканг, салоҳият ва истеъдодингдан зиёда имконларга эришолмайсан киши. Инсон аслига ҳам тортади. Раҳматли Вафо ота Раҳмонов ва 90 ёшнинг остонасидан хатлаган Ёқутжон она Вафосеванинг оқилу донолигини шаҳри азим – Урганчда тан олмаган киши йўқ ҳисоб. Улар умрининг олтин палласи инсоннинг хусусий мулкчиликка онд қарашлари исканжада асралган Шўро замонасида ўтди. Шу боис омилкорлигу тадбиркорликни тафаккурда намोён эта олишди, холос. Бироқ ҳаётда ўзгалардан олдинда туриш ва олдинда юришининг ўзи ҳам туман бойлик. Вафо ота ва Ёқутжон онанинг ақл чироғи

воҳада кўпларнинг ҳаёт йўлини нурафшон этганига оид мисоллар анчагина. Маркс Раҳмонов ана шундай рутбадаги комил инсонлар фарзанди. Тадбиркорлик жабҳасида у эришган марраларни бохабар кишилар тилидан неча бор эшитганмиз: тадбиркорлик илми ва амалиётининг воҳадаги устунларидан бири – Маркс оға чиндан ҳам – ота фарзанди, бу сифат унга ота ва онадан юққан. Бошқа баъзи фермерлар новвосларни камида 2-3 йил боқиб, ҳар биридан 250-300 кило гўшт олаётган бўлишса, Маркс оға бу ишни узоғи билан бир-бир ярим йил ичида бир ёқли қилишга эришяпти. Бу билан қанча миқдорда озуқа тежалаётганлигини бир сарҳисоб қилиб кўринг-а?! Ёки бошқа бир мисол: фермер Маркс Раҳмоновга қарашли овилхоналарда асралаётган сигирларнинг ҳар бири йилига бошма-бош бузоқ беради, дейишгани – чин ҳақиқат. Чорва бош сонларини тез оширишнинг асосий омили шۇ эмасми? Бозорда «Баҳром»нинг чорвачилик ва бовдорчилик ноз-неъматлари: қаймоқли сўт, сметана, чакки, консервланган мурabbo маҳсулотлари, ширмой понларига талаб катта. Бунинг боиси – маҳсулот нархининг харидорни «чақиб олмаслиги» ва албатта, юқори сифати. Ютуқларнинг бу сингари сир-синоатини бир-бир баён этаверса, гап ҳали-бери тутамаслиги аниқ. Бир сўз билан айтганда, фермер фидойи меҳнат, интилиш, изланиш ва уддабурроликнинг ширин неъматларини татияпти, ундан бу ерда ҳалол ишлаётган неча ўнлаб кишилар ва уларнинг оилалари ҳам баҳраманд бўлишяпти. Бу билан фермер Худо берган ноз-неъматларни ўзи ва хўжалик жамоаси ўртасида хом-талаш этаётгани йўқ. Уларнинг қорнини тўқ, эгинини бут қилиш учун яралаётган бойликнинг бир қисми кифоя. Ҳамма гап эртанги истиқбол учун пойдевор ва захира яратишда. Бозор шунинг учун керак. Фермер хўжалигида етиштирилаётган мол ва маҳсулотларнинг асосий қисми – бозор учун «масаллик». Бу эса – эртанги куннинг иқтисодий таянчи. Кўпларнинг фикрича, бозор – мол ва маҳсулот етиштириб сотувчилар учун энг катта ва ҳалол рақо-

бат майдони, Маркес Раҳмоновнинг билишича эса, ана ўша «масаллиқ»лар нархини мўътадил сақлаши лозим бўлган мўътабар даргоҳ. Унинг айтишича, баъзилар бозорга битта мол чиқариб, ундан ўн сум фойда орттиришга интилишади, ундан кўра ўнта мол сотиб, нари борса, 20 ёки 30 сум фойда орттиришнинг нафи катта эмасми? «Баҳром»нинг сармоясия ютуқлари кўлами соҳибининг ана шу сингари ҳалол иши, инсонпарварлиги, кенг дунёқараши эвазига ортаётганига шубҳа йўқ.

Дарвоқе, айни навқиронлик ёшида ота-она бағрини доғлаб кетган Баҳромжоннинг пок руҳи эндиликда осмону фалакни хору зор кезаётгани йўқ. Аксинча, унинг пок номи остида қанчадан-қанча хайру савоб юмушлар ижобат бўлди, оила фаровонлиги таъминланди, тақдирини фермер хўжалигига бағишлаганларнинг бари мўл ризқнасибага етишди, бундан-да муҳими, бозор тўкинлиги йўллари очилди. Шаҳид ўзил ёдини бир умр дилларига жон этган Маркес оға ва Мунаввара она эса унинг руҳи покига дуолар қилиб, муқаддас Каъбатуллоҳ зиёратини адо этишди. Буни Баҳромнинг қолибона қайтиши, деса ўринли бўлади. Инсон жисми бевақт нобуд бўлиши мумкин ва бу ҳам Иратганнинг хоҳиши. Бироқ энг муҳими – руҳ барҳаётлиги. Барҳаёт руҳ, порлоқ хотира, гарчи жисми орамизда бўлмаса-да, қолганларни «Баҳром»даги янглиғ бунёдкорликлар, хайру савоб юмушларга етаклашини Раҳмоновлар сулоласи давомчиларининг бугунги иши яққол тасдиқлаб турибди. Руҳ ўлмасдир, қудрати эса беқиёс, дейишгани шу эмасмикан?!

2008 йил, декабрь

УЙҒОНИШ

Сўзию ишида собит, ғамхўр ва меҳрибон, доно ва мас-лаҳатгўй, пири бадавлат, элда пешволик ва комиллик ма-қомига стишган кишиларни хоразмликлар кадхудо деб ата-шади. Ҳаёт манзилларини ақл чироғи-ла ёритиб, одам-ларга йўл кўрсатгучи, ўрнак бўлгучи инсонларни улар тим-солида англашади. Айрим манбаларда қайд этилишича, ҳатто кўпгина адолатпеша подшоларни ҳам кадхудоларга қиёслашган. Кадхудоларга ҳамма жойда ҳам дуч келавер-майсиш. Бироқ Гурланда кўпроқ учратасиш. Бу – воҳа аҳли-нинг ўз эътирофи, яъни Гурлан – кадхудолар эли. Маса-лага янада аниқлик киритамиз: кадхудолар – кўпни кўрган қариялар – бобо-момолар, турли, касб-корлардаги киши-лар: оддий деҳқон, ишчи, ҳунарманд уста, тадбиркор, фер-мер, ҳосилот, муаллим, шифокор, ҳисобчи, раҳбар-ишбо-ши қиёфаси ва тоифасидаги одамлар, қисқаси, доврўф-дорлар. Қаҳрамонлик нишони, соврину мукофотларга са-зовор бўлганлар ҳам том маънодаги кадхудолардир. Ле-кин таи олмоқ лозим, ҳамма ҳам қаҳрамон ёки халқ ва-кили бўла олмастлиги боис, бу мақомдаги кадхудолар сони анча оз. Не мўъжизаки, донишмандлар эли – Гурланда сенатор рутбаси, «Ўзбекистон Қаҳрамони» унвонига стиш-ган кадхудо замондошларимиз ҳам бор.

Ёз. Пахта вегетацияси даври. Бепосн дала. Борлиқни қоплаган ғўзалар гўёки денгиз мисол мавжланади. Қатор ораларни темир панжали чўзинчоқ оёқчалари билан юм-шатиб кетаётган чопиқ трактори даланинг нариги соҳили томон илдамламоқда. Трактор ҳозиргина қайрилиб кет-ган қирғоқ тарафдан дала бошига етиб келган икки киши ариқ бўйидаги баланд теракзор соясига беҳолгина чўкка-лади. Иссиқда дала кезавериб, чарчашгани кўринишлари-дан маълум. Ўтирган кўйи тракторнинг дала бўйлаб бир маромдаги ҳаракатини кузата кетилади. Бир пайт улар-дан бирининг юзида ажабланиш аломати пайдо бўлди ва шеригини туртиб деди:

– Қара, менимча тракторнинг мўриси тутун пуркама-
яшти!?

– Ҳа, тўғри. Тутунни негадир мен ҳам кўрмаяпман.

– Ундай бўлса, ортидан югур. Тўхтат. Мендан кўра
ёшроқ, илдамоеқсан.

Ҳамроҳ йиғит ҳаллослаб югурганча ўзини далага урди.
Қани энди, анча-мунча бўй тортган гўзаларни оралаб, югу-
ра олса. Бунинг устига чарчоқ аломатлари. Ҳар қалай, у
тракторга етиб олди. Бу орада чарчоғини унутиб, тезда
оёққа қалққан ҳамроҳи ҳам изидан етиб келди.

– Айбинг нималигини биласанми? – сўради у механиз-
затор йиғитдан, зўриққан асабларини бирмунча босиб
олишга уринаркан.

– Биладан, «ёшулли», аммо тракторга жавр қилмайин
деб...

– Бўлмаса, ерга жавр қилиш керак экан-да, шундай-
ми?

Механизатор йиғит саволга жавоб беролмади. Орага
сукунат чўкди. Тракторчини ачитиб койишдан наф йўқ.
Лекин қилган хатосини тушунмоғи керак. Афтидан, у бир
неча кун аввал – экин қатор ораларини чопиқлашга қара-
та берилган кўрсатма-маслаҳатни қулоғида сақлаб қолма-
ган. Шу боис бу галги кўрсатма шамолга учмаслиги дар-
кор. Дала соҳиби ана шуни назарда тутаркан, чопиқ чу-
қурлигини ўлчашига унади. Афсус, ер атиги 16-18 санти-
метр қалинликда культивация қилинган. Хуллас, трак-
торчи яна койиш эшитди.

– Буниси кетмайди, иним, – деди ер эгаси норозилиги-
ни яширолмади. – Биласан, гўза юмшоқ тупроқдагина чу-
қур илдиз отади. Шундай экан, эгатни камида 28-30 сан-
тиметр чуқурликда чопиқ қилиш керак. Сен тракторни
аяб, ерга жабр қилмоқчисан, бизга эса трактордан кўра
ер муҳимроқ. Культивация доимо чуқур қилиб ўтказили-
ши керак. Шуни эсда тут ва удалай олсангинга рулга
ўтир!?

Гурлан туманидаги «Ҳайтиммат ота» фермер хўжалиги

даласида бир неча йил олдин бўлиб ўтган ушбу мулоқот наинки ўша механизатор йигит, балки бошқалар учун ҳам яхшигина сабоқ бўлди. Дала меҳнаткашлари ва техника жилвдорлари бу сингари хатоликларга ортиқ йўл қўйишмади. Хато ва қусурларсиз бажарилган ишларнинг меваси ҳамиша мўл ва тотли. Ҳали бу ҳақда сизга бафуржа айтадиган мулоҳазаларимиз бор. Ҳозирча эса яна ўша воқеага қайтамиз. Бизни ҳали-ҳамон бир нарса танг қолдириб келади. Хўш, фермер Гулиммат Ҳайтимматов ўшанда тракторнинг тутун бурқсимаётган мўрисига боқиб, культивациянинг саёзлигини қандай пайқайди экан? Саволнинг жавобини Ҳайтимматовнинг ўзидан эмас, гурланлик кадхудолар сирасидаги яна бир номдор инсон, уста фермер ва қурувчи Исмоил Йўлдошевдан эшитдик:

– Деҳқончиликнинг минг бир синоатидан хабардор одам эканлигини мен собиқ шўро колхозига раис, у эса бригада бошлиғи бўлиб ишлаган кезлардаёқ англаганман, — деди у мулоҳаза билан. — Оддий культивацияни олиб кўринг. Ўзига биркитилган тракторни «тишининг қавагида» асраб юрадиган айрим механизаторлар даланинг бир қарапда кўзга ташланадиган четки сидрасига етганда, «ёшулли кўрсин» учун культиватор омочини ерга чуқур ботиришади. Бундай пайтларда зўриққан трактор осмонга бурқситиб тутун пуркайди. Омочи ерга чуқур ботмаган трактор эса ҳечам зўриқмасдан ишлайди ва табиийки, тутун ҳам пуркамайди. Ана ўша тоифадаги механизаторлар бригадир, эндиликда эса фермернинг кўзини шамғалат қилиб, даланинг одатда камроқ кўздан кечириладиган жойига етганда культивацияни номигагина ўтказиш пайида бўлишади. Бу каби «уйин»лар «типи далада чиққан» Гулимматга бсш бармоқдай аён.

Исмоил аканин деганларини арзимас чўпчак ёки икир-чикирга йўйолмайсиз. Сўзнинг исботига қулоқ тутинг. Аввало, деҳқончиликда икир-чикирнинг ўзи йўқ. Қолаверса, зироатчиликнинг майда-чуйда ёки икир-чикир аталмиш жиҳатларини билган одам, унинг барчага аён, ҳар

кун ва қадамда бир намоён бўлгучи тарафларини билмайди, дейсизми. Сухбатдошимизнинг эътирофига қараганда, Гулиммат Ҳайтимматовнинг ўзгалардан устун ва яхшилик тарафидан ажралиб турувчи томонлари ниҳоятда кўп. Шу пайтгача ўзи стишган барча рутбаю мартабалар, унвону совринлар, мукофотларга чиндан ҳам муносиб одам. Меҳнат ва тиришқоқлик, чидам ва матонат, фидойилик ва одамийлик бобида унга бўйлаша ва у билан баҳслаша олгучи кишиларни топиш амримаҳол. Бир сўз билан айтганда, амалдаги деҳқончиликнинг ҳам, инсонийликнинг ҳам пири, академиги. Агар шундай бўлмаганида, қайси валломат инсон бир чақирим йироқдаги тракторнинг мўрисига қараб, чопиқ сифатсиз ўтказилаётганлигини айтиб бера оларди? Гулиммат акага ишдаги бу сингари пасту баландликларнинг беш ёки ўнтаси эмас, барчаси – қанча бўлса, шунчаси аён. Шунинг учун ҳам уни хоразмликлар дала академиги санашади-да! Бинобарин, шундай бўлиши ҳам табиий. Негаки, Ҳайтимматовга хос ҳаёт йўли айнан шуни тақозо этади. Шу хусусдаги сўзимиз аввалида айтиб қўяйлик: ниятимиз қаҳрамонимиз умри пиллапояларини санашдан иборат эмас. Муҳими – умр мазмуни ва шу ҳақдаги баҳоли – қудрат ҳикоямиз.

Ушбу рисола битилаётган чоғ қаҳрамонимиз мўътабар 60 ёшнинг остонасидан ҳатладилар. Одатда бу ёшдаги инсон ҳаётининг 35, нари борса 40 йили фаол меҳнат ва турмуш қучоғида кечади. Қаҳрамонимизнинг иш стажиси анча кўп – 44 йил. Яна денг, унинг бари деҳқончилик жабҳасида кечган. Ҳаёт тажрибаси эса бундан-да кўпроқ. Гурланлик шоир ва журналист Турсунбой Каримов қаҳрамонимиз хусусида шеър битган:

*Сен каби бахт топса одам ишидан,
Яшаб абадийлик тахтини қурса.
Ватан, халқ минг рози бундай кишидан,
Арзир ишларингни фахр этиб юрса.*

Аксарият ота-оналар дилида бир орзу: фарзандим кат-

такон даргоҳларда ўқиса, таниқли олим бўлиб етишса ёхуд юқори лавозимларда ишлаб, ўзгалардан устунликка эришса, деган ширин ўй-хаёллар. Қанийди, бу каби эзгу орзумидларнинг бари рўёбга чиқса. Аммо юрт ва жамият барқарор экан, унга ҳар мақом ва ҳар тоифадаги кишилар, шу жумладан, толиби-илмлар, олим-алломалар, раҳбар-ишбошилар қатори оддий касб соҳиблари: ишчилар, хунармандлар, деҳқон ва чорвадорлар, машина ва механизмларнинг жиловдорлари, муаллиму шифокорлар – барибари сув билан ҳаводек зарур. Инсонийлик замонасида ҳар битта одаму ҳар бир касб-корга ўрин, инсоннинг меҳнати, лаёқатига яраша рағбат-мукофот, хулқи-феълига яраша сийлов бор. Шундай экан, инсон ўз бахтини нуқул юқори амаллар, мартабалар ёки олимлик рутбаларидан ахтармаслиги лозим. Эл ишини билиб қилади, одамларга нафи тегадиган кишиларни, улар қай жабҳаю, қайси касб-корнинг соҳиби бўлишмасин, бошга кўтаради. Сўзимиз тасдиғи учун далил: эл эъозлаган кишилар – орден-медаллар, унвонлар, қаҳрамонлик нишонларига, депутат ва сенаторлик мақомига сазовор бўлганларнинг аксарияти – оддий касб-кор соҳиби. Буни назарда тутса, инсонни баланд амалу мартабалар, юқори идоралардаги хизматидан кўра оддий ишлар қучоғида эл-юртга бахшида этилган ҳалол ва фидойи меҳнат кўпроқ эъозлаши, бахту иқбол келтиришини тасаввур этиш қийин эмас. Қаҳрамонимиз Гулиммат Ҳайтимматовнинг ҳаёти ва фаолияти – бунинг ёрқин тасдиғи.

Афсус, ўтган аср, ўтган замонда умргузаронлик қилган Ҳайтиммат ота ва Гулпошша она етти фарзанднинг тўнғичи – Гулимматнинг ўқиб олим бўлиши-ю, баланд мартабаларга эрипишини на орзу, на тасаввур эта олинди. Бунга оиланинг моддий имконлари монелик қилди. «Ўғлимиз бошқа колхозчилар каби далада кетмон чопиб, деҳқончилик қилса, шунинг орқасидан оила қуриб, бир нави рўзғор тебратса», – деган ўй-хаёллардан нари ўтишолмади. Умрининг олтин фаслини деҳқончилик юмушларига

бахшида этишса-да, косаси оқармаган, қорни тўйиб овқат емаган, эгни бут бўлмаган кишилар бундан ортиғини орзу қила олишармиди? Хуллас, кўз очиб ўзини далада – ҳазрати деҳқон ўтган ота-онаси (охиратлари обод бўлсин) ёнида кўрган мурғак Гулиммат уларнинг хоҳишига кўра 8-синфни тугатлаб, ўқишни йиғиштирди, бутунлай далага отланди. Орамизда бутун умри қишлоқда кечса-да, экин-тикин нелигини билмай яшаётганлар ҳам бор. Бундайлар аввал ҳам бўлган. Гулимматнинг йўли улар билан бирга эмас. Лоф ҳам, муболаға ҳам эмас: саккизинчини битказибоқ, далани ўзига бир умр макон тутган ота ўғил бу табаррук масканга ҳақиқий деҳқон қиёфасида кириб келди. Буни собиқ колхознинг ўша кезлардаги синчков ва кўпни кўрган «ёшулли»лари кўриб ва билиб туришарди. Шу боис уни оддий дала юмушларига эмас, балки, бригадада ҳисоб-китоб ишларини юргизувчи табелчи вазифасига тайин этишди. Орадан бор-йўғи 4 йил ўтди. Ҳали 20 ёшни қаршилаб улгурмаган порғул йиғит даладаги энг масъул вазифа – бригадирликка тайинланди. Эсимизда, колхозлар замонасида даладаги бу юмушни ҳеч ким, шу жумладан, ушбу вазифани гарданига олганлар ҳам хушлашмасди. Сабаб, иши – оғир, роҳатидан кўра азоби, рағбатидан кўра маломати кўпроқ, раис ва сони юз бошқа катта-кичик «ёшулли»ларнинг минг бир зуғумию дашномига ҳам дош бермоқ керак. Хуллас, бу ишни чидаганга чиқарган. Чидаганлар эса назар ва эътиборда. Даврнинг бундай талотўнларига умри бино бўлиб меҳнату машаққат, оби ёвғону эки чорикдан бўлак ҳеч нарсага эга бўлолмаган Гулиммат сирасидаги кишиларгина дош бера олишади, нозиктаб «ёшулли»ларнинг таъна-дашномларига ҳам шулар туриб беришади. Чунки бундайларнинг кўз очиб кўргани – дала, билгани – меҳнат. Ўзга жойда, ўзга одамлар орасида япани ва ишлашни ҳатто ҳаёлларига ҳам келтиришмайди, тасаввур ҳам эга олишмайди. Шу боиски, уларни қувласанг-да кетишмайди. Ҳар қалай, эл-юрт учун қилинган меҳнат беиз қолиб кетмаскан. Умри бино бўлиб,

эшакдан ўзга уловга ёлчимаган кекса Ҳайтиммат бува-нинг оиласи 1980 йили тўнғич ўғилга мукофот тарзида берилган «Москвич» машинасига эга бўлди. Меҳнат майдонидаги жонбозликлари учун ота ўғилга берилган 2 та орден ҳам оила нуфузини оширди. Гулимматнинг ўзи эса неча-неча бор газета саҳифалари, «ойнаи жаҳон» кўрсатувлари, радио эшиттиришларининг қаҳрамонига айланди, катта-кичик йиғинлар тўри унга ажратиб қўйилган бўлди. У бригадирликни 1971 йили 60 гектар беунум экин майдони билан бирга қабул қилиб олганди. Орадан 13 йил ўтиб, майдонлар сатҳи 205 гектарга етказилди. Наинки Гурлан, балки бутун Хоразм вилояти бўйича энг юқори ҳосилдорлик унинг бригадасида қайд этилди. Шу каби ютуқлари, ишбоши мақомидаги истеъдод ва салоҳияти учун Гулимматни тез орада мансаб билан сийлашди — бригадирликдан колхоз раиси муовинлигига кўтаришди.

Дехқон — катта сиёсатдан ҳам, номдор сиёсатдонларга яқинликдан ҳам холи тургучи шахс. Унга ва уларга эҳтиёж сезмайди, иши ва турмуши шундай. Меҳнатдан бўлак «эрмак»ка бош қотирмайди. Унга иш бўлса, шунинг ўзи кифоя. Қисқаси, ҳаёт майдонида оддий ижрочи. Шу сабабки, эъзозу мартабаларга ҳам нуқул ҳалол ва фидойи меҳнатлари эвазига эришади. Сиёсатни эса тапғалайи «сиёсат» сўзи билан кўтарилган сиёсатдонларга чиқарган. Улар ўзларидан ўзгаларни тан олишмайди, ёнларига яқинлаштиришмайди. Яшириб нима қилдик, бор гап борлигича айтилмоғи, ҳақиқат тан олинмоғи керак: шўро замонасида дехқон ёки ишчидан «ясаб қўйилган қўғирчоқ»ларгина депутат, «сиёсатчи» бўла олишарди. Оддий меҳнат кишиларини эса мақтов ёки орден-медалларга «сотиш», «президиум»ларга сайлаш йўли билан юмушларнинг оғирига йўллашарди ва бу ҳам чин ҳақиқат. Дехқон аҳли зап баврикенг, очиқкўнгил халқ-да. Агар шундай бўлмаганида, ўзини ўша кезлардаёқ англаган, фараз ва сир-синоатга беланган қизил ранг, «ялтироқ» тус мақтов ва мукофотларнинг фарқи, моҳиятига етган бўларди. Бизнинг Гулиммат

эса қай иш ёки мансабга йўллашмасин, деҳқонлигича қолди. Ҳайтиммат ота ўқимаса-да, уққан одам. Шу боиски, дилида армони ҳам бор: жигарбандини ўз вақтида ўқишга йўллай олмаганидан афеусда. Энди эса мавриди. Кунларнинг бирида у Гулимматни қошига чорлади: «Ҳалол меҳнатинг-ла барбодликка юз тутган рўзғорни бир нави тикладинг, уйландинг – Бозоргулдай вафоли ва эпли-сепли келин бошингга бахт қуши бўлиб қўнди, ўктам ва қобил фарзандларинг бор, энди ўқи», – деди. Отанинг хоҳиши – ўғил учун амр. Кечки мактабда ўқиб, ўрта маълумот олган Гулиммат ўша йили хужжатларини Тошкент Қишлоқ хўжалиги институти (ҳозир Аграр университет) сиртқи бўлимига топшириб, талабалик даражаси, беш йиллик ўқувдан кейин эса олий маълумотли ҳосилот дипломига эга бўлди. Ўшандан буён ҳам орадан 25 йил ўтди. Бу фурсат ичида соҳилида Гулиммат тер тўкаётган азим Аму узра беҳисоб сувлар уммони оқди, замон ўзгарди, одамлар ўзгарди, таърифини бонг қилиб чалса арзигудик янгиликлар, воқеа ва ҳодисалар рўй берди. Қаҳрамонимиз Гулиммат ҳам энди аввалги «ижрочи» Гулиммат эмас, жамиятнинг фаол аъзоси – қалби ҳам, жисми ҳам ўзгача сувратда намён ажойиб фазилатли одам, элдош-юртдошлар наздида ҳазрати деҳқон ва ҳазрати инсон, бир сўз билан айтганда, том маънодаги кахудо инсон. Аммо унинг ўзгаришлардан холи тарафи ҳам бор: меҳнаткашлиги ва ғайратчанлиги ўшанда қандай бўлган эса, ҳозир ҳам шундай. Ҳисоблаб чиқишибди: фермер Гулиммат ўзининг 100 гектарлик экинзорларини оралаб, ҳар куни камида 20-25 чақирим йўл юраркан.

Меҳнат кишисининг тақдири шу бўлди: шўролар ҳокимияти «намоянда»лари инсонийлигининг турқини қаранг: кечмиш асрнинг 60 – 70 йиллари бир ҳалол меҳнаткешнинг камтарин хизматлари орқали обрў топган ўша бандалар 80 йиллар ўрталаган чоғ улар тақдирини эмас, балки ўзларининг азиз жонларини асраш пайига тушинди. Гулиммат сингари ҳалол ва фидойи одамлар нечоғлик

жўшиб, тошиб ишлашса-да, бирор «ёшулли» унга «рахмат» демайди. Буниси ҳолва, Гдьянга ўхшаган «салбчи»ларга қолса, яхши-ёмоннинг фарқи ҳам йўқ, бариши ямамай ютмоқчи. Яхшиямки, собиқ иттифоқ Олий Советида Илом Каримов бош бўлган ватанпарвар юртдошларимиз қора ниятли кимсалар йўлини тўсишди, Ўзбекистон томон отилган ўққа кўксини қалқон қилишди, попугини пасайтириб, эсини жойига солишди. Бироқ инқироз тўфони жамиятни аллақачон қамраб олганди.

Социализм «салтанати» дарз кетар чоғи Гулиммат раис муовинлигидан бўшатишларини сўраб ариза ёзди, ўзига қадрдон далалар қошига, азалий иши – бригадирликка қайтди. Таъкидлаш жоиз: Гулиммат раис муовинлигигача ўтган 13 йил мобайнида ўзи бош бўлган қолоқ бригадани нафақат хўжалик ёки туман, балки бутун Хоразм воҳаси бўйича энг пешқадам жамоалар сафига олиб чиқишга муваффақ бўлганди. Раис ўринбосарлигидан бўшагач, у аввалги иш ўрнига қайтмади. Амударё соҳилларида кўндан буён қаддини тиклаб ололмаётган яна бир қолоқ бригаданинг раҳбарлигини сўраб олди. Бригада деймиз-у, аслида экин-тикинга арзигулик ернинг ўзи йўқ. Бори эса – Амударё ортга чекиниши натижасида ҳосил бўлган бўз ерлар. Бундай жойларда одамлар муқим яшашмайди, аниқроғи тошқин хавфи боис, яшай олишмайди. 8-10 чақирим йироқдан қатнаб ишлашади. Ишга улов бўлсагина, келишади. Хайрият, бригадир Гулимматнинг талаби инобатга олинди – ишловчилар учун автомашина ажратилди. Амунинг бир неча юз гектарлик собиқ қумлоқ ўзани тез орада соф тупроқли унумдор далага айланди. Гулиммат йўқдан борга дўндирилган бу обод масканда то 2000 йилгача ишбоши бўлди. Шу вақт ичида мазкур майдонларнинг унумдорлиги 18-20 дан вилоят бўйича энг юқори кўрсаткич – 80 балл-бонитетигача етди. Она заминга писбатан шафқатсизларча муносабатда бўлингани оқибатида, колхоз далаларининг бари унумдорлигию ҳосилдорлигидан жудо бўлаётган бир паллада, Гулиммат раҳбар бўлган бригада

ерлари яшпагандан-яшнади. Ҳосилнинг ҳам, даромаднинг ҳам бири иккига дўнди. Колхозга қарашли барча бригадалар ўшанда хўжалик ҳисобида фаолият кўрсатгани, ҳатто режани уддалаганлар ҳам йил охирида қўлларини бурунларига тиқиб қолишганини Вазир-Дехқонобод қишлоғи («Ҳайтиммат ота» фермер хўжалиги шу ҳудудда жойлашган) аҳли ҳали унутганича йўқ. Кўпроқ ўз кучи ва техникага орқа қилиб ишлаган Ҳайтимматов бошлиқ жамоада ўша йиллари харжланган ҳар сўм 3-4 сўмлик мунтазам даромадни олиб қайтди ва бу маблағнинг аксарияти ишловчилар ўртасида тақсимланди.

Қаҳрамонимиз ер хазина эканлигига аллақачонлар иймон келтирган. «Ердан самара олиш борасида авж нуқтага етиб келдик, бундан ортиғига йўл йўқ, деган фикр ўшанда ҳатто ўзимнинг хаёлимни ҳам банд этганди, — деди у замин саховатига таян бераркан. — Фермерлик соҳасига келгач, вазият тўла ойдинлашди, ҳосил ва даромад ҳажмини оз-оздан бўлса-да, йил сайин ошира бориш мумкинлигини англаб етдик. Афеус, имконларимиз анча кўп экан-у, уни билмай ва кўрмай юраверган эканмиз. «Фермер ўша имконларни бир-бир санади. Айтдики, ер эгаси хоҳласин-хоҳламасин даланинг ҳар бир қаричига маблағ харжлайди. Кузакда кўтариладиган хирмон ўша маблағни деҳқонга фоизлари билан қайтариб бермоғи даркор, аке ҳолда ишингдан маъни йўқ. Шу боиски, ўзини билган ер соҳиби харжини ортиғи билан қайтариб олиш иштиёқида йил бўйи тер тўкиб ишламоғи ксрак. Яъни манфаатдорлик ҳисси таъсирида юзага келадиган анча юқори ишчанлик кайфияти — ер самарадорлигини оширишнинг энг муҳим шарти. Бошқа бир шарти, аввалгилардан фарқли ўлароқ, уруғни юз фоиз ундириш, дала четлари, йўл ва ариқ бўйларини колхоз даврида бўлганидек, экинсиз қолдирмаслик зарур. Бу ҳисобга ҳосил ва даромад ҳажмини кам деганда 10-12 фоиз ошириш мумкин. Бундай имконларнинг яна биттаси — тежамкорлик ва омилкорликда. У ранго-ранг кўринишда. Эндиги омилкор фермер ҳатто ариқ

ва захкашлар бўйларини ҳам беэкин қолдирмайди, тол, терак ёки жийда экиб, «бир ўқ билан икки қуёни уради», яъники, ушбу дарахтларнинг мустаҳкам илдизи деҳқонни сув йўлларини тез-тез лойқадан тозалаб туриш ташвишидан халос этса, ёғоч ёки ходаси иморатга ишлатилади. Экиш жараёнини олиб кўринг: олдинлари ерни бир трактор ҳайдаб берса, яна бири борғналаб, бошқаси молалаб кетарди. Ҳозирги омилкор фермер бу юмушларнинг барини битта трактор ёрдамида бемалол удалаш мумкин. Ана шу каби омилларга суялган деҳқоннинг чўмичи мойга тўлади, истаганига эришади. Шундай бўлди ҳам...

«Хайтиммат ота»нинг соҳиби, ўзи тан олиб айтишича, фермерликка ҳар томонлама тайёр ҳолда келолгани йўқ. Тўғри, деҳқончилик жабҳасида унга тараф кишилар воҳада йўқ ҳисоби. Бироқ фермерлик – ҳали очилмаган кўриқ. Умри чанг-тупроқ орасида дала кезиш, «ёшулли»лар топширигини ижро этиш билан ўтаётган кишилар бу майдонда бирданига чопқиллаб юришолмайди. Бунисиям ҳолва, асосий муаммо – «қўлнинг калталиги». Колхознинг номи улуг, аммо супраси қуруқ. Гулимматга ўхшаган ҳалол ва пок кишилар унинг меҳнатини қилишган-у, нонидан деярли бебаҳра қолишган. Шу сабабдан ҳам у фермерликни дарҳол ва ўйламай-нетмай ихтиёр этишдан ўзини тийди.

Собиқ раис Исмоил Йўлдошев ҳикоя қилади: «Гулимматга ўхшаган уста деҳқон, кўнгли пок, ҳалол ва эл-юрт хизматиغا доимо камарбаста дилкаш инсонлар фермерлик жабҳасидан четда қолишса, бу – ушбу ҳаракат учун чинакам йўқотиш. Шу боис унинг кўнглига ўзимиз қўл солдик. У эса «колхозни ташлаб кетиш, инсофданмикан?» – деган андишага ҳам борди. Юрагига қулоқ тутдик: фермерликка ҳаваси бор, бошқалар юрган йўллардан мен ҳам юрсам, дейди. Фақат хўжалик юритишнинг бу янгича усули ҳақида билими озлиги ва чўнтаги бўшлигидан полийди».

Ўзбекистон истиқлоли Гулимматга ўзлигини аниқлатди. Чинакам эъзоз ва ҳурмат-эътиборни шу тўфайли топди.

Шўролар замонида бeсийлов ва бeзътибор қoлиб кетган мeҳнатлари шу айёмда қадр ва рағбат топди. Тўғрироғи, Гулимматнинг қалби ва жуссасига жо ғайрату матонат, жасорат, ҳалоллик, поклик, фидойилик янглиғ талай инсонийлик сифатларини истиқлолимиз кашф этди. 1993 йилги қишлоқ хўжалиги жабҳасидаги кўп йиллик ҳалол ва самарали мeҳнати муносиб баҳоланди: «Ўзбекистонда хизмат кўрсатган пахтакор» фахрий унвонига сазовор бўлди, орадан икки йил ўтиб, «Мeҳнат шухрати» ордени, яна бир йилдан сўнг «Шухрат» медали, тарихий саналар арафасида эса Ўзбекистон Мустақиллигининг 1, 10 ва 15 йиллиги юбилей нишонлари билан тақдирланди. Булар мустақиллик айёмида Гулимматга берилган давлат мукофотларнинг ҳаммаси ҳам ва билингизким, энг каттаси ҳам эмас. Мeҳнат кишисининг ҳурлик замонасидаги сарбаланд обрўси, энг катта ва чинакам мукофотлари ҳақида ҳали сизга демокчи сўзларимиз бор. Ҳозирча эса...

Ана энди ўзингиз айтинг: фермерлик рутбаси аллақачон ер илмининг академиги, одамларга ғамхўр ва меҳрибон ишбоши, чин инсон сифатида танилган Гулиммат сийратидаги кишиларга муносиб эмасми? Олинган мукофотлар унинг қобилиятидан дарак бермайдими? Гулимматни фермерликка тақлиф этган «ёшулли»лар айнан шуни назарда тутишгани бeш бармоқдай аён.

2000 йил Деҳқонобод қишлоғида «Гулиммат фермер бўлибди», – деган овоза тарқалганида, деярли ҳеч ким ажабланмади, аксинча, кўпчилик «Аслида ҳам шундай бўлиши керак эди», – деб кўя қолди. «Ҳали кўрасиз, ундан энг зўр фермер чиқади», – дегучилар ҳам кўп бўлди. Гулимматнинг ўзи эса истихола қилгани-қилган. Тунлари ётиб уйқуси келмайди, тушида ҳам, ўнгида ҳам дала кезади, ўзига-ўзи инонмайди, бирон нарсага эҳтиёж сезганида, уни олдинлари раисдан, колхоздан сўраб олганлари хотирида гавдаланади, энди уни ҳеч ким беролмаслигини ўйлаганида эса, баъзан вужудини қора тер қошлайди. Мушкулоту муаммолардан қутулишга уннамаганининг куни қур-

син, Гулиммат ана шу қора кунга қолмаслик чораларини излайди. Билганларини амалда қўллайди, билмаганларини сўраб ўрганади. фермерлик сабоғини бергучи китоблар, қопун ҳужжатлари, юртбошимиз фармонлари, ҳукумат қарорлари матнини қўлдан қўймайди. Кўпинча «чўт қоқади», зарар келса, қувлашга, фойда келса, йўл очишга ҳаракат қилади. Ҳа, у ўзига-ўзи ишонмайди. Бироқ ўзгалар унга астойдил ишонишади, қалбида масъуллиқ ва масъулият ҳисси борлиги, юрагида ўти, билагига кучи бисёрлиги, мураккаб вазиятлардан қутулиш, мушкулоту муаммоларни бартараф этиш йўлида туну кун бош қотираётгани учун ҳам ишонишади, астойдил ишонишади. Ўзгалар ишончи бора-бора Гулимматнинг ҳам ўз ишончига айланди ва у бежиз рўй бермади. Фермерликнинг дастлабки йили чакки яқунланмагани, айрим умидбахш натижалар йил охирамаёқ мана-ман, дея чиқиб келгани бунга сабаб бўлди. Аммо у яна бир чин воқеликни ҳам мамнуният билан таъкидлади: «Энг катта ва ҳақиқий ишончини Президентимиз даъвати, йўл-йўриқ ва маслаҳатлари, чиқарган фармон ва қарорлари, деҳқон аҳли – фермерга бўлган чуқур меҳр-оқибати, у киши билан бўлган юзма-юз учрашувлар, мулоқотлар туфайли ортгирдим», – деди. Ҳа-да, юртимиз йўлбошчиси, халқимиз ва давлатимиз қайишган, қўллаган, оқ фотиҳа берган, кенгаш ва маслаҳат-ла баҳамжиҳатликда қилинган ишлардан доимо наф чиқади. Фермер Ҳайтимиатовнинг уқдиришича, ана шу сингари мададкорлар ёнида бўлмагани ва қўлламаганида, ишончга ҳам, ютуққа ҳам, сарбаланд обрў ва мартабаларга ҳам етиша олмади. «Ёшулли»лар бригадирликдан фермерлик жабҳасига келган Гулимматга шу даража ишонишдики, дастлабки палладаёқ унга анча йил муқаддам ўзи бош бўлиб ўзлаштирган соҳилбўйи ерларининг бир йўла 100 гектарини ажратиб беришди. Фермер дилини қоплаган оғир ўй ва андишалар ҳам асоссиз бўлиб чиқди. Имтиёзли шартлар асосида маблағни банк, техникани колхоз берди. Буёғига ер қаровини ўринлатишнинг ўзи кифоя. Бу масалада

Гулимматта тараф бўла олгучилар йўқ ҳисоб. Шундай бўлса-да, фермерда ором йўқ. «Дехқончиликни-ку бир нави биламан, техника билан ҳам тиллаша оларман, лекин пул ўйнаб ўрганмаганман, бундай вазиятда маблағ харжлашдаги нўноқлигим панд бермасайди», – деган андишани ҳали-ҳамон бошдан ўтказиб келади.

Ҳеч ким она қорнидан фермер бўлиб туғилмайди. Бу касб – уни нуқул бойиш манбаи деб билган, ўзгалар манфаатидан қўл силтаган, шу боис ихлос ва эътиқодини ундан дарив тутган, ерни алдан пайида бўлган гараз ниятли кимсалар учунгина кулфат. Астойдил интилган ва изланганларнинг эса йўли бўлак. Гарчи улар она қорнидан фермер бўлиб туғилмасалар-да, туғма фермерларга хос сифатларнинг барини бемалол амалда намоён қила олишади ва бу йўлдаги мушкулот улар учун омонат, ўткинчи. Тесба-тебраимас ва такасалтанглардан албатта қўл силтамоқ, интилган ва изланганларни эса қўлламоқ, ўзига ва ишига умид боғламоқ керак. Гулиммат бу янглиғ мадад ва хайрихоҳликка фермерликнинг илк фаслидаёқ гувоҳ бўлди, иймон келтирди. Яна бир омилни аяглади. Бир йўла 100 гектар ерни унга инониб топширишгани нур устига аъло нур бўлган. Негаки, ери оз, камхарж ва камқувват фермернинг топганига ҳатто қупи ҳам тўймайди. Оз ердан оз, кўп ердан кўп даромад келиши эса қундай равшан. Моддий имконлари бисёру, зироатчиликка оид билими саёз ер-мулк соҳибларига ҳам дуч келамиз. Дехқончилик плимдан бохабар кишиларнинг яна бир қўшимча имкони борлигини назарда тутмоқ даркор. Улар ер ва экин қаровини беш бармоқдай билишгани боис, даромаду буромадни қўша қилиб олишади.

Колхоз учун 35 йил тинимсиз меҳнат қилса-да, келтирган даромадининг буромадига етиша олмаган Гулиммат фермерликнинг дастлабки бир-икки йилидаёқ ёнга қолган соф фойданинг ўзи бўйича қишлоқ миллионерлари сафига қўшилди. Ушбу сатрлар битилган 2009 йил бошида эса «Ҳайтиммат ота»дан нома келди. Унда битилишича,

2000 йили деярли қуруқ қўл билан иш бошлаган фермер бир неча йил ичидаёқ 350 миллион сўмлик мулк-бисот орттирибди. «Шўро тузуми йиллари мен меҳнат қилган хўжалик ҳосил ва ҳосилдорлик бобида илғорларнинг илғори саналарди, – ҳикоя қилади «Ҳайтиммат ота»нинг соҳиби. – Биласизми, ўша пешқадам колхознинг йил бўйи қилган даромади ҳатто янги йилга етмаёқ адоғига етар, аксарият ҳолларда эса, бир неча минг кишилик жамоанинг тўрт фасл давомидаги машаққатли меҳнати бутунлай шамолга совурилари. Фойда қайда дейсиз, нуқул зарарга дуч келинади. «Ҳайтиммат ота»нинг соҳиби сармоясини сир сақламади: «Колхозга қараганда чандон боймиз, йил – ўн икки ой банкда пул сақлаймиз», – деди. Фермер бу гапни беасос айтмади. Рентабеллик кўрсаткичи йил сайин 30-40 фоиздан кам бўлмаётганлигини, колхоз тузуми йилларида эса бу кўрсаткич нари борса, 5-10 фоиздан ортиқ бўлмаганлигини ётиғи билан тушунтирди. Биз эса ўйланиб қолдик: бу янги салмоқли сармояларни ўз вақтида қишлоқнинг колхоз аталмиш ҳукмдор тузилмаси ҳам қўлга киритиши мумкин эди-ку ва башарти, ўз юмушларини она заминимизнинг ҳозирги соҳиблари ишига монанд тарзда ташкил этганида борми, ўҳ-хў, 70 йил мобайнида эришган марраларию, тўплаган бойлиги қанча бўларди?!

Колхозни 70 йил мобайнида ўз исканжасида ушлагани етмагандай, уни охир-оқибатда ер билан яқсон этган бешафқат ғаним ким экан? Жавоб тайин: колхозни одамлар онгига ўчмас ва сўнмас туйғу бўлиб кирган, мулкчилик ва манфаатдорлик йўлларига қўйилган машъум тўсиқлар маҳв этди. У ҳолда фермерлик йўлларини наинки тўсиқлардан холи этган, балки унга нурафшонлик ҳам бағишлаган омил нима? Унинг жавобини ҳам мулкчилик ва манфаатдорлик аталмиш эзгу туйғудан изламоқ керак. Фермерлик даврига келиб ўша тўсиқлар йўлдан буткул олиб ташлади. Эндиликда Ўзбекистон давлати, унинг узоқни қўзловчи йўлбошчиси, бутун халқи ўзининг миллионер

қиёфасидаги омилкор ва тадбиркор фарзандлари билан ҳақли равишда фахрланади. Ким аслида кимлигини билмоқ истаганлар ана шу таққослама фактнинг ўзидан хулоса қилаверишсин.

Яна «Ҳайтиммат ота»нинг ҳузурига қайтамиз ва табиийки, колхоз томонидан бой берилган имконларга эмас, замона шарофати, мулкӣ манфаатдорлик ҳисси туфайли фермер қаҳрамонимиз қўлига қўнган имконларга тўхталамиз. Амин бўлдикки, «Ҳайтиммат ота»нинг соҳиби аксар юкни тасарруфидаги бутун бошли техника парки зиммасига юклабди.

– Ишчи кучи ҳам бисёр-ку? – ўсмоқчилаб сўраймиз фермердан.

– Ҳа, тўғри, – дейди у тан олиб ва қўшимча қилади, – ишлайман деганга иш тайёр. Бироқ кўриб турганингиздай, хўжалигимизнинг асосий ер майдонлари энг яқин аҳоли пунктдан 8-10 чақирим узоқда. Бунча масофага қатнаб ишлашга ҳамма ҳам рози эмас...

– Барча шароитлар етарли бўлсаям-а?

– Ҳа, шароитлар етарли. Одамларни ишга ва уйига ўз автобусимиз элтиб кўяди. Ҳар бир ишловчиға ўргача энг кам иш ҳақининг деярли 4 баравари миқдорида маош тайинлаганмиз. Дам олиш жойларимиз етарли, кунига 2 маҳал иссиқ овқатни эса бепул берамиз. Ўзлари етиштирган палла, полиз, сабзавот маҳсулотларидан ҳам ҳар бирига улуш ажратамиз. Фермер хўжалигимизда қиш ойлари сайру томошалар палласи қилиб белгиланган, ҳозиргача Хива, Бухоро, Самарқанд, Нукус шаҳарларига саёҳатлар уюштирилди.

Ҳайтимматовнинг айтишича, фермер хўжалиги 100 гектар экин майдонидан ташқари, 20 дан зиёд техника воситалари, бино ва иншоотлар, қорамол ва паррандалар, гарчи мўъжазроқ эса-да, ўз мевали боғига эга. Дала, йўл, ариқ ва захкашлар бўйларида минглаб туп қурилишбоп ва манзарали дарахтлар ўстирилаяпти. 47 нафар ёлланма ишчи уларнинг парвариши билан шуғулланади. Аммо бунча миқ-

дордаги мулк-бисот учун бу кифоя эмас. Юкнинг оғири техника гарданига юклатилгани боиси ана шу. Бинобарин, техникага суянганнинг кўли баланд ва у чиндан ҳам деҳқоннинг таянчи, суянчи, хосият ва шарофатини эса тежаб қолинган маблағ ҳамда ишчи кучлари мисолида кўрасиз.

Кўриқнинг кўзга яққол ташланувчи бир синоати бор: аввалига бундай майдонларни ўзлаштиришнинг ўзи бир азоб, катта ташвиш, қисқаси, ғалвали ва ғалғоли юмуш. Ер ҳам инжиқ: ўзлаштирилиб, деҳқон илжига топширилгач ҳам, ҳа деганда саховатини инъом этавермайди. Муттасил қаров ва меҳр-оқибат баробаринда бора-бора «юзи очилади». Бу жараён йиллар мобайнида давом этади. Ва охир-оқибат, сабр-бардошли ҳазрати деҳқон олдида яна бир «ташвиш» – еру кўкка сифмас ҳосилни йиғиб-териб олиш намоен бўлади. Ҳа, шундай, сўзимиз муболаға эмас. Амударё соҳилларидаги Боғот, Хонқа, Гурлан, Янгибозор; Қорақум ёқасидаги Хива, Ингириқ туманларининг собиқ ташландиқ майдонларида шу ҳол рўй берганига ўзимиз гувоҳ бўлганмиз. Энди эса уни «Ҳайтиммат ота»га қарашли соҳил бўйи ерларида ҳам кўриб турибмиз. «Сирасини айтсам, техникага суянганимиз туфайли ҳам бир қарашда адоғи йўқдек туюлувчи ҳосилимизни ўз вақтида саранжомлаб олишга эришаётирмиз», дейди фермер дўстимиз. У гапда ҳақ: тепасига «нарвон билан чиқиладиган» фўзаларга битган беҳисоб ҳосилни ишончли дастёрларсиз йиғиб-териб олиш амримаҳол. Ундан ўша «адоғи йўқ» ҳосилнинг аниқроқ ҳисобини сўраймиз. Сўнги йилларда пахтанинг ўртача ҳосили гектар бошига 45-50, буғдойники – 50 центердан кам бўлмаётган экан. Охирги мавсум (ҳикоямиз шу арафада битилганлигини назарда тутишингизни сўраймиз) – 2008 йил сарҳисобига разм соламиз: фермер 65 гектар ерда фўза ўстирибди. Олинган ялпи ҳосил 295 тоннани, ҳосилдорлик 49,2 центнерни ташкил этибди. 25 гектар саҳили ғаллазордан эса 125 тонна ҳосил унибди. Хўш, бунча миқдордаги хирмоннинг даромади

қанча? Фермер ғўза уруғини ҳар йили бошқаларга қараганда анча барвақт сепаркан, кўпинча уруғлик ҳосил этиштираркан, нархи анча қиммат эса-да, ерига ўғитни аямасдан ва қизғанмасдан сепаркан. Натижада, хирмон салмоғига барака энаркан, янада муҳими: ҳосил эрта этиларкан. Бундан-да аҳамиятлиси, уруғлик сифати юқори баҳоланиб, мўл маблағга йўл очаркан. Буғдойнинг эса йўриғи бўлак. Фермер уни парваришлаш жараёнида асосий эътиборни экин илдизига қаратаркан. Томирга қувват эндирувчи маҳаллий, калийли ва сульфатли ўғитларга кўпроқ суйнарган. Илдизи бақувват экиннинг каромати кўп – ҳосили мўл, сифати юқори, демакки, катта даромад гарови. Фойданинг бундан бошқа манбалари ҳам талайгина. Ёз чилласи ғалладан бўшаган майдонлар тез орада иккинчи бир экинни бағрига олади. Ва у ҳам буғдойдан кам даромад келтирмайди. Хўжаликнинг ҳисобга кирмайдиган майдонлари: йўл, ариқ, солма ариқ, захкаш бўйларига соя-салқин ва иҳота бўлсин учун экилган тол-терақлар ҳам йилига 5-7 миллион сўм даромад бераркан. Фикримиз исботи учун битта далил келтирамиз: «Ҳайтиммат ота» арафа йили (2008 йил назарда тутилаяпти) деҳқончилик мавсумида биргина такрорий экиннинг ўзидан 55 миллион сўмлик сармоя орттирди. Салкам 150 миллион сўмни пахта далаларидан «топди». Бошқа даромадларни ҳам қўшиб ҳисоблаганда, 225 миллион сўмлик сармоя ва унинг 70 миллион сўмлик соф фойдаси соҳиби бўлди.

Ўтган йиллар ичида «Ҳайтиммат ота» фермерликнинг пасту баланд манзилларини ортда қолдирган кўйи истиқболнинг кенг ва равон йўлларига чиқди. Кечмиш замонада ҳалол ва машаққатли меҳнатлари боис «деҳқончилик академиги» мақомига этишган бўлса, истиқлол айёмида фермерликнинг ҳам «пири»га айланди ва ҳали сизга айтган юрт каххудолари сафидан жой олди. Мўмин-мусулмон юртимиз одамлари дилида бир эзгу туйғу, анъана Одам Ато ва Момо Ҳаво замонларидан бўён яшаб келади. Энг юқори рутбаларга ўз касб-кори билан бир қаторда ода-

мийлик аталмиш эзгу фазилатларни ҳам мукамал эгаллаган ажойиб фазилатли инсонларни муносиб кўришади. Ҳаётнинг яна бир талаби бор: ўзгаларга бош бўлган одам улардан кўра ақллироқ эканлигини амалда намоён этмоғи даркор. Акс ҳолда, бировга бош бўлолмайсиз. Эл-юрт номидан сўйлашнинг масъулияти эса янада катта. Гулимнат Ҳайтимматов 2005 йил Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Сенати аъзоси қилиб сайланди. Бундай мақомга тасодифан эришолмайсан. Ҳар томонлама комилликка эришганларгина сазовор бўлишади бундай юксак ишончга. Умр талаби шу: ўз жонажон ишинг ва касбинг сирларини эгаллаш ҳамда амалда қўллаш жараёнида ҳосил бўлган инсонийлик сифатларини тўла рўёбга чиқармоғинг, авваламбор, одамлар турмушига ошно бўлиб яшамоғинг, халқ ва жамият ҳаётини мукамал билмоғинг керак. Бундай сифатлар эл эъзозидаги яна бир тоифа кишилар, чунончи, юксак давлат мукофотлари, хусусан, қаҳрамонлик ёрлиғига лойиқ кўрилган кишилардан ҳам талаб этилади. Бироқ бунда асосий эътибор касбий маҳоратга қаратилади. Қаҳрамонлик унвони – давлатимизнинг олий мукофоти. Унинг ўзга мукофотлардан йўриғи бўлак, талаби қатъийроқ. Яъни Ватанимиз қудратини юксалтириш, шон-шўхратини ошириш борасида давлат ва халқ олдида улкан хизматлари билан танилган, ишлаб чиқариш ва ижтимоий соҳаларда узоқ йиллар қаҳрамонона меҳнат қилган, халқимизнинг бебаҳо маданий-маънавий меросини сақлаш ва ривожлантириш ҳамда ёш авлодни ватанпарварлик, халқпарварлик руҳида ҳар томонлама баркамол этиб тарбиялашга катта ҳисса қўшган пешқадам юртдошларимизгина унга мушарраф бўлишади. Эл-юрт назарига тушиб, кўп миллионли халқимизнинг бир неча юз кишилик сараланган вакиллари: мамлакат олий ҳокимият органи – қонунчилик палатаси депутати ё сенати аъзоси қилиб сайланган ҳамюртларимиз ҳам ана шундай олижаноб сифатларни ўзларида намоён этмоқлари даркор. Шундай экан, сенаторлик ёки депутатлик мақомига сазовор бўлган бир қанча

пешқадам юртдошларимиз, пировардида, қахрамонлик нишонига ҳам сазовор бўлишгани мантиқийлик далолати. Шундай юксак ишончга сазовор бўлиб, мамлакат олий ҳокимият органида сенаторлик курсисини эгаллаган оддий фермер Гулиммат Ҳайтимматовга 2006 йили «Ўзбекистон Қахрамони» унвони берилди, шу ҳақдаги ёрлик ва «Олтин юлдуз» медалини унга давлат раҳбарининг шахсан ўзи топширди.

Оддий меҳнат кишисига насиб этган бундай эъзоздан қахрамонимизнинг боши осмонга етди, лекин барибир, мукофотни ўзиники санамади, бутун жамоага билдирилган юксак ишончнинг ёрқин намунаси, жамулжам бўлиб қилинган меҳнатнинг тотли меваси билди. Бу масалада баҳс юритмоқчи эмасмиз. Айтилмоқчи гап шуки, қилинган меҳнат, намoън этилган шижоат ва матонатнинг мўли қахрамонимизга тегинли. Бироқ юқорида баҳоли-қудрат суврати чизилган бунёдкорликлар кўпчилик меҳнатининг меваси, ишбоши, йўлбошчи мақомидаги инсон матонати ва шижоати, ақлу салоҳиятининг натижаси эканлигини ҳам эътироф этмоқ зарур. Зеро, оддий қишлоқ йигитининг сенатор, қахрамон бўлиб танилишида, қаро ернинг зар ерга дўнишида у билан ёнма-ён, елкама-елка турган, ишнинг огирию енгили, аччиғию чучугига балогардон бўлган инилари: Сафарбой ва Ражаббой Ҳайтимматовлар, Юсуф Аҳмад Эшматов ва ҳақиқий деҳқон қизи сифатида танилган сингилжони Орзигул Эшматованинг жасоратию фидойилигини баён этмасликка ҳаққимиз борми? «Ўхшатмагунча учратмас», дейди халқимиз. Дарҳақиқат, «Ҳайтиммат ота»га қўл берганлар ҳам унинг соҳиби янглиғ ҳалол ва пок, меҳнаткаш ва заҳматкаш кишилар, фермер оғзини очди дегунча, ўпкасини кўра олгучи валломат инсонлар, ўз ишининг усталари – моҳир деҳқон ва механизаторлар, илму малакаси юқори ҳисобчи ҳамда ишбошқарувчилар: фермер оиласи аъзолари, ёлланма ишчилар. Гулиммат оғага хос ишчанлик ва ин-

сонийлик сифатлари уларга ҳам ўтган. Зеро, шоир Турсунбой оға битганидек:

Ўзи бўлмас яратиш, қуриш,
Ўзи бўлмас олдинда юриш.
Огир юкни тортган норлар бор,
Юрак торин чертган созлар бор.
Холжоной қиз тарихи дoston,
Бу кунларга етмади осон.
Толмас ерга ишлов бермакдан,
Қолишмайди ишда эркакдан,
Дарҳол ишнинг кўзини топар,
Улар оти олдинда чопар.
Ўрол, Ойбек чиқди отланиб,
Ғалабадан юрар шодланиб.
Кенг далада кутар ой, йилиш,
Тоз қилади хирмон-ҳосилни.
Юзи қизил бугдой пон тусда,
Элда азиз, деҳқондир уста!
Оқилжоннинг сўзи кўп ширин,
Сўзидан ҳам ўзи кўп ширин.
Ҳамробек – рул тўтганлар бири,
Унга аён техника сири.
Қўшимматнинг жўш урган қалби,
Баҳодир кўп севади халқин.
Жон кўйдирар Раъно, Бахтигул,
Ҳалол хизмат – жарақ-жарақ пул.
Пурмат «пўлат от»ни елдирар,
Ишга қанча фойда келтирар.
Тозагул қиз даланинг жони,
Ҳар йил юксак ҳосил хирмони.
Илҳом деҳқон меҳнатда жўшар,
Эл ишига зўр ҳисса қўшар.
Ишлаганда Инъомжон, Зоҳир,
Кўрган киши деҳқон дер моҳир.

От ўрниш ҳаётда босган каби той,
 Ота касбин олди Озод. Жумабой.
 Шавкат, Неъматжонлар дала бошида,
 Меҳнатидан элинг кўзи, қошида.
 Гулиммат ўртоғи Бозоргул она
 Уй-рўзгор ишида ёна ва ёна.
 Ҳамкордир келинлар Сайёра, Хумор,
 Шоира, Мўътабар ҳамма ишда бор.
 Булар Гулимматнинг сунган тоғи,
 Куч берар у ишлаб чарчаган чоғи.
 Улар хирмон қилса терган пахтасин,
 Кўрган қойил қолсин, мақтасин.

Мамлакатимизда фермерлик ҳаракати бошланганига яқинда 20 йил тўлади. Уни истиқлолимиз тенгдоши, деб атасак ҳам бўлаверади. Бу тўғри, у истиқлолимизга чиндан ҳам эгизак, аммо юртимизда ҳурлик қўши балқиган ўша тарихий айёмга қиёе йўқ. Мазкур дориломон замонда она заминимизда неки яралган, неки ирод ва ижод қилинган бўлса, бари истиқлол туфайли бўлди ва биз уни ўша бахт қўшимизнинг фарзанди билдик. Шундай экан, истиқлолимизга тенгдош фермерлик ҳаракати ҳам у туфайли яралган. Дастлабки паллада жами эътибор унинг иқтисодий пойдеворини яратиш ва мустаҳкамлашга қаратилди, оёққа қалқиниш ва юксалишнинг илк босқичини ҳам ўтадик, истиқболда нузли манзиллар кўзга чалина борди. Демак, юрт аҳли қайишган, бош қўшган ушбу оммавий ҳаракат ҳам ўзини оқлади ва давлатимиз раҳбари тараққиётнинг ушбу босқичида унинг соҳиблари олдига мурожаат билан чиқди: фермерлик ҳаракатининг барча қатнашчиларини зиммадаги муҳим ижтимоий-иқтисодий вазифаларни ҳал этиш билан бирга мамлакатнинг сиёсий ва маънавий ҳаётида ҳам фаол иштирок этишга, қишлоқдаги ислоҳот жараёнларини янада чуқурлаштириш йўлида олиб борилаётган саъй-ҳаракатларда даъваткор ва нуфузли сиёсий куч сифатида шаклланишга чақирди. Мамлака-

тимиз йўлбошчисининг ушбу чақириги айни пайтда нуфуали сиёсий куч – Ўзбекистон Либерал-демократик партиясига аъзоси бўлган сенатор ва қаҳрамон фермерни янада жўшқинлик ва фаолликка ундади. Истиқлолимиз тамойиллари, юртимиз ва жаҳонда кечаётган сиёсий-ижтимоий жараёнлар, сенат ҳаёти, ўзи аъзо бўлган партиянинг мақсад ва вазифаларини эмма олдида яна ҳам кенгроқ, чуқурроқ тушунтириш, тарғибот-ташвиқот тадбирларини узлуксиз уюштириш, партиядошларининг куч ва салоҳиятини бирлаштириш унинг бу борадаги илк қадамлари бўлди. Эндиликда одамлар бу соҳадаги саъй-ҳаракатлар жараёни янада кучаяётганига гувоҳ бўлишяпти.

Кадхудолар эли атамасини Гурланга бежиз тақамадик. Шайх Жалолиддин Хоразмий-Гурланий, Илёс Мулламуҳаммад ўғли Сўфи, Худойберганбек, Олаберганбек, Асқарбек, Собирбек, Бобоохун Салимов, Норим Ўшанов, Абдулла Бекатов, Матвафо Бекматов, Саидмат Ваисов, Қўчқор Ҳайитматов, Матвафо Юсупов, Матқурбон Бобононов, Хўжамурод Сафарниёзов, Алексей Ким, Пошша Маҳмудова, Фозил Зоҳид, Ўрозбой Йўлдошев, Қодир Юсупов, Аминбой Вафоев, Исмоил Йўлдошев сингари пири устод элдошларимиз айнан шу заминда таваллуд топиб, ўзларининг ақлу донишлик бобидаги ўткир истеъдоди ва салоҳияти туфайли сарбаланд мақомга эга бўлишган (илоё, умрлари узун бўлсин – уларнинг кўплари ҳозир ҳам ҳаёт). Гурлан элидаги кадхудо пири бадавлат инсонларнинг аксарияти – Гулимнат камолга етган Вазир-Дехқонобод қишлоғи фарзандлари. Уларнинг кўпчилиги ҳатто машғум кечмишимиз – истибодод замонасида ҳам ўзлигини йўқотишмаган. Эътиборли жиҳати, меҳнат қаҳрамони сифатида расман тан олинган: Нам Хин Дюн, Оллам Маткаримов, Герман Югай, Эшимнат Собиров, Сун-Гим Ли, Николай Пак (ҳаммаларининг охиратлари обод бўлсин) ҳам шу қишлоқдан, биргина Ҳайитжон Эргалиев эса бошқа қишлоқдан етишиб чиққан. Мамлакатга таниқлик яна бир муҳтарама зот – Анора Маҳмудова эса – замонамиз қаҳра-

мони. Истиқлодимиз йиллари Хоразмда «Ўзбекистон Қаҳрамони» унвонига муяссар бўлган 3 нафар устознинг бири. Англаганингиздек, оддий заҳматкаш деҳқон оиласи фарзанди – «Ўзбекистон Қаҳрамони», есаитор Гулиммат Ҳайтимматов ҳам юртнинг ардоқли кишилари сафида, сизу бизга замондош кадхудо инсон.

...Бу воқеа кечкурун: азбаройи ҳориб-толиққан Гулиммат ҳатто қўли гул аёли Бозоргулнинг тотли таомига ҳам қиё боқмай, бир насгина ухлаб, ором олишни ният қилиб уйига келган тивиз кунларнинг бирида рўй берди. Гулиммат машинасида уйи остонасига келиб тўхтагани ҳамона қўшнилардан бири сўроқлаб келди:

– Уғлим уйга роса ичиб келди, шу топда тўс-тўполон кўтариб, баримизни олдига солганча қўлаб юрибди, анчамунча идиш-товоқлар ҳам синди. Илтимос, тинчитиб беринг, сиздан бошқани тингламайди, – деди юраги тўлиб.

Қуюшқондан чиққан пиёниста ўғилни тинчитиш кўпам қийин бўлмади. Бироқ муштипар онанинг қўшнисига қарата:

– Сиз кетгач, тўполонни барибир давом эттиради, – деган илтижоли сўзи уни остонадан ортга қайтарди. Бебош ўғилнинг мастлиги тарқашини кутди. Бироқ у ҳа деганда ўзига келавермади. Анчадан кейин эса ёнбошлаган кўйи пинакка кетди. Уйқусираб, алаҳлагани-алаҳлаган эди. Орадан икки соатлар чамаси вақт ўтиб, қўшни йигит ўзини бутунлай хуррак домига ташлади. Қаранг, бир бекорчи-такасалтанг уйқуни уряпштию, туну кунини ип бошида, оёқ устида ўтказавериб ниҳоятда ҳориб-чарчаган ён қўшни эса ҳамон бедор, ором олиш ўрнига уни қўриқлаб ўтирибди. Бу ҳол Гулимматга ниҳоятда алам қилди. Тонг саҳарлаб яна далага қайтишни мўлжаллаганди. Бироқ ниятидан қайтиб, яна қўшни хонадон эшигини тақиллатди. Мастлиги эндигина тарқаб келатган пиёниста ўғилни қўярда қўймай машинасига ўтказганча, далага жўнади. Етиб келгач, «Ҳеч бўлмаганда, манови заҳматдан балиқ овлаб ўтиргин», – дея қўлига қармоқ тутқазди. Бекорчидан ҳатто

балиқлар ҳам безор. Кун бўйи тапланган қармоққа ҳатто чавоқ ҳам тушмади. Бу ҳол кейинги куни яна такрорланди. Шундай бўлса-да, мазза. Тайёр овқат, боғдаги мевамастонларга қўл узатишнинг ўзи қифоя. Учинчи куни йигит фермердан юмуш сўради: «Қараб ўтирсам, мендан бўлак ҳамма иш бошида, мен эса – бекорчи. Ўйлаб кўрдим: ишим уятли, ё уйимга жўнатиб юборинг, ё бирон ишга буюринг», – деди. Шу-шу кўшни йигит фермер хўжалигида ишга боғланди. Орадан яна ярим йилча ўтгач эса, ичкиликдан юз ўгирди...

– Гулиммат ака мени бир кунлик уйқусига сотиб олди, – деди бу машъум воқеани хотирга оларкан ўша йигит. Бундан «Яна бир бора туғилиб, ҳаётга қайтдим ва бунга эл тан олган ҳазрати инсон Гулиммат ака сабабчи», – деган маънони уқиш қийин бўлмади.

Эл-юрт шоҳид: Гулиммат оға сингари замондошларимиз пойқадами шарофатидан ер ҳам, эл ҳам, ҳатто одамлар қалби ҳам уйғонмоқда, яшнаб-яшармоқда. Бор бўлсин, шундай кишилар!

2009 йил, май

СОҲИЛ САРДОРИ

Ҳақиқий фермер бирни ўнга чақиб, даласидан нимаки ундирса, барини пулга сотади, деган гаини энди бизнинг Хоразм тарафларда ҳар қадамда бир эпитасиз. Бўлса бордир. Бироқ боғотлик Шарифбой Ражабов ўзи экиб, ўстирган нақ 1200 туп ғоятда ҳосилдор жийдадан шу пайтгача бир мири ҳам фойда орттирмабди. Тўғри, бу – одамлар оғзидаги гап. Аммо Шарифбойнинг ўзи бошқача фикрда. «Эл оғзига элак тутиб бўлармиди, – дейди у пинак буамай, – майли, гапираверишсин. Лекин унга қарши далилим бор. Эшитсангиз, бунақа гаплар миш-мишдан бошқа ҳеч нарса эмаслигига ўзингиз ҳам тан берасиз». Фермер муддаога кўчди. Тасарруфидаги 204 гектар экинзор ернинг аксарият қисми 30-40 йиллар муқаддам зах ва шўрхок тупроқли тўқай ҳамда сайхонликлардан иборат бўлганлиги, ҳиёл қазилса, қалин қум қатлами кўз очиши ҳақида гапирди. Биласиз, Хоразмда ҳам, мамлакатимизнинг бошқа жойларида ҳам катта-кичик сув йўллари ва захкашларсиз деҳқончилик қилинмайди. Ҳамма иллат ана шу қум қатламида. Ариқ-канал қазиса ҳам, коллектор қавланса ҳам, барибир. Гўёки сувдек суюлиб, эшилувчи қум қатлами қазилган ўзанга ёйилиб, уни бир пасда ер билан бир қилиб ташлайверади. Хўш, шундай пайтда не-не меҳнатлар, неча-неча миллионлар эвазига қазилган ўзани асраб қолишнинг йўли қайда? Яккаю-ягона йўли бор. Ости суюқ тупроқли ариқ-каналлар, захкашлар соҳиллари, йўл ва дала бўйларига қумлоқ ва шўрхок ерларда гўёки ўз уйидагидек яшнаб ўса олгучи, ўша беқарор заминни ўзининг мустаҳкам илдиэ – панжалари исканжасида ҳаминша маҳкам ушлаб турувчи ягона дарахт тури – жийдадан бўлак бари бекор. «Катта-кичик сув йўллари, захкашларни охириги марта қачон қазиганимизни ҳатто эрдан ҳам чиқарганмиз», – деди фермер гурунгимиз жиловини фойда мавзун томон бураркан. Ҳа, шифир қум тупроқли сув йўллари ўзанини

захга ҳам, шўрга ҳам бирдай туриб бера оладиган жийдадан бўлак нима асрай оларди? Асли деҳқонмасми, фермер Шарифбой Ражабов зироатчиликнинг ана шу «кичкинагина» сирини беш бармоқдай билади. «Ана энди айтинг: соҳиллари шип-шийдон сув йўлларини деярли ҳар йили қазिश ва тозалашдан бўлак имкон тополмаётган «ҳотамтой» фермерлар ютаяптими ёки қазув нималигини деярли унутиб қўйган биз сингари «зиқна» фермерларми? – савол оҳангида деди у гурунгни давом эттираркан. Яна қўшимча қилди: – Худудимиздаги катта сув йўлларининг ўзи 10 километрдан зиёд, уни ҳар йили тозалашнинг ўзига, энг оз харжлагандаям, нақ 20-30 миллион сўм пул зарур. «Кўриб-билдикки, ўша «ҳотамтой» фермерлар Ражабовнинг тилидан қочган ана шу миллионлар эвазига соҳиллари шип-шийдон сув йўлларини бир нави асрашаяпти. Ражабов эса мавжуд соҳилларда танга шифо, белга қувват индиргучи жийда дарахтларини кўплаб экиб ўстиргани боис, ушбу бош оғриқ харждан тамомила халос бўлаяпти. Ана энди айтинг-чи, фермер Ражабовнинг жийдазорлари унга ҳар йили неча миллион сўм фойда келтираётган экан? Шўрхок ва қумлоқ соҳиллардаги жийдазорлар мавзуида гурунгимиз, назаримизда, анча чўзилди. Бироқ ҳаммасини айтишга барибир улгурганимизча йўқ. Сарҳисоб қилинди: фермер Ражабовнинг 1200 туп арғувон дарахтдан иборат ўша жийдазори йилига ўртача 30 тонна мева бераётган экан. Эҳе, унинг даромади қанча? «Сариқ чақа ҳам эмас», – дейди фермер. Буниси чиндан ҳам қизиқ. Ҳа, айтмоқчи, фермернинг чўнтагига нақд ҳолида келиб тушмаётган ўша миллионлардан ҳикоямиз аввалидаёқ сўз очгандик. Шундай экан, бу сўзимизни маъзур тутинг. Аммо ҳар йили жийдазорлардан олинаётган ўнларча тонна ҳосил қаёққа кетаяпти, нега у хўжаликка нақд пул ҳолида сармоя келтирмаяпти?

«Агар эътибор қилган бўлсангиз, йўл бўйларидаги кўпгина жийдалар ости тозалаб ва супуриб-сидириб, баъзилари

танасига узун ходалар ҳам суяб кўйилганлигини кўрасиз», дейди фермер хўжалиги жойланган Амударё қишлоқ фуқаролар йиғини раиси Бахтиёр Содиқов.

Қишлоқ йўлбошчисининг изоҳи ҳали гўр ёшлигимиз чорлари раҳматли бобом билан кечган бир воқеани хотирамда қайта жонлантирди: Илиқ келган баҳорнинг охириги ҳафталари ўтиб борарди. Уйимизни ёнлаб қазилган чорроқ солма ва уни бўйлаб ўтувчи йўл ёқасидаги катта, серҳосил ўрик дарахти довуччалари бошқаларга қараганда анча эрга пишиб келаятгани биз — гўр болакайларнинг эътиборини тортмай қолмади. Баримиз унга ёпирилдик. Буни узоқдан кўрган бобом ҳай-ҳайлаганча келиб, ҳаммамизни дарахтдан туширди ва бир сафга тизиб деди: «Болаларим, бу дарахтнинг мевасини бошқа еманглар. Бомимиздаги ўрикларга боринглар, улар ҳам пишиб келаяпти. Бу дарахтнинг меваларини эва шу ердан ўтувчи йўловчиларга атаганмиз. Ана қаранг, ўрик остига наматча ташлаб, мевасидан қоқиб сийшлари учун танасига хода ҳам суяб кўйганмиз. Чарчаб келган йўловчилар дарахт соясида дам олиб, ҳордиқ чиқаришади, ўрик еб, қорин тўйғазишади. Кетар чоғи ўтган авлод-аждодаларимиз руҳини шод этиб, фотиҳа ўқишади, сизу бизни ҳам дуо қилишади. Унинг савоби катта, дўмбоқчаларим. Бу маконда ўтган аждодларимизнинг биридан зурриёт дўрамаган (бефарзанд ўтган — А.С.). У ўзидан ёдгорлик ўрнида ушбу дарахтни қолдирган, меваларини фақат ўтган-кетганларга беришимизни васият қилган. Ахир, фарзанд ҳам мисоли дарахт ва элга мева бермоғи даркор. Уша фарзанд тимсолида мана шу дарахтни кўрайисиз. Бу — унинг дахлсизлиги ва муқаддаслиги нишонаси. Буни эдан чиқармангиз, болажонларим!»

Фермер Шарифбой Ражабовга қарашли жийдазорлар ўз соҳибига пул ўрнига ундан чандон ҳисса каттароқ савоб аталмиш фойда армуғон этаётганини ярим асрдан мўлроқ вақт муқаддам бобомиз тилидан эшитган ҳикматли ўғитлар сабаб янада чуқурроқ англаб етдик. Фуқаро-

лар йиғини раиснинг 1200 туп жийда ҳосили ҳар йили элга беминнат тортиқ этилаётгани, неча юзлаб, минглаб йўловчилар бу мевалардан татиб, унинг соҳиблари шаънига дуолар ёрдиришадигани ҳақида айтган изоҳидан сўнг эса, фермер дилидаги саховат туйғуси кўз ўнгимизда бутун борлиғи билан намоён бўлди.

Хоразм воҳасининг муаззам сув йўли – серсув Полвон канали тенг иккига ажраган жойдан хиёл юқоридаги катта кўприк орқали ўнг соҳилга ўтган киши ажиб манзарага дуч келади. Эътиборингизни даставвал равон асфальт йўлнинг ҳар икки тарафига мисоли ўқувчи чизғичидай тўғри ва бир текис қилиб экилган мингларча арғувон тераклар ўзига жалб этади. Унинг антиқалиғи – пиҳоятда бўйдорлиғи. Бу янглиғ бўйдор дарахтларни Хоразм воҳасининг бошқа бирон-бир бурчида учратишингиз амримаҳол. Теракзордан ўтиб, яна бирон манзил йўл юрасиз. Кўз ўнгингизда катта ва чуқур захкаш намоён бўлади. Унинг воҳадаги бошқа коллекторлардан ҳечам фарқи йўқ ва шу боис эътиборингизни ҳам тортмайди. Бироқ ортида қолган теракзор мисол бу ерда ҳам ғайри ажиб манзарага дуч келасиз. Соҳилнинг ҳар икки тарафи гўёки поёни йўқ жийдазор. Дарахтлар воҳанинг бошқа жойларидагидан фарқли ўлароқ, ғоятда бўйдор ва соғлом. Бу жойларни файзли куз чоғлари бир сайр этинг. Бутун баҳор ва ёз кезлари дарахтларга зеб бериб келган яшил тусли барглари бу фаслда кўзга деярли чалинмайди. Борлиқ гўё нуқул қизил ранглардан иборат. Бу – жийда ранги. Фермер Шарифбой Ражабовга қарашли жийда боғлари айнан шу рангда товланмоқда эди.

Меҳр-оқибат, хайр-саховат, иймон-эътиқод ва бағрикенгликлар олдида ҳатто омад ҳам таъзимда экан. «Меҳнат қилдим, унинг меваси ўзимдан ўзгага ҳалол эмас», – дегучилар эл тараф эмас. Негаки, дунёни саховат ва меҳр-оқибат аталмиш эзгуликлар асраб турибди. Инсон қанчалик меҳнат қилиб, тер тўкмасин, ундай яралган нознеъматларнинг бир қисмини эҳсону хайр-садақа йўлига

сарфламоғи керак. Нуқул хайр-садақага кўз тикиб ўтирганлар орамизда балким йўқдир, бор эса-да озроқдир ва нима бўлгандаям, уларга нисбатан мурувват ва саховат-пешалик – бағоят саюб юмуш. Ва айна пайтда ундан қўл силтаб кетавериш ҳам мумкин. Бироқ инсоннинг инсонийлиги айна шу каби мезонларда намоён бўлишини унутмаслик даркор. Инсон зотининг улуглиги ҳам ана шунда. Ҳалол меҳнат-ла яралган ноз-неъматларнинг бир қисмини вақти-вақти билан инсонийлик аталмиш хайр-садақа тарзида муҳтожларга инъом этиб туриш – чиндан ҳам одамийлик нишонаси. Одамийликнинг эса талай фарзу қарзлари бор. Унга мувофиқ инсон номи-ла ер юзида бош кўтариб юргучи ҳар бир жонзот ўзини ўзга инсонлар олдида доимо ва бир умр инсонийликдан қарздор, бурчдор ҳисобламоғи керак. Ўзини инсонийлик бурчи-ю мажбуриятларидан холи деб билгучи кимсага рўпара келишдан Яратганнинг ўзи асрасин.

Омад инсонийлик фарзу қарзларини адо этгучилар тарафида эканлигини яна бир қарра эслатмоқ керак. Ботнинг энг йирик фермер хўжалиги раҳбари Шарифбой Ражабов – омад кулиб боққан инсонларнинг бири. Аммо омадга стишишнинг ҳам шарти ва мавриди бор.

Меҳнат, чинакам ҳалол меҳнат – омаднинг энг асосий шарти.

40 йиллар чамаси муқаддам Шарифбой аканинг «Бот» фермер хўжалиги жойлашган ҳудудни одамлар қуп учса қаноти, одам юрса оёғи қуядиган ёввойи макон ҳисоблашарди. Ер ва зироятчиликка бўлган ўткир эҳтиёж боис 1967-68 йиллари азим Амударё соҳилларидаги ушбу ёввойи заминни ўзлаштириш ишлари бошланди. Аҳолиси сони эндиликда 10 мингга етай деб қолган бу ҳудудда ўша кезлар номи паспорт варағига тиркалган ёки доимий равишда истиқомат қилувчи бирон-бир кишини учратмасдингиз. Шарифбой акани мазкур қишлоқнинг қалдирғоч фуқароларидан бири, деса ўринли бўлади. Унинг асли хонқалик ота-боболари бу жойга уруш йиллариёқ кўчиб келишган,

бирок ушбу кимсасиз ҳудудни ўзларига макон этишга юраги дов бермай, унга ёндош ҳолда эндигина барпо қилинган катта Полвон канали соҳилларига ёзда чайла тикишган, қиш кезлари эса ертўлада жон сақлашган. Шарифбой ана ўша омонат кулбада дунёга келган.

Биласиз, зах босган шўрхок ва қумлоқ заминда юлғун аталмиш пакана бута, ўзи тўрт қаричу илдизи қирқ қарич найсимон қамиш ва тўронғи аталмиш анчайин беҳосият дарахтдан бўлак ҳсч парса унмайди. Хуллас, «Юмалоқ» тўқайи деганда одамлар нигоҳида «Борса-келмас»нинг даҳшатли манзаралари тавдаланган бу макон ўтган асрнинг 70-йилларигача воҳанинг энг унумсиз, саховатсиз ва айни пайтда хосиятсиз замини ҳисобланиб келди. Собиқ тўқайзор ва қамишзорлар ўрнида таркиб топган йирик «Боғот» давлат хўжалиги шу заминда камолга етган инсон, «Ўзбекистон Қаҳрамони» Машариф Қувоқов раҳбарлик қилган истиқлол йилларига келиб, воҳанинг энг файзли, манзарали, серунум, серсаховат ва серхосият масканига айланди.

Воҳа ичра яна бир кичик воҳа – собиқ «Юмалоқ»нинг бугуни ва кечмиши Президент Ислоҳ Каримовга айниқса кўпроқ аён. Қишлоқларимизнинг истиқлол айёмидаги салмоқли одимларини у киши «Боғот» тимсолида яна ҳам яққолроқ кўрадилар, ҳайратланадилар. Хоразмга келган пайтларида эса, албатта «Боғот»ни йўқлайдилар. Президентнинг воҳа аҳли вакиллари билан сэмимий мулоқотлари кўпинча ана шу муборак маскан – эндиликда Шарифбой Ражабов раҳбарлик қилаётган «Боғот» фермер хўжалиги шийпони ва экинзорларида бўлиб ўтади. Шу боисдан ҳам хўжалик соҳиби ўзини воҳанинг энг бахтиёр инсонлари сирасидан санайди. Юртбошининг эса қадамлари қутлуғ. Ташриф чоғлари изҳор этилган эзгу истақлар, ўғиту маслаҳатлар, йўл-йўриқ ва илҳомбахш даъватлардан дил яйрайди, вужудинг куч ва қувватга тўлади. Бу – шубҳасиз ардоқли меҳмоннинг қутлуғ қадамлари шарофати.

Ражабов узоқ йиллар «Боғот» номи билан тапилган

собик давлат, кейинчалик эса мақоми ўзгартирилган жамоа хўжалигининг ўти билан кириб, суви билан чиқиб юрди. Оддий механизаторликдан бригадирлик рутбасигача кўтарилди. Агрономликка ўқиб, деҳқончилик илмини эгаллади. Ўрганганларини амалда қўллаб, Қувоқовнинг инонган заҳматкаш шогирдларидан бирига айланди. Собик ёввойи замин ҳам ўз қаърида яшириниб ётган саховат уммонини инсонга инъом этди. Бундай «инъом»лардан бири Қувоқовга насиб қилди. Инсонийликнинг неки фазилатлари бўлса, бариини меҳнат жабҳасида тўла намойён этгани боис, олий мукофот – «Ўзбекистон Қаҳрамони» унвонига мушарраф бўлди.

«Богот» – чиндан ҳам саховат замини. Саховатли замин эса юртнинг пешқадам фарзандларини камолга келтиради. Аниқроғи, инсон ерни ардоқласа, ер ҳам ўз навбатида инсонни алқайди. Ражабовнинг фидойи меҳнатга йўғрилган камтарин таржимаи ҳоли бунинг ёрқин тасдиғи.

1995 йил. Истиқлол эндигина тетапоя қилиб келаётган долғали ва кимнинг аслида кимлиги ойдинлашиб келаётган ташвишли, ҳаяжонли дамлар... «Богот»нинг пешқадам бригадир табиатидаги беҳисоб имконни синчковлик ва зукколик билан илғаган хўжалик раҳбари кунларнинг бирида Шарифбойни ҳузурига чорлади:

– Боготда шамол бошқача эсаётганини англадингми, Шарифбой?

– Англадим, «ёшулли». Лекин кўнглингизни англолма-япман.

– Ундай бўлса эшит. Колхозларнинг умри тугаяпти. Фермерлик – қишлоқда яшовчи ҳамманинг келажаги. Унга тайёргарлигинг борми?

– Йўқ, «ёшулли».

– Кўнгилга ўтирмайдиган ишлар ҳам бўлаётир. Ташкил этилаётган баъзи фермер хўжалиқларининг ери 5-10 гектардан ортмайди, яна десанг, «колхознинг ички фермер хўжалиги» деган гаплар ҳам чиқаётир. Билмадим, буни қайси «ақли» раис ўйлаб топаётган экан? Энди сен-

га бригадирликдан ортиқ наф йўқ. Фермерликнинг изига туш.

– Қандай қилиб, раис бува? Ахир шу пайтгача колхоздан ҳеч нарса орттиролмадим. Яхшиямки, дала шийпони ни оиламга уй қилиб бердингиз. Қуп-қуруқ қўл билан фермерликни эшлай олармиканман?

– Мен кўп ўйладим, Шарифбой. Ҳаммамиз эскича тушунчалар тузоғига тушиб қолганмиз, ундан қутулолмаямиз. Фермерлик нима эканлигини тасаввур этувчилар ҳали орамизда оз. Балки 3-4 йилдан кейин бу ишни эплаб кетувчилар топилар. Бироқ ҳозирча унга сендан кўра эплироқ одамни кўрмаймман. Қўлинг калталигини биламан. Харажатлар учун аванси давлат беради, техникани эса колхоздан ижарага оласан.

– Майли, раис бува, ҳозирча 5-10 гектар ер билан ўнгишиб турарман.

– Сени тушунадиган йигит, деган ўйга бориб, янглишдим чоғи. Ери 5-10 гектарлик фермер хўжаликлари ҳамма жойда оёққа тушов, ҳатто ундан фермернинг ўзи ҳам наф кўрмайди. Бизга, кам деганда, 150-200 гектар ерда деҳқончилик қила оладиган фермерлар зарур. Ахир айтдимку, сенга пулни давлат, техникани колхоз беради, деб...

Ушбу суҳбатдан сўнг орадан кўп ўтмай, қишлоқнинг деҳқончилик ва боғдорчилик йўналишида фаолият кўрсатувчи илк фермер хўжалиги таркиб топди. Унга 204 гектар ер бириктирилди. Собиқ бригадир Шарифбой Ражабов ер-мулк соҳиби бўлди.

Юртимиз одамлари қалбидаги меҳр-оқибатга қойил қоласиз. Биров иморат қурмоқ ёхуд энга тўй бермоқ истаса, аҳли оломон йиғилиб, хизматга келади, қуруқ қўл билан эмас, совға-саломни билан келади. Уй қураётган, тўй бераётган хонадонга ҳатто қуп ҳам ўзининг битта патини ташлаб ўтади, деган гап бу юртда бежиз тўқилмаган. Чўнганда бир мирисиз катта «йўл»га чиққан Шарифбойни ҳам-қишлоқлар астойдил қўллашди: кўплар беминнат кўмакка, мададга, ҳашарга отланишди, доимий ишловчилар эса,

бъязан маошсиа қолишса-да, чидашди. Ҳақимни бер, дея қисталанг қилишмади, меҳнатдан кўра роҳатни кўпроқ кўзлаганлар эса ишлаган куним – ўлган куним қабилида ўй суриб, фурсат борида жуфтакни ростлашди. Аҳилик, баҳамжиҳатлик-ла қилинган меҳнат ўз самарасини берди. Колхоз тузуми айёмида хусусий мулкка гўски «жон-жаҳди» билан қарши бўлиб келган йўқсилларнинг бари бир думалаб, қойилмақом мулкдорга айланишди. Ҳозир улар сопи ушбу фермер хўжалигининг ўзида 37 нафар. Ишловчиларнинг 16 нафари ўтган замонларда аёл зотига нисбат бериб айтилган «тўрт девор»нинг собиқ бандилари – муҳтарама хотин-қизлар. Ер-мулк соҳиби деҳқончилик илими ва амалиётидан ўзига сабоқ берган алломасифат устозлар: Эгамберди ака Раҳимов, Иброҳим Ортиқов, уларнинг издошлари: ҳам ҳосилот, ҳам муҳандис, ҳам моҳир механизатор Юсуфбой Сафаров, техника жиловдори Комил Худойбергенов, Бойназар Исломов, она замин қалбини қалб-ла англаш мақомига етишган Шарофат Ёқубова, Ражаббой Саидов, Юсуф Рўзиматов, Тожибой Жабборов, Зеварой Қиличева, Хурсандбек Ражабовлар номини миннатдорона оҳангларда тилга олди, фермер хўжалигининг сарбаланд мақомини улар меҳнатининг самарасига йўйди. Фермер суҳбат чоғида яна бир муҳтарам инсон номини тилга олди. Унинг ўша устоз ҳақида айтганларини ушбу ўринда икки энлик жумла билан ифодалашнинг ҳеч ҳам иложи йўқ ва у ҳақдаги гурунгни ана шу важдан бир оз орқага сураётганимиз учун сиз азизлардан уэр сўраймиз.

Хуллас, юқорида номи айтилгану айтилмаган, бутун умри қишлоқда кечса-да, уйида ақалли икки бош кўй асролмаган собиқ колхозчиларнинг кўпчилиги Шарифбойга кўл бергач, ўз оғилхоналарини кенгайтириш ёки иморат қуриш тараддудига тушиб қолишди. Президентимизнинг махсус Фармони билан сатҳи анча кенгайган томорқа майдонлари чинакам даромад манбаига айланди. Ипчиларнинг ҳар бирига бошқа фермер хўжаликларидан хийла кўп – энг кам ойлик иш ҳақининг 3-4 баравари миқдори-

да маош тайинлангани эса, «Халқ банки»дагиларга анчамунча «ташвиш» ҳам орттирди. Фермер хўжалигининг олий маълумотли ҳисобчиси Ҳамиджон Асқаров ўтириб, сарҳисоб қилди: 2004 йилга келиб, йўқсиллик даври тарихга айланди, буткул барҳам топди. Қарзлар тўла узилган, ижарага олинган неки восита бўлса, бари ортга қайтарилган. Салмоғи анчайин катта мунтазам рентабеллик бошланган. Ана шундан тортиб то 2009 йил бошигача орттирилган соф даромаднинг ўзи 120 миллион сўмга етган. Хўжаликнинг бутун бовли техника парки, бунёд этилган кўнданкўп бино ва иншоотлари шу сармоя маҳсули. Айнан ушбу воситалар фермернинг оғирини енгил, мушкулени осон қилаётгани кундай равшан. Аммо фермернинг бошқа бир мухтасар дил изҳори ҳам бор. Айтишича, мадад ва ғимматга ошиқаётганлар сафини, шубҳасиз, давлатнинг ўзи бошқараяпти. Узоқ йили фермер даласида бутун Ўзбекистонга татирли унутилмас бир воқеа содир бўлди. Давлат раҳбари Ислом Каримов Хоразмга сафар қила туриб, яна бир бора Шарифбойнинг даласига келди. Воҳа фермерлари вакиллари билан мулоқот янада самимий ва ҳаяжонли кечди. Гурланлик уста деҳқон, «Ўзбекистон Қаҳрамони» Гулиммат Ҳайтимматов ва Шарифбой Ражабов гап мавриди етганида, харид қилинган техника воситалари учун лизинг тўловлари муддатини 7 йилдан 10 йилгача узайтириш таклифи билан чиқдилар. Аслида фермерлик ҳаракати қатнашчиларини ҳар гал давлатимиз мададидан умидвор ва баҳраманд этиб келаётган юртбошимизга интилиш, изланиш, мустақил фикрлаш ва мулкдорлик ҳиссила дадил айтилган бу таклиф воятда маъқул келди. Орадан ўн кун ўтмаёқ, матбуотда хоразмлик фермерларнинг лизинг тўловлари муддатини 10 йилгача узайтириш ҳақидаги таклифини амалиётга жорий этиш юзасидан Президент Фармони эълон қилинди. Лизинг муносабатларига қўл берган ўзбекистонлик барча фермерлар ундан баҳраманд бўлишди.

Ушбу мисол бежиз келтирилгани йўқ. Давлатимизнинг

қишлоқ ишбилармонлари фаолиятини доимо ва изчил қўллаб-қувватлашга қаратилган инсонпарварлик сиёсати ушбу фармон тимсолида яна бир бора ўз ифодасини топди ва кутилганидек, нафнинг каттаси лизинг муносабатларига яқиндан қўл берганларга насиб этди.

Вилоят лизинг савдолари идораси раҳбари Бахтиёр Ражабов Президент Фармони эълон қилинганч, ажойиб маълумотни ошкор этди. Унинг сўзига қараганда, Шарифбой Ражабов лизингга мулк-бисот харид қилувчи фермерлар орасида вилоят бўйича биринчи ўринда турганмиш. У хўжаликка ташриф чоғида бу маълумотга аниқлик киритишини сўрадик. Фермер сўнгги 4 йил ичида 2 та қудратли чопиқ ва транспорт трактори, унинг юк ташиш тиркамаси, экиш ва чопиқ агрегатлари ҳамда мото тележка аталмиш битта юк ташиш механизмини узоқ муддатли лизинг тўлови шартномаси асосида харид қилибди. Бу билан фермер ихтиёридаги техника воситалари сони 20 дан ортди. Бугунги кунда 3 та «Олтой», 1 та МТЗ, 2 та ТТЗ, 1 та Т-54 русумли тракторлар, 1 та пуркагич агрегати, боғ ишлари учун мўлжалланган юк элтиш механизми, «Енисей» дон комбайни – жами 11 та экиш, чопиқлаш, юк тортиш, ер ҳайдаш ва текислаш мосламалари, техника устахонаси, йирик омборхона, талай уй-жой бинолари, енгил машиналар – булар фермернинг хусусий мулк-бисоти, ҳалол меҳнат эвазига она замин саховати-ла орттирилган бойлик. Собиқ жамоа хўжалигида 30 йил бетиним ипласа-да, оиласи учун ақалли бошпана бино этолмаган бир меҳнатқаш инсон истиқлолимиз боис қарор топган фермерлик ҳаракати шарофатидан сўнгги 10-15 йил ичида бунча бойликка эга бўлганига ақлинг бовар қилмайди.

Деҳқончилик жабҳасида мулк-бисот орттириш, бойишнинг йўли атиги битта: ҳалол ва омилкорона меҳнат. Бу жабҳада ерни алдаб, бойлик орттиролмайсиз. Ер қаровини ўринлатган киши унинг бойлигини тераверади, бу талабни адо этолмаганлар эса, бармоқ тишлаб қолаверади.

Шундай экан, бир истагимиз бор: Ражабов сингари замин фидойилари меҳнатига ҳасад билан эмас, ҳавас билан қарамоқ даркор.

Унинг айтишича, қилинган меҳнат ҳам доимо ўрнига тушавермас экан. Бироқ ундан афсус-надомат чекмаслик, аксинча, ташланган қадамларнинг икситаси ортга кетиб, атиги биттаси олдга юрган дамларда ҳам умидсизликни орқага, умид, ишонч, ғайрат ва шижоатни эса олдинга қўйиб интилмоқ зарур. Фермер буни бежиз айтмади.

Ундан фермер хўжалигига 204 гектар ер билан бирга қўшиб берилган 64 гектар боғ майдонларининг тақдири не кечганини сўрадик. Афсус, собиқ тузум даврида йўл қўйилган айрим паллапартишликларнинг хунук оқибати фермернинг бошига юк ва ташвиш бўлиб ёғилган. 64 гектарлик боғ майдони остига яширинган ўта шўрхок қум қатлами дарахтларнинг вақт ўтиши билан ўша чуқурлик-кача етиб келган илдиэлари ривожини аввалига тўхтатиб қўйган, кейинчалик эса унинг қушандасига айланган. Мутахассислар фикрича, ўтган асрнинг 60-йиллари охири – 70-йиллар бошида пайдо бўлган ушбу мезазорлар остидаги беҳосият қум қатлами кўчат экиш олдидан сидириб ташланмоғи, унинг ўрни унумдор тупроқ билан қопланмоғи зарур эди. Начора. Тузумга хос лоқайдлик, хўжасизлик ва бепарволикларнинг аччиқ таъминини асримиз бошига келиб Шарифбой сингари фермерлар татишди. Шўрхок замин дов-дарахтларга қирон солишда ҳали-ҳамон давом этаяпти. Ушбу сатрларни қоғозга тушириш палласида фермерга қарашли боғ майдонлари қоғозда 28 гектарни ташкил этса-да, амалда 6 гектардан хиёл кўп эканлигини кўриш қийин бўлмади. Бу – озмунча йўқотиш эмас. Аммо дилга таскин бағишловчи далиллар ҳам бор. Ҳақиқий меҳнаткаш фермер – том маънодаги тадбиркор. Ражабовнинг фаолиятида ҳам шуни кўриш мумкин. Фермернинг саъй-ҳаракати туфайли қуриган боғлар ўрни энди пахта ва ғалла қайнар хазина қиёфасига кирган. Самарадорлик боғ майдонлариникидан анча кўп. Кейинги йиллар ичида

соф даромад ҳажми швалги даврлардагидан анча тез суръатларда орта бошлагани – бунинг ёрқин далили.

«Юмалоқ»нинг воҳа бўйича энг кам унумли собиқ «ёввойи» майдонлари ҳозир ер унумдорлиги бўйича ҳам, ҳосилдорлик ва самарадорлик бўйича ҳам энг олдинги ўринда. Фермер Ражабовга қарашли майдонларнинг ҳар гектари йилга ўртача 35–40 центнер пахта, 55–60 центнер ғалла ҳосилини армуғон этаяпти. Хўжалик вилоят бўйича энг кўп миқдорда пахта ва ғалла етиштирувчи фермерлик субъектлари сафида. Биргина пахтанинг ўзи йилга 350–400 тоннани ташкил этаяпти. Даромад эса сарф-харажатлар ҳажмидан сезиларли даражада устун. 20–25 фоиз бу – хўжаликнинг ҳар йилги ўртача рентабельлик кўрсаткичи ва бу миқдор кейинги йилларда анча тез суръатларда орта бошлаганини юқорида эслатдик.

Ҳаётнинг қадрини унинг аччиғу чучуғи, ғаму ташвишини озми-кўпми татиганлардан сўранг. Юқорида тасвирланган воқеалардан сўнг Шарифбой аканинг ҳаёти, айрим пасту баландликларни эътиборга олмаганда, нуқул роҳат-фароватда ўтаётган экан-да, десангиз, хато қиласиз. Зимдан назар солган киши унинг шахсий ҳаёти ҳам мисоли меҳнат машаққатлари янглиғ долғали, ташвишли ва анчайин мураккаб кечганлигини кўради. Ҳа, инсон умри гоҳи ҳаловатли, гоҳи суронли тарзда, гоҳи синовлар домида кечади ва продади инсонлар ундан ақл ҳамда тадбир баробаринда доимо мардонавор ўтишади.

Оила, уй-рўзғор ва оғир деҳқончилик юмушлари Шарифа опани охир-оқибат тўшакка михлади. Шарифбой ака 14 йил мобайнида бемор аёли бошида парвона бўлди. Яратган Эгамдан унга туну кун умр тилади. Яхшиларга ҳамма ҳар жойда мунтазир ва у Яратганинг ўзига ҳам манзур. Шарифа опа 1982 йили навқирон ёшида Яратганинг даргоҳига йўл олди. Ундан бир нафар фарзанд – Фарҳод ёдгор бўлиб қолди. На илож, чидамоқ ва сабр қилмоқ керак. Сўққабош қолган Шарифбой чидади, сабр қилди, соғинч ва ҳижрон азоби жунбишга келган маҳал-

ларда аламини ишдан олди, ўз навбатида меҳнати — юпанчи, овунчори бўлди. Эр йигитнинг руҳи чўкса, асорати офир кечади. Бунга йўл бермаслик зарур. Қариндош-яқинлар масалани кўндаланг қўйишди. Шарифбой ҳам тақдирга тан берди. Орадан анча фурсат ўтгач, мархума аёлининг ўринини боса олгучи муносиб жуфти ҳалоли — Раънони топди. Бири-бировига эргашган кўйи Интизор, Севинчой, Хурсандбек, Матлуба, Мавлуда, Аҳмаджон исми фарзандлар дунёга келди. Вақтнинг тезоблигини қаранг, улар ҳам камолга етишди. Шарифбой — бобо, Раъно буви бўлди. Роҳатой, Раҳматжон, Манзура, Мафтуна ва Шаҳзодалар — улар учун суюкли набира. Оила аъзолари вужудини зил-замбилдай босиб келган ғам-ташвишлар ҳам энди анча ариган. Хонадонда каттадан-кичик барча меҳнат кучоғида.

«Барибир, инсон умри бевақт хазон бўлмаслиги керак, — мулоҳаза юритади қишлоқ ишбилармони, — Яратганга минг қатла шукр, энди оиламизда мархума аёлим сингари офир ва сурункали хасталикларга чалинганлар йўқ. Барчамиз тетик ва соғломмиз. Ҳар қандай дарднинг давоси бемор ва унинг яқинлари қўлида эканлигини ўшанда, афсуски, кеч англабмиз. Кейин эшитиб, билсак, наъматак дамламаси жигар, буйрак, ўпка ва инсон тапасидаги яна талай касалликларнинг кушандаси экан. Буни англамаганим оқибатида аёлимдан-ку бевақт айрилдим, аммо энди бошқалар, ҳатто етти ёт бегоналар ҳам соғ-омон яшашлари керак».

Ана шу армон Ражабовни чор-атрофдаги сув ва йўл бўйларида наъматак экиб, ўстиришга ундади. Ширали ерда экиннинг бу тури ҳам гуркираб ўсаркан. Ҳозир воҳадаги энг катта наъматакзор шу ерда. Фермер унинг битмас-туганмас ҳосилини ҳам шифобахш жийда сингари ўтган-кетганларга, узоқ-яқиндан сўраб келгучиларга хайр-эҳсон тариқасида улашади. Бизнингча, иш ҳам, саҳоват ҳам бундан ортиқ бўлмас.

Бу ҳақда қанча ёзманг, барибир оздек туюлаверади.

Ҳикоянинг «масаллиғи» — фермер ва унинг хўжалиги ишларидан сўйловчи факт ва далиллар ҳам оз эмас. Хуллас, айтаверса гап кўп. Лекин меъёрдан зиёда сўзамолликдан ҳам наф йўқ. Кўлига қалам ушлаган одам меъёр ва тарозуга ҳам суянмоғи, энг муҳими, ортиқча гапдонликдан наф йўқлигини англамоғи ва айтилгану айтилмаган гапларни кейинги ҳикояларга қолдириш хусусида ҳам ўйламоғи зарур. Шу ниятда анчайин чўзилган ҳикоямизга нуқта қўймоқчимиз. Аммо фермер яна сўзга оғиз жуфтлади. Кўз очиб кўрган устози ҳақида сўйлади, оғзидан бол томиб гапирди.

«Машариф Қувоқовнинг иши ва инсонийлиги бутун эл учун ибрат, — деди. Кейин яна устозининг таърифига кўчди. — Унинг фермерликни айнан ҳозирги ҳолатда кўришни қанчалар орзу қилгани ва ҳатто шакл-шамойилларини ҳам ўзи чизиб бергани, Президентимизнинг бу борадаги сиёсатини астойдил қўллаб-қувватлаганига мана мен шоҳидман. Масала шу тарзда қўйилар экан, унинг номини фермерлик ҳаракати билан ҳам узвий боғлаган ҳолда тилга олмоқ керак. Ошкора тан олиб айтаман: агарда пешонамга у кишининг устозлиги ёзилмаганида, камина ҳеч ким бўлолмасди. Устоз Қувоқовнинг мен сингари шоғирдлари сон-саноқсиз. Умуман, вилоят қишлоқ хўжалигини ривожлантиришда бу фидойи инсоннинг хизматлари беқиёс». Ана шундан сўнг бизга юзланиб, деди:

— Хўш, бунга нима дейсиз?

Ўйлаб кўрдик: фермер — ҳақ. У мантиқан тўғри сўйлади, гапига ўраб таклифини ҳам айтди. Уни бажо келтиришга қарор қилдик. Ва қовоз бетида баҳоли-қудрат янги битиклар, жаннатмакон инсон — Қувоқовнинг одамлар эшитгану эшитмаган ажойиб-фаройиб ҳаётига бағишланган яна бир ҳикоя пайдо бўлди.

2009 йил, январь

ЮЛДУЗ ҚЎНГАН ДАЛАЛАР

Вилоят марказида кун-пешин бошлаган йиғилиш тунхуфтондагина тугади. Одамлар ур-турт билан ўзларини кўчага уришди. Кимдир олдинда кетаётганлардан бирига қарата: «Ҳов, фалончи ака, бир дақиқагина тўхтаг». — дея овоз берди. Аммо у эшитмади чоғи, йўлида давом этди.

– Машинани сал қистаб ҳайдамасанг, кеч қоламиз-ов,
– деди у машина ўриндиғига келиб ўтиргани ҳамоно.

– Тушундим, «ёшулли», ҳозир қаёққа ҳайдай?

– Менимча Ёқуббойнинг тўйидан бошқасига улгуролмаймиз. Агар боролмасак, Ибодулла биздан ўпкаламас!?

– Ўпкаласа керак, «ёшулли». Ахир, у ҳам сиз каби раис. Қаторда борман, деб юрибди. Агар бормасангиз...

– Гапинг ўришти, Ўктамбой. Аммо барибир иложимиз йўқ. Боролмаймиз. Раиснинг тўйи эса катталарсиз ўтмайди. Мен бормасам, бошқаси боради. Йўқлигим билинмас-ов?

– Балким шундайдир, «ёшулли»...

– Лекин Ёқуббойникига бормасак, ўрнимиз бўш туради. Мана сен ўйла, умри далада – трактор рулида ўтаяпти. Мен бу ерда 20 йилдан буён раҳбарман, у эса 32 йилдан бери тракторчи. Ерга мендан кўра кўпроқ меҳнати синган. Ўтган кунни олдимга учиб-қўниб келди. Еру кўкка сиғмайди. «Тўй бошляпман, «ёшулли» – кўша тўй. Бирданига икки ўғлимни уйлантирмоқчиман. Бориб оқ фотиҳа беришга вақт топармикансиз», – деб келибди.

– Энди тушундим, бир камбағалнинг кўнглини овламоқ – етти каъбани зиёрат қилмоқ билан баробар, деган гап бор. Савоб олмоққа не етсин, «ёшулли».

Раиснинг сукути гапга нуқта қўйди. Ҳайдовчи диққатини йўлга, машиналар оқимига жамлади. Олдинда ҳам, орқада ҳам тун қаърини сон-саноқсиз чароғон чироқларга тўлдирган машиналар карвони ҳаракатланади. Манзилгача яна 25-30 чақиримча йўл бор. Машина соҳиби уларнинг ҳаракатини синчковлик билан кузатади. Ҳайдовчи

эса машинани қистаб ҳайдаш пайида. Мана, олдинда кетаётган машиналардан бирини ортда қолдиришди. Бу ҳол «ёшулли»нинг эътиборини тортди чоғи, тағин ҳайдовчига юзланди:

– Мадрим (Йиғилишда иштирок этиб қайтаётган қўшни хўжалик раиси. А. С.) нинг машинаси номери неча эди?

– Ҳозиргина уни қулиб ўтдик, – жавоб берди ҳайдовчи.

– Ундай бўлса, сал секинлат.

Ҳайдовчи таажжубда: «икки дақиқагина аввал «жадаллаб ҳайда», деганди. Энди бўлса...»

Машина эгаси ҳайдовчи ниманидир англаб етолмаётганини илғади, шкиллди, деди:

– Биласан-ку, Мадримнинг машинаси эскироқ, ишқали ҳам бор. Сеникидақа ризиллаб юролмайди. Мабодо, бузилиб қолса, уни машинанга оласан, уқдингми?

– Англадим, «ёшулли».

Ҳайдовчи буйруқни тушунди. Бироқ орқадагилар тушунишмади. «Уста»нинг машинаси секинлагани сайин улар ҳам тезликни камайтиришди. Ахийри тўхтаб, тушунтиришга тўғри келди.

Ҳамоа ва ширкат хўжаликчлари «гуллаб-яшнаган» кезлар унинг раҳбарларига осон бўлмаган. Бир тарафда дала, чорва, яна бир тарафда одамлар, ер-сув, техника, ҳатто элдаги тўй-марака ташвишлари ҳам уларнинг гарданида. Бунинг устига, «юқори»нинг топшириқларини бажариш муаммолари... Камситмоқчи эмасмизу, туман раҳбарларининг елкасидаги юк битта – асосан топшириқ беришу ижросини назорат қилиш. Хўжалик раҳбари гарданидаги юк эса – ўнта. Бундай вазиятда аксарият раҳбарлар ўзга уловдагилардан кўра ўз «улови»нинг ғамини сийиши табиийдек туюлади. Балки Машариф акага осондир, гардандаги ташвишлар «юки» бир қадар оздир?! Қанийди, шундай бўла қолса... Илғорлик йўли раво эмас. Ва у ўз-ўзидан илқинга қўнмайди. Бошқалардан кўра бир, икки, ўн чандон кўп қилинган меҳнатлар, чекилган заҳматларнинг маҳсули бу.

Машариф Қувоқов раҳбарлик қилган «Богот» давлат хўжалиги (1991 йилгача мулкчиликнинг шу мақомида фаолият юритган) ўтган асрнинг 70-йилларидаёқ одамлар тилига тушди. Давлат хўжалиги раҳбарлигига тайинлангач, орадан роял-росса 12 йилдан сўнг — 1986 йил январда уни вилоят миқёсидаги лавозим — Деҳқончилик саноати уюшмаси раисининг иқтисодиёт масалалари бўйича ўринбосари вазифасига ўтказишди. Хўжаликда ишлаган чоғи иқтисодиёт соҳасидаги салоҳияти иш берди. Давлат хўжалиги нафақат Хоразм вилояти, балки бутун Республика бўйича энг олдинги ўринлардан бирига чиқди. Иқтисодий тежамкорлик юқори рентабелликка йўл очди. 1970 йили Амударё соҳилларидаги «Юмалоқ» тўқайзорини ўзлаштириш туфайли таркиб топган ушбу ёш хўжалик ҳали жамоалаштириш йилларидаёқ шаклланиб, ўздан ўзгага «йўл бермай» келаётган барча номдорларни ортда қолдирди. Ўшанда хўжалик дончилик йўналишида фаолият кўрсатар, бинобарин, Жайхуннинг сернам соҳиллари шолидан ўзга экинга йўл бермас, майдони 2 минг гектарга етиб қолган далалар эса ўз соҳибига йил сайин нақ 12 минг тонна ҳосил инъом этарди. Кейинчалик амалга оширилган оқилона мелiorациядан тадбирлари шарофатидан зах ва шўр босган далаларга «жон» кирди. Шолчилик ўрнини қадамба-қадам пахтачилик эгаллади. Ўшанда тепасига нарвон билан чиқиладиган ўрмонсифат пахтазорлар, ҳар кўсагининг ҳосили нақ 8-10 грамм топи босадиган гўзаларни ушбу хўжаликдагина учратиш мумкин эди.

«Наст»даги ишларни қойиллатган киши, балки, «юқори»нинг юмушларини ҳам бир нави эплаб кетар. Амалда шундай бўлди ҳам. Вилоят Агросаноат уюшмаси раисининг биринчи ўринбосари лавозими «қуйи қозон»да хўпам «қайнаган» Қувоқов учун кўнам мушкуллик туғдирмади. Аммо янги вазифа қишлоқдан шаҳарга келган раҳбарга кўп татигани йўқ. Буни умри оддий одамлар, экин-тикин орасида ўтган кишининг баланд мартабага кўникиши анча қийин кечиши билан изоҳлаш ноўрин, албатта. Негаки Маша-

риф ака учун иш на лавозимнинг паст-баланди йўқ. Қолаверса, унга ниҳоят ўз ихтисослиги бўйича ишлаш имкони-ни беришди. Худди хўжаликдагидек, бу ерда ҳам терлаб-пишиб ишлайверса бўлади. У чиндан ҳам ишлади, илкидан келганча, қурби етганча, билими, малакаси, тажрибасидан тўла фойдаланганча ишлади, фидойиларча, астойдил жон куйдириб ишлади. Лекин бўлмади. Шўролар тузумининг охириги йиллари вилоят деҳқончилик саноати мажмуидаги барча хўжаликлар моддий ва молиявий ўпирилишлар домига тушди. Инқироз бирма-бир уларнинг гирибонидан ола бошлади. Инқироз-ку, қошинга қилич яланғочлаб келди. Аммо уни қандай бартараф этмоқ даркор? Афсус, бунинг йўли йўқ. Нега десангиз, ўша кезлар наинки мамлакат, балки «социализм» ёрилиги билан бутун жаҳонни зир қақшатган тузумнинг ўзи ҳам ҳалокат ёқасига келиб қолганди.

Тузумни мисоли бир хас-чўпдек олдига солиб ҳайдаётган «шамол» борган сайин «довул»га дўниб келмоқда ва унинг хавфини шу топда «тепа»дагилардан бўлак деярли ҳеч ким сезмаётганди. «Паст»да – ҳазрати деҳқон даласида эса ҳамон сокинлик. Замин соҳиблари меҳнатни қанда қилишни ҳаёлларига ҳам келтиришмайди. Неки меҳнатга дахлдор бўлса, барини бажо келтиришга, оддий пешона теридан дуру жавоҳирлар ундиришга шошилишади. Ҳар қандай деҳқон даласи – сутдай оқ, пок ва беғубор замин, минбаъд «тепа»дагидек сиёсат майдони эмас. Балким сиёсатни тан олмагани боисидан ҳам, унинг далалари мўл ҳосил ва мўмай ризқ-насиба маконилигича қолаётгандир? Ҳазрати деҳқон даласига ана ўша булутлар дахл қилмаса, ҳалол ва фидойи меҳнатдан айро этмаса, ерга дона сочиб, ҳосил ундиришдан кўнглини ва қўлини совутмаса бас, барига чидайди, барига туриб беради. Қадоқ қўлли деҳқон бор жойда фидойилик бор, ҳалоллик, поклик, инсонийлик ҳам шу ерда. Деҳқонга тан ва қўл берган борки, иши ҳамини бароридан келади, панд берган борки, «экканини ўради» — эртами-кеч қарғиш ўқига учрайди. Деҳқонга

яқинлик – виждонга, иймонга, инсонийликка ва энг муҳими, ҳалол ризқу насибага яқинлик демак.

Софдил, оғир-вазмин, камгаи одамлар сафсатабозликни, ҳақ талашиш ва кўкракка уриб сўйлашни хуш кўришмайди. Ишдан кўра ватъхонлик кўпайган жойда ризқ-насиба камаяди ва бундай маҳкамалар Қувоқов сингарилар учун омонат. Бу инсон ҳамон ёниб-жўшиб ишлаётган эсада, жисми-жони доимо Боротнинг йўлида. Деҳқонга қўл бериб, ерга кўнгил боғлаган раҳбарга омад ҳаминша ёр. Ерга ва деҳқонга яқин юрсанг, ҳеч қачон хор ҳам, зор ҳам бўлмайсан, бадномлик қисматига дуч келмайсан, ҳалол меҳнатинг беиз, бесамар ва бенатижа қолмайди. Машариф ака мана бир неча йилдирки, ана шу самара ва натижани кутади. Аммо мавриди келса, шароит туғилсагина ораулар рўёбига йўл очилади. Бундай имкон эса ҳар доим ҳам топилавермайди.

1991 йил собиқ мамлакатнинг ижтимоий-сиёсий ҳаётига сурунли воқеалар билан кириб келди. Даставвал юқори қийматли пул бирлиги ислоҳ қилинди. Оз ўтмай, нархнаво осмонга ўрлади. Референдум ўтказилди. Олий Совет сессиялари даҳанаки жанг майдонига айланди. Мамлакатда ГКЧПнинг тўрт кунлик ҳукмронлигига сабаб бўлгучи талай воқеалар юз берди. Ва бунинг оқибати ўша йилнинг кеч қузида СССРни ҳалокат жарига улоқтириш билан якун топди. Қувоқовнинг тақдир билан боғлиқ воқеа эса ўша йилнинг баҳоридаёқ рўй берган, уни Боротга – аввалги лавозимига қайтаришган ва кейинги йилларда давлат хўжалигининг деярли ўтириб қолгани бунга сабаб бўлганди. Республикада давлат ва жамоа хўжаликларини ширкатларга айлантириш жараёни ҳам айнан шу айёмда бошланганди. Тез орада сивашта раҳбарни мулкчилик шаклини ўзгартирса-да, аввалги номини сақлаб қолган хўжаликка раис қилиб сайланди.

Ишдаги пировард натижа меҳнатга бўлган рабату ихлос-эътиқодга кўп жиҳатдан боғлиқ. Яхши кайфият кўркем натижага етаклаши ҳам ҳаёт тажрибасидан аён. Бироқ

орамизда иримчилар ҳам бор: олдидан ола мушук ўтса, баъзилари йўлим бўлмади, дея ортига ҳам қайтишади. Қаранг, «боғот»ликлар ҳам «иримчи» чиқишди. Қувоқовнинг қайтишини ҳеч иккиланмай яхшиликка йўйишди. Яна бир тоифа кишилар ҳам орамизда: жини суймайди-ган раҳбар иш буюққа, албатта, қўрселиги қўзийди, айтилганнинг тескарисини бажариш учун ё кетмони, ё белкурагини синдиришдан ҳам қайтмайди.

Тап олмоқ зарур: 1991 йили одамлар онги мулкчилик ва манфаатдорлик бобида деярли бўм-бўш эди.

Қувоқов ширкат хўжалиги раислигини қабул қилиб олганидан сўнг, бирон муддат ўтгач, бош ҳисобчи ва иқтисодчини ёнига чорлади:

– Ер – деҳқонники, – деди, – экинни ўз иш қуроли ва зарур келса, шахсий маблағи ҳисобига парваришлайди. Бино ва иншоотлар ҳам уники. Демак, хўжаликнинг ҳар қарич ерида унинг пешона тери ва мулкий улуши бор. Ихтиёримиздаги бу қадар кўп ер-мулкни шу даражага етказишга ким қанча ҳисса қўшганлигини ҳисоб-китоб қилиб, ҳозиргача орттирилган фойдадан олинадиган улушни ҳам улар ҳисобига ёзиб қўйсак, даромаддан ҳам улуш ажратиб борсак, дуруст бўлмасмикан? Қолаверса, кооператив-ҳиссадорликка асосланган ширкатдан талаб этиладигани ҳам – шу. Ҳар бир ишловчи ва унинг оиласи ширкатда ўз мулкий улушига эга бўлмоғи керак.

Раиснинг мулоҳазаси ҳар иккала ходимни ҳам ҳангуманг қилиб қўйди. Шўролар замонида мулкчини хўжаликка берган борки, қайтиб олгани йўқ. Хусусий мулк эгаси жамиятнинг энг катта душманига айланган замонда бу ҳақда фикрлаш нарғида турсин, ҳатто сўз очганнинг ҳам тили тугул боши кетиши аниқ. Ҳисобчи ва иқтисодчини айнан шу ҳолат саросимага солганлигини раис сезмай қолмади. Шу боис яна мақсадга кўчди:

– Ширкат сўзи не маъно беришини фарқламоқ даркор. Пай улуши ва дивидент тўловлари – унинг энг муҳим шартларидан бири.

– Бу гап юқоридагиларга маъқул келармикан? – сўрашга журъат этди ҳисобчи.

– Менимча, маъқул келмаса керак, – жапоб қилди раис, – бироқ ширкатга ўтишнинг бирдан-бир қоидаси аъзоларга пай улуши ва дивидент ажратишдан иборат эканлигини бутун бўлмаса, эртага барибир тушунишади.

– Тушунишлари-ку тайин, лекин маъқулланмас-ов, – деди бош иқтисодчи.

– Ҳар ҳолда, масалани умумий йиғилиш ҳал қилгани маъқул, – деди Машариф ака кенгашга яқин ясаркан.

Қувоқов кўтарган масала тез орада бутун вилоятга овоза бўлди. Шу масала бўйича уни ҳатто Республика Вазирлар Маҳкамасига ҳам чақиришди. Ҳеч маҳал шаккокликка яқин йўламаган одамнинг бу қадар дадил кетиши кўпларга эриш туюлди ҳам. Уни «бузғунчилик»ка йўйганлар ҳам бўлди. Аммо замона зайлини англаб етганларнинг аксарияти Қувоқов тараф бўлишди. Хонқадаги «Ғалаба» жамоа хўжалигига раислик қилаётган Ўринбой Абдуллаев бу масалада Машариф аканинг энг яқин сафдоши ва маслакдошига айланди. Иш шунгача бориб етдики, тез кунда Шовотдаги «Дўстлик», Хивадаги Огаҳий номли, Янгиариқдаги «Гулистон», Янгибозордаги «Бўз-қалъа», Урганчдаги «Пахтакор», Қўпқўпирдаги Олтибой Қурбонов номли, Боботдаги «Ўзбекистон», Хонқадаги ал-Хоразмий номли қатор хўжаликлар ширкатчилиكنинг фаол тарафдорлари сифатида майдонга чиқдилар. Илк бор Бобот ва Хонқадан бошланган ташаббус 1998-99 йилларга келганда, бутун вилоятга ёйилди. Воҳанинг аксарият хўжаликлари ўз аъзоларига уларнинг жамоадаги пай улуши миқдорини маълум қилдилар. Машариф Қувоқов ва Ўринбой Абдуллаевлар раҳбарлик қилаётган жамоалар эса тажриба тариқасида мамлакатимизнинг илк кооператив-ширкат хўжаликларига айлантирилди. Замин соҳибларига пай улуши ҳажмига яраша дивидент ҳисоблаш йўлга қўйилди.

Айтилганидек, 1991 йили Машариф аканинг ҳаётида талай «бурилиш»лар юз берди. Аввалига уни ўзига қадр-

дон далалар ва кишилар ҳузурига қайтаришди. 31 август куни Ўзбекистонда истиқлол қўши балқиди. Бу собиқ му-стамлака республикаси ҳаётидаги оламшумул тарихий воқеа эди. Неча йиллардан буён дил тўрида тўпланиб кел-лаётган орзу-армонлар рўёбига ана шу тариқа йўл очил-ди. Қувоқовнинг онг-шуурини аллақачонлардан буён банд этиб келлаётган пай улуши ҳақидаги баҳсгалаб масала ҳам истиқлол шарофати билан ечим топди. Собиқ қарам Рес-публика халқ хўжалигини демократия тамойиллари асо-сида бозор муносабатлари ўзанига солишдек тарихий им-кон юзага келди. Одамлар истиқлолнинг буюк имконла-рини ана шунда кўрдилар. Истиқболга бўлган қатъий ишонч ҳам ана шунда уйғонди.

Чинакам ишонч мустаҳкам эътиқод баробаринда юзага келади. Буни Машариф аканинг партия аъзолиги фаоли-ятида ҳам кўриш мумкин.

Маълумингиз учун айтиб қўяйлик, Қувоқов айримлар-га ўхшаб, маслаги ва эътиқодини кунда бир ўзгартиради-ган, партияларнинг бирига кириб, биридан чиқиб юради-ганлар тоифасидан эмас. Турли партиялар кўпайган кез-ларда, унга атайин «элчи»ликка келганлар ҳам бўлган, турли ваядалар беришган, буни «юқорида» кимдир иста-ётганини ҳам айтишган. Бироқ Машариф акани эътиқо-дидан қайтариш қийин эканлигига ишонч ҳосил қилгач, ноилж қайтиб кетишган.

Партиядошларнинг айтишича, Қувоқов ўзи аъзо санал-ган фирқанинг байроғи бўлган экан. Уларнинг таъкидла-шича, айрим раҳбарлар партияга депутат бўлиш учун ки-ришади. Сайловда уни қўллайсан. Депутат бўлгач, парти-яга ҳисоб бериш у ёқда турсин, ҳатто мажлисларга ҳам келишмайди. Шу борада Машариф ака бетимсол эдилар. Партиянинг пленуми, қурултойи каби катта-кичик анжу-манларни қўятуриг, оддий йиғинлар, ихчамгина давра-ларга таклиф қилинганда ҳам, фурсат тифизлигига қара-май, вақт топиб келардилар. Йиғинларда сўз олиб, саф-дошларни ҳар доим руҳлантирардилар. Ўзи аъзо бўлган

партияга ҳурмат ҳисси ва қатъий интизомни ундан ўрганса арзийди.

Комиллик мақомига етишган одам неки жабҳа бўлма-син, барида ўзи ва ўзалигини намоёиш эта олади. Партия – қобилу қодирлик салоҳиятини намоён этгучи муносиб майдон. Бироқ инсон аслида кимлиги, салоҳиятию қобил-лик даражасини асосан меҳнат майдонида, хизмат вазн-фаси билан боғлиқ бурч ва мажбуриятларни бажо келти-риш жараёнидагина яққол намоёиш эта олиши мумкин. Соф виждонли, ҳалол ва пок одамлар бир ишни илдам-лаб, иккинчисини имиллаб уддалашмайди. Бир жабҳада ўзини кўрсата олган киши иккинчисида ҳам ўзалигини намоён эта олади. Юмушларнинг бирини ёлчителиб, ик-кинчисини барбод берганлар тез орада ўзларини ҳам бар-бод қилишади.

Машариф ака кейинчалик «Ўзбекистон Қаҳрамони» ун-вони ва «Олтин юлдуз» медалига сазовор бўлди. Ушбу му-кофотларни унга Президент Ислам Каримов ўз қўли би-лан топширди. У бунгача ҳам эл-юрт назарига тушган, бир неча орден-медаллар ҳамда «Ўзбекистонда хизмат кўрсатган қишлоқ хўжалик ходими» фахрий унвони би-лан тақдирланган эди.

– Виждон, иймон-этиқод бутунлиги одамийликдан да-лолат ва у инсонни зиммадаги бурчу мажбуриятларни си-лқидилдан ўташга ундайди. Қувоқов эътирозга ўрин қол-дирмай ишлайдиганлар тоифасидан эди, – ҳикоя қилади Богот туманига узоқ йиллар самарали раҳбарлик қилган ва ҳозирда вилоят хотин-қизлар кўмитасини бошқараёт-ган Шакаржон Хўжаниёзова. – Сир эмас, талабчанлик билан ишлашни ўзимизга одат қилгандик. Лекин Маша-риф акага нисбатан талабчанликка ҳечам ҳожат йўқ. Гар-чи, туман раҳбари лавозимида ишласам-да, уни ўзимга устоз билганман. У кишидан ишдан ҳам кўра кўпроқ ода-мийликни ўрганса арзийди. Бошқалардан ярқ этиб ажра-либ турадиган фазилатлари ниҳоятда бисёр эди. Юмуш-ларни эса каттаю кичикка, озу кўпга ажратмас, барига

бирдек қарар, сўзни чертиб-чертиб, обдан ўйлаб гапирар, энг жиддий фикрларни ҳам қисқа, лўнда, ниҳоятда тупунарли тарзда ифода эта оларди. Энг муҳими, ҳаётга, айниқса, оддий одамлар турмушига юқоридан эмас, балки пастдан раъм соларди. Ўзини мапмансираб ёки катта олиб сўйлаганини бирон марта ҳам кўрмаганмиз. Эл-юртга яқинлик учун, менимча, шу фазилатларнинг ўзи кифоя. Аминманки, устознинг изидан юрган одам ҳаётда ҳеч маҳал қоқилмайди.

Бу гапларда муболаға йўқ. Одамлар ҳамма учун бирдай мақбул ва оқилона фикрларни, маслаҳат ва йўл-йўриқларни ундан олишган, ҳатто ёши улуг момо-бувалар ҳам унинг суҳбатига ошиқишган. Бундан чиқди, Қувоқов сингари дарёдил ва дилкаш одамлар ҳар қандай жамиятнинг қимматли бойлиги.

– Ҳеч ким юрмаган, синашта бўлмаган йўлларни ҳам-маям юрак ютиб, ихтиёр этавермайди, – дейди Қувоқов билан бирга елкалашиб ишлаган сафдош-маслакдошлардан яна бири, Республика Фермер хўжаликлари уюшмасининг Хоразм вилоят филиали раиси Мақсуд Саидов. – Машариф ака янгиликдан, синашта бўлмаган йўллардан ҳеч ҳайиқмаган инсон эдилар. Аксинча, қанча кўп билсалар-да, оз санардилар. Кўп ўқиб, кўп билганлари боис, юзага келаётган ҳар бир янгиликнинг суврати, мазмун-моҳияти, аҳамиятию оқибатини, ҳали натижасини кўрмаёқ, олдиндан башорат қила олардилар. Хоразм воҳасининг илк фермер хўжалиги ҳали 1993 йилдаёқ «Ботот»да бежиз вужудга келган, дейсизми? Бу ишнинг бошида Машариф аканинг шахсан ўзи турдилар. Биз унга гувоҳ бўлганмиз. Президентимизнинг қишлоқда мулкдорлар синфини вужудга келтиришга қарата қилган илк даъватини эшитибоқ, ишга киришдилар. Юқоридан топшириқ кутмай, фермерликка қобилияти бор кишиларни излай бошладилар. Хоразмда чорвачиликка ихтисослашган илк фермер хўжалиги ана шу тариқа вужудга келди. Жамов хўжалигининг катта фермаси қишлоқ ишбилар-

мони тасарруфига берилди. Вилоятдаги энг йирик фермер хўжалиги ҳам ана шу тариқа таркиб топди. Устознинг бу сингари ташаббус ва бошламалари сон-саноқсиз, десам муболаға бўлмайди.

Қувоқовнинг қишлоққа қайтиши ютуқларнинг ҳам қайтиши бўлди. Лекин...

Истиқлол имконлари боис мулкчилик шаклини ўзгартираётган, бозор муносабатлари босқичма-босқич қарор топаётган, манфаатдорликка асосланган хўжалик юритиш усуллари жадал жорий этилаётган замонада бир қадам ортга қайтмай туриб, икки қадам олға илдамламоқ амримаҳол. Аксарият хўжаликларда бу ҳол кузатилди. «Боғот»да эса...

Қувоқов ишда одамлар, айниқса, оддий меҳнат кишисига кўпроқ суянар, кези келганда, уларни ҳам астойдил қўллар, мададу ҳимматни асло дариф тутмасди. Қаранг-а, у собиқ иттифоқ қулаши арафаси турмушда рўй бериши мумкин бўлган айрим ночорликларни ҳам анча олдин кўра олган. Бундан чиқди, у ўпанда ўз хўжалиги аъзоларининг пай улушини ҳисоблашга бежиз эътибор қаратмаган. Эл қўллагани қўллайди. Пай улушига эгаллик ҳисси деҳқоннинг ерга ва экинга бўлган меҳрини янада ошириш омилига айланди. Табиатан интилувчан ва изланувчан Қувоқов бундай омиллардан яна бир нечтасини ишга солди. Чунончи, хўжаликнинг ҳар бир деҳқончилик бўлимида одамлар кучи билан данғиллама дала шийонлари, улар ёнида мўъжаз фермахоналар, мавсумий болалар боғчалари, мевазор боғлар, сабзавот ва полиз пайкаллари барпо этилди. Шийонлар қошидаги ҳар бир фермахонага хўжалик ҳисобидан 5-10 қорамол, 10-15 бош қўй-қўзи тортиқ этилди. Икўжа очиринга мўлжалланган бир неча минг донна товуқ тухумларини эса раиснинг шахсан ўзи келтириб берди. Деҳқонлар ва уларнинг оилаларини озиқ-овқат ҳамда масаллиқлар билан мунтазам таъминлаш учун шунинг ўзи кифоя. Бундай ҳимматдан ҳатто замин заҳматкашларининг фарзандлари ҳам баҳраманд бўлишди. Шийон бағри мавсум пайтлари пинам боғча вазифасини ўтади. Хўжа-

лик ҳудуди ана шу тариқа яхлит яшил оромгоҳларга, она замиш эса ҳақиқий ризқ-насиба конига айланди. Далалар атрофларини безаган арғувон тол-терақлар, ариқ-зовурлар ёқаларида пайдо бўлган жийдазорлар чиндан ҳам кўрктароват сувратига дўнди. Дўнибгина қолмай, қадоқ қўлли деҳқоннинг ўз мулки ҳам бўлиб қолди. Қорақалпоғистоннинг Тўрткўл туманидан келтириб экилган 200 минг туп терақ кўчатлари ҳозир мўъжаз ўрмонзор қиёфасида. 100 минг туп тол, 50 минг туп жийда, 70 гектар саҳли боғ ҳам гуркираб ривожланаяпти. Хўжалик 1970 йили дарё соҳилидаги қалин тўқайзор ва қамишзорлар ўрнида барпо этилган эди. Эндиликда аввалги ёввойи табиат ўрнини маданийлашган ўсимликлар майдони эгаллаган. Аммо хўжалик учун энг муҳими – иқтисодиёт. У барқарор бўлса, турмуш ҳам тўкин. Иқтисодиётни барқарор ушлаш омиллари «Боғот»да бисёр. «Боғот»ликлар мулкчиликнинг ҳамма учун бирдай фойдали, манфаатли ва илғор намунаси – ижара нудрати усулини ҳам воҳада биринчи бўлиб қўллай бошлашди. Бироқ унинг ўз шарти бор: меҳнатга ҳақ тўлаш масаласи доимо диққат марказида турмоғи керак. Қувоқов мутасаддилардан ҳамisha шуни сўрайди. Деҳқонга яқин бўлмоқ, уни ишга йўлламоқ учун ҳақини қанда қилмай бериб бормоқ зарурлигини тилдан қўймай такрорлайди. Бунга оид қусурларни эса ҳеч ҳам ҳазм этолмайди. Бир гал шундай воқеа ҳам бўлган: бўлимлардан бирига иш ҳақи етказиш ҳаяллаган. Айбдор эса – бўлим бошлиғи. Табиийки, раис ўша бошлиқдан аразлаган. Унга иш буюрмай қўйган. Буни ўзининг катта айби билган бўлим бошлиғи эса раис мени ишдан озод қилди, шекилли, деган ўйга бориб, ишни тўхтатган. Бироқ ўзи йўл қўйган хато учун колхозчилардан астойдил кечирим сўраган. Раис уни чиндан ҳам ишдан озод қилмоқчи эди. Лекин бригадирнинг иқрорлиғи ҳақидаги хабарни эшитиб, ниятидан воз кечган. Раисга қолса, ҳеч кимни ишдан бўшатгиси йўқ. Айбини англаб, уни бартараф этишга киришган ўша бошлиқ Рустам Султонов то нафақага чиққунга қадар Қуво-

қов билан қўлни-қўлга бериб ишлади. Асосийси, бу янглиф хато на унинг, на бошқаларнинг фаолиятида ортиқ так-рорланмади.

– «Ёшулли» мизнинг одамларга зуғум қилганини бирон марта ҳам кўрган ёки эшитган эмасман, – дейди у билан чорак аср давомиди елкама-елка ишлаган уруш ва меҳнат фахрийси Искандар ота Сафоев, – 1981 йил фурсат етиб нафақага кетишни ният қилдим. Қанийди, Қувоқов кўна қолса?.. Бўлмас гапни асло гапирмасди. Ушанда бўлим бошлиғи вазифасида ишлардим. На илож?! Кўнишга маж-бур бўлдим. Аммо ғалати воқеалар бўлди. У директор, мен бригадир бўлсам-да, иш буюргани бирон марта ҳам биз томонларга келмайди, ҳатто мажлисларга ҳам чақир-майди. Бошқаларни эса йўқлашгани йўқлашган. Бундан-да ғалатиси: «ёшулли» қолиб, бошқалар бригадамиз йўли-да серқатнов бўлиб қолишди. Ксйин билсам, уларни иш ва тажриба ўргангани Қувоқовнинг ўзи олдимга жўнатаёт-ган экан. Шу орада яна бир гапни қудогимга етказишди: эмишки, Қувоқов «Сафоевдан устун жойим йўқ. Деҳқон-чиликни мендан кўра яхши тушунади. қилинажак ишни буюрмасданок бажаради. Унга иш буюргандан кўра, кўпроқ маслаҳатини олган маъқулроқ», – деган мазмунда гап қилибди. У пайтлар янги қурилса-да, поли йўқ зах уйда яшардик. Адоғи йўқ деҳқончилик юмушларидан ортиб, уйни бир нави япаш учун эпақага келтиришга вақт қайда, фурсат қайда, дейсиз. Уйдагилардан эшитадиганим эса до-имо дашном. Кесатиқлар жонга теккан кунларнинг бири-да иш қолса-қолар, деган фикр билан пол-тахта сотиб олиш учун каллаи саҳарлаб туман марказидаги бозор сари йўл олдим. Юрак ҳовучлаб бораяпман: ишқилиб йўлда раисга рўпара келмасам бўлгани. «Кўрққанинг олдиндан чиқади», – дейишгани рост чиқди. Йўлда чиндан ҳам Қуво-қовга дуч келдим. Ҳозир чеҳрасида кўраётганим сингари ажабланиш ҳолатларини аввал ҳеч кўрмаган-пайқамаган эканман. Афтимга ўта синчков разм солди. Мени далада эмас, ундан бир неча чақирим узоқда учратганига ўзи ҳам

ҳайрон. Уятли иш бўлди. Эсимни бир оз йиғиб олгач, «ёшулли»га ниятимни тушунтира олдим: «Чиқинг бўлмаса машинага, кетдик», – деди. Каминани бозорга элтиб қўймоқчи, деган фикрга бордим. Бозор қайда, дейсиз, тўппатўғри ўз бригадамга бошлаб келди: «Дехқон одам бозорда юрса ярашмас, ишингизни қилаверинг», – деганча жўнаб кетди. Тани бошқа, дард билмас, дегани шу-да. Қассобга мой қайғу, эчкига жон қайғу. Тўғри, «ёшулли»га иш керак. менга эса бошпана... Йўқ. Ундан ноўрин гина қилган эканман. Кечқурун уйга келсам, хўжаликнинг қурилиш бригадаси дурадгорлари ишни алақачон бошлаб юборишибди. Пол-тахтани уларга Қувоқовнинг ўзи етказиб берибди. Орадан уч кун ўтмаёқ оиламиз билан ялтиллама тахта польли уйда яшай бошладик.

Одий меҳнаткаш одамнинг табиати ўзгача. Унга бирни берсанг, ўн қилиб қайтариш пайида юради. «Богот»да ҳам шундай бўлди. Одамлар астойдил ишлашди. Меҳнат кишисига қилинган бир ғамхўрлик чиндан ҳам ўн бўлиб қайтди, энг юқори натижа ва самара тарзида қайтди. Натижа шу бўлдики, ўнлаб хўжаликларни домига тортган инқироз «Богот»ни четлаб ўтди.

– Хўжалик ўз фаолиятини даставвал шолчиликдан бошлаган, – деди, нафақадаги собиқ бош ҳосилот Қуриёз Абдуллаев ўтган кунларни хотирларкан. – Дарё соҳилларидаги нам ерлар шолидан бўлак экинни кўтармасди. 90-йиллар бошига келганда 20 йиллик фаолият стажига эга бўлган хўжаликда шולי ҳосилдорлиги гектарига 90, ҳатто 100 центнергача етди. Ишонасизми, ўша кезлар шолининг ҳар битта бошоғида 350-360 тагача дона санардик. Кунларнинг бирида Қувоқовдан яна бир таклиф чиқди. Айтишича, ўз мустақиллигини қўлга киритган мамлакатда егинтириляётган гуруч аҳоли эҳтиёжларини тўла қондираётган ва унинг миқдорини кўпайтираверишдан ортиқ наф йўқ экан. «Шу боис элтиборни пахтачиликка қаратсак нима дейсизлар?» – сўраб қолди. Нафсиламрини айтганда, 20-25 йил муқаддам экинзорларга айлангирилган

далалар бу пайтга келиб шоли тугул косовни ҳам кўкартириши ҳеч гап бўлмади қолган, бунинг устига 80-йиллар собиқ иттифоқда пахтани ёмон отликқа чиқаришга қарата ўтказилган қойилмақом компания эндигина ўз мустақиллигини қўлга киритган республикани даромаднинг асосий манбаидан деярли маҳрум этаёзганди.

Раиснинг суҳбатдошимиз томонидан баён этилган таклифи ана шу бўшлиқни тўлдириш, пахтакор республиканинг азалий шуҳратини қайта тиклаш учун бир туртки эди. Собиқ шолчилик хўжалигининг пахтачилик жабҳасидаги қизғин фаолияти ана шу тариқа бошланган.

Асл деҳқон ернинг «тили»ни ҳар қандай олиму уламо, «ёшулли»дан кўра яхшироқ билади. Боз устига, Хоразм заминининг табиати ўзгача. Ишкор этиб бўлмайдиган тажрибалар шуни кўрсатадики, воҳанинг ҳосил бермай қўйган далаларида бир йил шоли ўстирилса, бас. Ҳар қандай асов ер ҳам гап-сўзсиз «мўмин-қобил» далага дўнади-қўяди. Пиравардида, бундай пайкаллардан истаганча ҳосил олиш мумкин. Ўтган асрнинг сўнгги йилларига келиб, воҳада пахта ҳосилдорлиги сезиларли даражада озаёди. «Борот» ширкат хўжалигида эса бунинг акси. Муқаддам гектарига 35-40 центнер пахта берган далаларнинг ҳосилдорлиги 25-30 центнерга тушиб кетган бир пайтда «борот»ликлар хирмон салмоғини 35-38 центнергача етказишди. Ҳатто, бутун мамлакатимиз, жумладан, Хоразм воҳасида сув танқислиги юз берган 2000-2001 йиллар ҳам «Борот» ширкат хўжалиги учун барқарор ривожланиш даври бўлди. Пахтанинг ялпи ҳосили шу йиллари шартномавий режадаги 3000 минг ўрнига 3700-4000 минг тоннагача етди. Хоразмликлар пахта ва шолени алмашлаб экиш шарофатини ана шунда кўришди.

Социализм салтанатининг қулаши ўтиш даври қонуниятига кўра талай бош-бошдоқликлар билан бирга пулнинг қадрсизланишига ҳам олиб келди. Касби иқтисодчи эмасми, Машариф ака бу нохуш жараённи олдиндан фаҳмлай олди ва хўжалик аъзолари мисқоллаб ортирган беҳисоб

сармойларни банк активлари ҳамда бошқа қимматбаҳо қорозларни сотиб олишга, Президент Ислом Каримовнинг «Пулдан кўра молинг кўпроқ бўлсин», – деган ибратли ўғитига амал қилиб, ширкат қошида йирик мева-сабзавот, полиз маҳсулотлари корхонасини бунёд этишга сарфлади. Банкка қўйилган маблағлар хўжаликка йирик фозилар билан қайтса, шарбат корхонаси ва унинг маҳсулотлари мулк-бисот шаклидаги қимматбаҳо бойликка дўнди. Қувоқовнинг омилкорлиги хўжаликни иқтисодий бўҳронлардан омон асраб қолди. Воҳадаги илк ва энг йирик фермер хўжаликлари даставвал ана шу ширкат замирида вужудга келгани хусусида Мақсуд Саидов томонидан баён этилган мулоҳаза ҳам ана шу омилкорликнинг ёрқин тасдиғи.

– «Ёшўлди» камчилигимизни юзга солиб, изза қиладиғанлар ёки дилга озор етказадиганлар тоифасидан эмасди, – деди устозининг фазилатларини оғзидан бол томиб гапирган шогирдлардан бири Азимбой Жумабоев. – Ўз хатоимизни ўзимиз илғаб етишимиз ва тузатиб олишимиз учун доимо имкон берар, қусурлар қуюшқондан чиққан ёки бот такрорланган ҳоллардагина танбеҳга оғиз жуфтлар, зинҳор овозини кўтариб гапирмасди. Гапни кўпам чўзмас, лўнда ва бурро сўйлар, биз сўзларининг ярмини тингламасқ, уни тўла маънода англаб етар, хушмуомаликни ҳам кўпинча ундан ўрганар ва башарти ишнинг ярмини буюрса, бутун қилиб бажаришга интилардик.

Бу айни ҳақиқат эканлиғига шубҳа йўқ. Овозини баянд кўтариб гаплашишни одат қилмаган раиснинг оддийгина эслатиши ҳам мутасаддилар учун жиддий сабоққа айлангани, шу аснода хатолар барҳам топганига кўпчилик гувоҳ.

– Ўшанда раис муовини вазифасида ишлардим, – устоз ҳақидаги хотираларини ҳикоя қилади собиқ ширкатда Қувоқов билан кўп йиллар мобайнида ёнма-ён ишлаган Ёқуббой Рўзиматов. – Куз кунларининг бирида Машиариф ака: «Эртага бош ҳосилот, сиз ва мен Шовотга бориб кел-

ламиз», – деб қолди. Қаллаи саҳарлаб айтилган манзилга жўнадик. «Соҳибкор» хўжалиги ҳудудига киришимиз билан кенг асфальт йўлнинг ҳар икки тарафи бўйлаб экилган ва бари бирдай бўй тортган, оҳаклаб-сайқалланган катта теракзорга дуч келдик. Йўлнинг ҳар икки тарафи бор. Ундаги дарахтларга ҳам бир текис шакл берилган, дид билан оқлаб қўйилган. Дарахтлар оралиғига экилган бугдой уруғининг бир донаси ҳам зос кетмай, униб чиққан. Уни мисоли япил гилам дейсиз. Чор-атроф чиндан ҳам ҳавас қиларли даражада гўзал, ораста, баҳаво. Йўл-йўлакай барини бамайлихотир томоша қилдик. Чамаси 10 минутлар давом этган сайрдан сўнг раис: «Қани, кетдик уйга», – деб қолди. Анграйганча қолдик. Раис бизни бирон-бир йиғинга бошлаб кетаётди, деб ўйловдик. Машинамиз эса келган йўли бўйлаб ортга қайтди. Боғотга етиб, раис бир овиз ҳам сўз айтмади. Биз эса шунча йўл босиб, қуруқ қайтаётганимиз сабабини фаҳмлашдан ожизмиз. Орадан икки кун чамаси вақт ўтгач, бош ҳосилот ҳузуримга кириб, маслаҳатли иш борлигини айтди. Полвон каналига қурилаётган катта кўприкка элтувчи йўл ёқаси ва унинг ёнидаги дала эътиборимиздан четда қолиб кетаётганлигини эслатди. Ўша йўл атрофларини обод қилиб, худди қўшни туманда кўрганамиз сингари чиройли бор барпо этишимиз мумкинлигини ётиғи билан тушунтирди. Тунов кунги сафаримиз сабабини шундагина англаб етдим. Билсак, раис бизни у ерларни томоша қилгани эмас, балки айнан шу каби боғни ўзимизда ҳам яратишга то ҳануз бош қотирмаганимизни эслатиш учун олиб борган экан. Роса хижолат тортдик. Бу – билган одам учун раиснинг жиддий танбеҳи, айблови эди. Орадан икки йил чамаси вақт ўтгач, воҳанинг энг йирик ва асосий сув иншооти – Полвон канали узра қурилган муҳташам кўприк фойдаланишга топширилди. Уни кўргани келган меҳмонлар бу ерда хўжалигимиз томонидан барпо этилган ва Шовотдагидан асло кам бўлмаган файзли боғни ҳам мароқ билан томоша қилдилар.

Ёқуббой ака тасвирлаган боғ ва йўл атрофидаги бағоят манзарали теракзор ҳозир воҳанинг бор таровати ва гўзаллигини ўзида мужассам этган, десак муболаға бўлмайди. Бу – Машариф аканинг боғи – ундан қолган гўзал ва фусуқкор ёдгорлик, унутилмас хотира.

Инсон қадами қўтлуғ зот эканлигига иймон келтирмоғимиз керак. Унинг эзгуликка дахлдор ишларини бир гўзал боғга, кўп ва тотли мевалар бергучи улкан саховат дарахтига менгзамоқ лозим. Эзгу ишлар бесамаар ва бенатижа қолиб кетмайди, албатта, наф келтиради. Кимларнидир бахту саодатдан баҳраманд этиб, кимларгадир ризқ-насиба улашади. Одатда, ундан ўзингиз эмас, ўзгалар кўпроқ баҳраманд бўлишади. Инсон пойқадами туфайли яралган боғдан тотли неъматлар униши баҳсталаб масала эмас. Эзгуликни бир боғ десак, Қувоқовнинг 65 йиллик умри мобайнида яратган «боғ»ларини санаб-сапоғига столмайсиз. Полвон канали соҳилидан бошланувчи ва хўжаликнинг ҳар бир гўшасида кўзга чалинувчи ҳақиқий боғлар эса санағи йўқ эзгуликларнинг санақлиси, холос. Уларнинг бари, таъкидланганидек, Қувоқовнинг боғлари, ундан қолган беҳисоб, ардоқли ёдгорлик.

2004 йилнинг қаҳратон қишида бемаҳал келган ажал юртнинг ардоқли фарзандини орамиздан олиб кетди. Бу – вилоят аҳли учун катта йўқотиш бўлди. У абадиятга кетди. Дилга таскин бўладигани – шу. Бундай одамлар эл қалбида боқий яшайдилар. Ҳа-да, эзгулик ўлмайди. У – абадият тимсоли. Умрини нуқул эзгу ишларга бағишлаган кишиларни унутиб бўларканми? Шу кунларда у раҳбар бўлиб ўтган қишлоққа борганлар нуқул Машариф аканинг боғи, даласи, фермаси, корхонаси, кўчаси, гулзори, йўли, кўприги, иморати, мактаби, шифохонаси, боғчаси, устaxonаси, ариғи, зовури, қобилу қодир шогирдларига дуч келишади. Одамлар уларни кўрганда, беихтиёр Қувоқовнинг нур ёғилган чеҳрасини эслашади. Боқийлик деб шуни айтишса керак. Қаҳрамоннинг волидаи-муҳтарамаси Гулжон момо фойсий дунёни яқиндагина тарк этдилар. Нақ

106 йил умр кўрдилар. Бу ҳам Яратганнинг инъоми, Ўзининг суюкли бандаларига бўлган меҳр-муруввати нишонаси. Момо билан сўйлашганмиз: ҳар сўзининг бирида ўтган умрига шукроналик билдирганлар, одам боласини элга яшаган умридан кўра қилган ишлари кўпроқ танитади ва шуҳрат келтиради, шуиси муҳим, деганлар. Қанийди, бу каби ботиний ва зоҳирий ҳаёт ҳамма-ҳаммагаям насиб этса.

Ҳа, буни ҳаёт дейдилар. Унда ушалмас орзулар ҳам бўлади. «Ўзбекистон Қаҳрамони» унвонига етишмоқ учун инсонга том маънодаги ишчанлик, фидойилик, одамийлик, ватанпарварлик сингари талай фазилатлар зарур ва уни ҳар қадамда намоён этиш ҳар кимларнинг ҳам илқидан келавермайди. Қаҳрамонона жасоратга ҳамма ҳам тайёр ва қодир эмас. У ҳар томонлама комилликка етишган кишиларгагина насиб этади.

Машариф Қувоқов «Ўзбекистон Қаҳрамони» унвонига 1997 йили – мамлакатимиз мустақиллигининг 6 йиллиги тантаналари арафасида сазовор бўлди. Бу – оддий одамлар орасидан етишиб чиққан фидойи инсон меҳнатларининг чинакам эътирофи эди. Тўғри-да, эл эзгуликни унутармиди? Сирасини айтганда, Қувоқовнинг мамлакатимиз олий нишони учун «пишиб етилгани» ва бундай юксак эъзозга ундан кўра муносиброқ одам йўқлиги ҳақидаги овозалар эл орасига анча эрта тарқалди. Қувоқовни қаҳрамонлик нишони билан тақдирлаш юзасидан чиқарилган Фармон мамлакат раҳбарининг юртдошларимиз хоҳиш-иродасига бўлган юксак ҳурмат-эътиборини яна бир қара намоён этди.

Сухбатдошимиз Искандар ота Сафоевнинг хотирида ўша кезлар рўй берган ажойиб-ғаройиб воқеалар тафсилоти ҳамон яшайди:

– Истиқлолнинг дастлабки йиллари эди, – деди у даврнинг жонли ва ҳаяжонли онлари, айниқса Қувоқов ҳақидаги хотираларини оқизмай-томизмай гапириб беришга оғиз жуфтларкан. – Қутлуғ кунларнинг бирида хўжалигимизга машҳур ёзувчи Ўткир Ҳошимов келди.

Ислом КАРИМОВ Хоразм фермерлари даврасида.

ФОТОЛАВҲАЛАРДА ҚАҲРАМОНЛАРИМИЗ ҲАЁТИ

«БАҲРОМ» ФЕРМЕР ХЎЖАЛИГИ:

*Мулкӣ манфастдорлик туйғуси оилавий меҳнат
жамоасини ютуқлар оғушига етаклашда асосий
омил бўлди. Ҳукмингизга ҳавола этилаётган
суратлар шундан ҳикоя қилади.*

«ҲАЙТИММАТ» ФЕРМЕР ХЎЖАЛИГИ:

*Қаҳрамонларга тос ва мос меҳнат ҳамда
фидойиликнинг ажойиб намунасини ҳар қадамда
кўришимиз мумкин.*

«БОҒОТ» ФЕРМЕР ХЎЖАЛИГИ:

*Фидойилик, меҳнатсеварлик ва омилкорликнинг
тотли мевасини ушбу фермер хўжалиги мисолида
кўрасиз.*

МАШАРИФ ҚУВОҚОВ:

*Бу жаннатмакон инсонинг иши ва инсоний
фазилатлари фарзанд-шогирдлари, сафдош ва
маслакдошлари, элдошлари ҳаётида боқий
яшайпти.*

«УСТА МАТСАФО» ФЕРМЕР ХЎЖАЛИГИ:

Пиру комил аجدодлар руҳи мададга келиб, мазкур қишлоқ тадбиркорлик жамоасини пешқадамлар сафига етаклади. Суратлар шундан ҳикоя қилади.

«БАРЧИН» ФЕРМЕР ХЎЖАЛИГИ:

*Боготнинг паҳлавонкелбат йигитларию чин
Барчинойларига ушбу фермер хўжалигида
дуч келасиз.*

Отанинг айтишича, халқ ёзувчиси билан Қодир Оллаберганов бошлиқ бригада дала шийповида ҳақиқий сўз ўйинига жудаям ўхшаб кетадиган ғалати ва ғайритабиий суҳбат бўлган.

– Ҳу-ув анови қамишзорлар орасида бир нима ялтилагандай бўлди, нима борийкин-а у ерда? – сўраб қолибди бир маҳал меҳмон маънодор оҳангда. Шу топда у дарё соҳилидаги қайир ва тўқайзорлар барҳам топиб, ҳадемай экинзор, боғ-роғларга бурканажак хўжаликнинг истиқболига имо қилаётганлигини синчков мезбонлар дарров фаҳмлашибди.

– Сиз айтган тўқайзорда битта ёруғ юлдуз бор, – дебди Искандар ота бўш келмай.

– Қойил, топдингиз. Худди шундай жавобни кутгандим сизлардан, – дебди меҳмон дили завққа тўлиб.

– Лекин уни топиш барибир осонмас, – изоҳ беришибди мезбонлар.

– Йрқиллаб турсаям-а?

– Ҳа, «ёшулли», уни астойдил излаганларгина топа олишади.

– Сизнинг-ча, уни ким топа оларкин?

– Қувоқовдан бўлак ҳеч ким тополмаса керак.

Ушбу суҳбат укдирилганидек, бир қараида оддий сўз ўйинидан бўлак ҳеч нарса эмас. Бироқ маънисига тушунган киши учун чуқур мантиқий башоратнинг ўзгинаси.

Ўша «юлдуз» орадан бир неча йил ўтгач, чиндан ҳам топилди. Башорат қилишганидек, уни Қувоқов «топди»: фидокорона ва узоқ йиллик самарали меҳнати, пешона тери эвазига обод далалар, боғ-роғларга айланган собиқ қамишзор-тўқайзорлардан «излаб» топди. Ўша «юлдуз»ни унга мамлакат Президенти Ислон Каримов топширди. Бунинг бир ибратли жиҳати бор: Қувоқов қаҳрамонлик нишонаси бўлган ушбу юлдузга мамлакатимиз дехқонлари орасида биринчилар қатори сазовор бўлди. Аммо ғалати томони шундаки, мукофот Қувоқовни кўпам гурурлантиргани йўқ. У буни ўзига қарз, деб билди. Ва ушбу «қарз»ни

узиш учун умрининг охиригача тин олмай ишлади, ватан, халқ, мустақиллигимизга садоқат билан хизмат қилишни ўзига олий бурч билди. Аммо иссиқ жон экан, охир-оқибат тўшаққа михланди. Тақдир билан олишиш бефойдалигини сезгач эса, элдошлари олдидаги фарзу қарзларини адо этишни ўғиллари Бектурди, Эргаш, рафиқаси Норжон аянинг зиммасига юклади. Отанинг ўғит ва васиятлари қандай бажо келтириლაётганлигини билмоқ, кўрмоқ истанганга, бугун «Амударё» ва «Қипчоқ» қишлоқларига, Шарифбой Ражабовнинг «Бовот»ига келинг. Қобилу қодир фарзандлар, шогирд ва сафдошларнинг ажойиб шижоати, матонати, фидойилиги ва албатта, ботмон ҳажм қоғозга «юк» бўлгучи ютуқларига дуч келасиз.

2009 йил, февраль

БАРҲАЁТ РУҲЛАР МАКОНИ МЎЪЖИЗАСИ

Шовотнинг Катқалъа, Бўйрачи ва Бешмерган қишлоқларини бири-биридан унча катта бўлмаган сайҳонлик ажратиб туради, десақ, балки тўғри бўлмас. Нега деганда, манзара тамомила бошқача. Сайҳонлик атаганимиз ўша майдонга разм солган киши аслида гавжумликнинг ҳақиқий қиёфасини кўради. Худуд одамлар билан ҳамиша, ҳатто тунлари ҳам гавжум. Тўғри, бу ерда аҳоли хонадонлари йўқ, муқим яшовчиларни ҳам учратмайсиз. Аниқроғи, дура-дура ҳолда келиб-кетувчилар бор, холос. Қисқаси, у – руҳлар макони. Жисмидан жудо руҳларнинг сон-саноксиз оломони кезади бу табаррук масканда. Уларнинг аксарияти шу ерда абадул-абад қўним тонган азиз авлиё-анбиёлар, пиру устозлар, табаррук сиймоларнинг жисмидан учиб чиққан. Бир сўз билан айтганда, бу жой – қабристон, табаррук маскан. Аммо оддий хилхона эмас, табарруклиги бутун ислом олами томонидан эътироф этилган муқаддас қадамжо. Янада аниқроғи, битта эмас, бир неча табаррук зиёратгоҳ. Бири дарё мисол кенг ва катта йўлнинг ўнг, яна бири сўл тарафида жойлашган. Бирдан бутун мусулмон оламининг буюк тақводори – ҳазрат шайх Юсуф Ҳамадоний, унинг биродари Саид Ҳамадоний, бу муҳтарам зотларнинг азизу мукаррам пир-устози Ғовсул Аъзам, яъни Саид Абдулқодир Филоний, яна бирдан эса «Жиловдор бобо» номи билан машҳур улуғ аллома-авлиёнинг муборақ қабрлари жой олган. Улар атрофидаги юзларча, мингларча қабрлар ҳам оддий эмас. Барида азиз авлиёларга менгзалучи табаррук зотлар – ўша буюк пирларимизнинг мурид ва мухлислари, чор-атроф қишлоқларда яшаб, пировардида, Ҳақ таолонинг даргоҳига йўл тутган таниқли алломалар, эл улуғлари, мўмин-мусулмонларнинг покиза жисми ётибди. Маҳаллий аҳоли Ҳамадоний ҳазратларининг устоз Ғовсул Аъзам пирга бўлган

сўнгсиз меҳри ва эътиқодига таян бериб, ушбу зиёратгоҳларни «Улли (улуғ, катта) Пир» номи билан атайдилар. Аслида бу ерда бағридан нур ёнгувчи яна бир муқаддас макан – «Дастурхончи бобо» қабристонини ҳам мавжудлиги, «Улли Пир»имизнинг шундоққина пойида жойлашгани боис, аксарият кишилар уни шу азиз зиёратгоҳнинг бевоҳида бир бўлаги санашади. Одамлар азиз руҳларнинг доимий мадади ва ҳамроҳлигини ўша табаррук хилхоналар бағрида эмас, балки шу яқин атрофдаги хонадонлар, далаю боғларда ҳам ҳаммаша ҳис этиб янашади. Бундан чиқди, мазкур муқаддас зиёратгоҳларга туташ ва ёндош заминнинг аждодларимиз руҳи кезаётган осмоню тупроғини ҳам табаррук. Ушбу сўзнинг исботи бор: ўтганлар руҳи макон тутган ҳудуд аҳлининг аксарияти алломатабиат, донишманд, салоҳият ва илму истеъдодда беназир кишилар: уста деҳқонлар, миришкор боғбону соҳибкорлар, табибу ҳунарманддир. Замини эса шу қадар серҳосият: майин ва дондор – унумли ва серҳосилки, ҳатто ерга косов сангсанг-да новда ёзади, тупроғидан зар унади.

Бундан бир неча фасл муқаддам Бешмерган қишлоғи – раҳматли уста Матсафо отанинг хонадонига фермер Шуҳрат Ўдабоев номига Урганч вилоят адлия бошқармасидан нома келди. «Вилоят Фермер хўжаликлари уюшмаси, Қишлоқ ва сув хўжалиги бошқармаси билан ҳамкорликда ҳамма туманларда биттадан намунавий фермер хўжалиги ташкил этилди. Сиз раҳбарлик қилаётган «Уста Матсафо» фермер хўжалиги Шовот тумани бўйича энг намунали, деб топилди. Шу муносабат билан партиномавий муносабатлар, ҳуқуқий масалалар ва фаолиятингизнинг бошқа жиҳатлари бўйича фермер хўжалиги ҳамда адлия органи ўртасида ҳамкорлик алоқаларини ўрнатишни таклиф қиламиз». Ушбу мазмундаги мактубдан сўнг адлия ходимлари фермер хўжалигини тез-тез йўқлаб келишни одат қилишди. Хўжаликнинг махсус жиҳозланган хонасида юртбошимизнинг фермерлик субъектларини қўллаб-қувватлаш, қонуний манфаатларини ҳимоя қилиш, қишлоқда тадбир-

корлик ҳаракатини кенг қулоч ёйдиришга қаратилган кўндан-кўн фармон ва қарорлари матни жой олган тўпламлар, қўлланмалар, ҳуқуқий мазмундаги нашрлар ва адабиётлар пайдо бўлди. Кўп сонли фермерлар, деҳқон-чорвадорлар, соҳибкор-боғбонлар ўзларини қизиқтирган аксарият саволларнинг жавобини ана шу ўзига хос ҳуқуқий тарғибот ва маърифат масканидан оладиган бўлишди.

Ҳуқуқшунослар ўз ишларида Шухрат Ўдабосевнинг «Уста Матсафо» фермер хўжалигига орқа қилишгани бежиз эмас. Хўжалик ўзгаларга ҳар жиҳатдан ибрат. Оққан дарё оқиб ётибди. Ҳамқишлоқларнинг Ўдабосевлар сулоласини «орқали» (яъни пири комилликка дахлдор) авлод санашгани ҳам бежиз эмас. Аке ҳолда, шўро замони тақозоси-ла олий таълим даргоҳларида ўқиб, илм ололмаган катта авлод вакиллари ичидан Матсафо ота янглиғ моҳир уста-ҳунарманд, донишманд ва обрў-эътиборли инсонлар етишиб чиқармиди? Бизнингча, шу ердаги «Улли Пир», унинг пойидаги «Жиловдор бобо» ҳамда «Дастурхончи бобо» хилхоналарида абадий кўним топган ҳазрати инсонларнинг руҳи поклари хонадонни ёруғ шамчиқроқ мисол чароғон этаяпти. Биласиз, ўтганлар руҳи суймаганга суйкалмайди, ардоқламаган, ихлос қўймаган хонадонга назар солмайди, нопок ерни ўзига макон тутмайди. Хотирини ёд этган, қалбини Ҳақ таолога бахш қилган, ўтганлар ишининг давомчилари бўлишга астойдил бел боғлаган, дили пок, юраги тоза, бунёдкорлик ва эл-юрт хизматига камарбаста, инсоний фазилатлари бисёр кишиларни доимо қўллайди. Матсафо оталар хонадонини ўтганлар руҳи ҳар доим қўллаб, ардоқлаб келаётганига шак-шубҳа йўқ. Оила кечмиши буни яққол тасдиқлайди. Ушбу тарихга боққан киши унда нуқул пири комил устодларга дуч келади.

Шухрат Ўдабосев – гарчи ёши 40 дан ўтган эса-да, ўзича ҳали ёш ва донишмандликка даъво қилмайди. Очиғи, бунга ҳаваси ҳам йўқ. Биргина орауси бор: ўзимни ҳалол меҳнат майдонида кўрсам, қобилиятимни ана шу майдонда шижоат ва матонат билан исбот этсам, дейди. Аслида

бу – Матсафо отанинг ҳам ҳаваси эди. У киши ҳам ҳеч маҳал донишмандлик даъво қилган эмас. Бу ругбани унга эл инъом этган, шу мақомга етишгач, яъни «ёшулли»лиги – талай инсоний фазилатлари аҳли одамлар оғзига тушганидан сўнг унга сазовор бўлган. Ота даставвал узоқ йиллар мобайнида қўшни Бўйрачи қишлоғидаги пахта қабул қилиш пунктида турли вазифаларда ўзини кўрсатди, корхона учун баланд ва узун пахса деворлар урилган чоғлар усталар ишига разм солиб, ушбу мўътабар касбнинг сир-синоатини эгаллади. Пировардида, ўзи ҳам моҳир иморатсоз уста (биламиз, бундай усталар яқин ўтмишимизда касб-корига меҳри баланд, ишга чечан, фикру мушоҳадага бой, нотик ва диловор, оқилу доно кишилар ичидан етишиб чиққан) сифатида танилди, айти пайтда қишлоқда яшагани боис ва ҳазрати деҳқон ўтган аждодларига мансублиги важида ер илмини пухта эгаллади. Ана шундан кейин отага колхоз «ёшулли»лари «харидор» чиқишди. Кўп йиллар жамоа хўжалигида бригадирлик вазифасини ўтади. Шундан сўнг ҳеч иккиланмай айтиш мумкинки, отани донишмандлик фасли ва мақомига ҳалолу фидойи меҳнатлари етаклади. Афсус, у энди орамызда йўқ. 2003 йили 73 ёшида бандаликни бажо келтирган. Ундан қолган ва ўзи ардоқлаб камолга етказган 10 нафар фарзандга ҳам оталик, ҳам оналик фарлу қарзларини эндиликда табаррук инсонлар сафидан ўрин олган ҳожи она – Саодат ая Сапарбоева адо этаяпти. Шўҳрат – улар орасида тўртинчи фарзанд. Кечмиш асрнинг олтмиш еттинчи йили ёз чилласида таваллуд топган. Собиқ касб-ҳунар билим юртида таҳсил олиб, техника воситаларини бошқариш ва фойдаланиш малакасини эгаллаган, армия сафида хизмат қилгач ва унгача бўлган бир неча йил давомида картошкачиликка ихтисослашган собиқ «Соҳибкор» давлат хўжалигида ишчи ва ҳайдовчи вазифаларида меҳнат қилган. Юртимизда истиқлолнинг илк эпкинлари эса бошлагач, хўжалик раҳбарлари Матсафо отанинг қалбига қўл солиб, тажриба тариқасида жамоа таркибида ташкил эти-

лиши кўзда тутилган чорвачилик йўналишидаги қалдирғоч фермер хўжалигига асос солишни таклиф этишган. Хонадон аҳли, аввало, фарзандлар хоҳиш-истагига кўра қишлоқнинг илк фермер хўжалиги «Уста Матсафо» номи олан. Ота амри ҳам бажо бўлди: анча йиллардан буён давлат хўжалигининг ўти билан кириб, суви билан чиқиб юрган, армия таълимини олган фарзанд – Шухрат хўжалик раҳбарлигини гарданига олди. Совхоз «ёшулли»лари хўжаликка даставвал 2 гектар ерни ижарага беришди. Фаолият эса 7 бош қорамолни асрашдан бошланди. Совхознинг ушбу ички фермер хўжалиги 5 йил мобайнида, яъни 1995 йилгача фаолият кўрсатгач, ниҳоят мустақил мақомни қўлга киритди. Ушбу арафада унга яна икки, орадан уч йил ўтгач эса тағин олти гектар ер майдонини ажратиб беришди. Дастлабки 7 бош қорамолнинг сони йил сайин ортиб, 30-40 дан ҳатлаган бир вазиятда, хўжаликка қўшимча экин майдонларини ажратишдан бўлак чора ҳам йўқ эди.

Қаранг, мустақиллик фермер хўжалиги учун ҳам ҳаётий муҳим зарурат бўлиб чиқди. Ушбу мақомга етишганидан сўнг, хўжалик чинакамига оёққа қалқди. Ер-ку давлатники, бироқ талай мулк-бисот ҳам қўлга кирди ва фермернинг ишончли мададкори, суянчиги, қўл-қанотига айланди. Хўжалик ўз мустақиллигининг учинчи йилида дастлабки чоппиқ ва транспорт воситаси – МТЗ-80 русумли дастёрига эга бўлди. Кунни келиб, мўл ҳосил ва юқори самара манбаига дўнишини ўшанда деярли ҳеч ким тасаввур ҳам этолмаган 2 гектарлик боғ ҳам шу орада барпо этилди. Бунга раҳматли Матсафо отанинг ўзи бош бўлди.

Интилмаганининг кунни қурсин. Интилганининг эса ошиғи олчи.

Чорвачилик ажиб соҳа экан. Даладан фарқли ўлароқ, олинадиган самараю даромад миқдори чекланмайди, ҳажми бир маррага етгач, тўхтаб қолмайди. Ҳа, шундай. Заминимиз саховати сарҳадли: ҳосилдорлигию унумдорлиги авж нуқтага кўтарилган ердан ҳарчанд уринилса-да, имкон-

дан зиёда самара олиш, чекланмаган кўрсаткичларга умид боғлаш амримаҳол. Чорвачиликнинг йўриги эса мутлақо бошқа. Моллар боши бугун бир бўлса, эртага икки, тўрт, ўн, юзга етиши, ундан ҳам ортиши, ал-жабрчасига кўпаявнинг бундай жарасини тўхтовсиз давом этиши турган гап. Шунинг ҳисобига хўжаликда маҳсулдорлик ва самарадорлик кўлавлари ҳам чексиз равишда орта борди. Моллари кўрасига сифмай қолган фермер хўжалиги 2007 йили унинг вожидан бағрига бир йўла 250 бош қорамол жойлашгучи йирик фермаҳона мажмуасини куриб битказди. Экин майдонлари сатҳи эса кенгайгандан кенгайиб, истиқлолимизнинг 17-йилида 50 гектарга етди. Айтмоқчи, «Уста Матсафо»нинг далалари ҳосилдорлигу самарадорликда танҳо. Бундай дейишимизнинг бир сабаби: хўжалик ерлари ва мулк-бисоти табаррук маскан – ҳали айтганимиз «Улли Пир» – Ғовсул Аъзам, ҳазрат Юсуф ва Саид Ҳамадонийларнинг руҳи-поклари қарор топган гавжум зиёратгоҳлар билан ёнма-ён жойлашган. Аллома ажодларимизнинг ушбу муқаддас замин узра туну кун кезаётган руҳи поклари бу ерда тер тўкаётганларга доимо ҳамроҳ. Ушбу илоҳий қувватдан ернинг ўзи ҳам баҳра олапти: маҳсулдорлиги, ҳосилдорлик ва унумдорлиги ўзгаларникидан чандон ортиқ. Бироқ шунинг ҳам унутмаслик зарурки, омад – интиланганга ёр. «Интилноқ» сўзининг маънисини кенг. Яъни бошқа соҳалар янглиғ деҳқончиликда ҳам, чорвачиликда ҳам ютуқларнинг бари омилкорликка, тадбиркорликка, илму савияга, ер билан, боғ-роғ билан, мол-чорва билан тиллаша ва диллаша олиш салоҳиятига боғлиқ. Ўтганлар руҳи биринчи галда она заминимизнинг ана шу талаб ва тақозоларини ҳалол меҳнат ва одамийлик фазилатлари баробаринда бажо келтира олгучи заҳматкаш инсонлар – интилувчан ва изланувчан кишиларни қўллаиди.

Узр, ҳиссиётларимиз бир оз эрк олди. Унга кўпам эрк бермаслик керак. Яхшиси, қаҳрамонларимиз ҳузурига қайтганимиз маъқул. Лекин ўша қаҳрамон санаганимиз – фер-

мер Шухрат Ўдабосев билан тил топишиш амримаҳол. У десангиз, бу дейди, бу десангиз, у дейди. Ҳар икки сўзининг бирида асл «қаҳрамон» ўзи эмас, ўзгалар: падари бузруквори, волидаи-муҳтарамаси, ака-ука ва опа-сингиллари, оддий пахтакор, чорвадор ва боғбонлар экаплагини тинмай такрорлайди. Хуллас, қаҳрамонлигини пеш қилиб, сиртига сув юқтирмоқчи эмас. Гапни шу оҳангда олаяпмизу, аслида унинг ҳақлиги ҳам бор. Тўғри-да, қарс ҳамиша икки қўлдан. Башарти, донишманд ота, мунис ва меҳрибон волиданинг ўғит-маслаҳатлари, кенгаш ва йўл-йўриқлари, туғишганлар мадади ва ҳиммати ёинки ёлланма тарзда ишлаётган пахтакор, ғаллакор, чорвадорлар меҳнати қўл-қанот бўлмаганида, Шухрат «Шухрат» нишонига эга бўлармиди? Чиндан ҳам шундай: «Уста Матсафо»нинг соҳиби Шухрат Ўдабосев мустақиллигимизнинг 15 йиллиги арафасида ўзи сазовор бўлган бу мукофотни ана ўшаларники санайди. Ва каминадан уларнинг мадҳини сўрайди. Бироқ бу ўтинчни бажо келтириш мушкул юмуш. Нега деганда, Шухрат мадҳини сўраган кишилар сони фермер хўжалигининг ўзида 30 дан зиёд. Ва уларнинг меҳнат ва турмуш майдонидаги сувратини бир-бир чизишдан мушқули йўқ. Бироқ ҳар нарсанинг ўз мавриди бор. Инсонни меҳнатдан, меҳнатни инсондан айро тутолмайсиз. Шундай экан, савол туғилади: ободлик ниманинг эвазига? У меҳнатданми ёки она заминданми? «Уста Матсафо»га уюшган ва Шухрат таърифини сўраган ўша қаҳрамонлар ишига синчиклаб разм солган, она замин бағрига тийрак боққан киши саволнинг жавобини дарҳол топади.

«Уста Матсафо»дагилар «катта йўл»га атиги 7 бош қорамол билан чиқишганди. Биласиз, мол сонини тўхтовсиз ва чексиз равишда орттира бориш мумкин, лекин бунга ўз-ўзидан эришилмайди. 7 бош мол фермерликнинг дастлабки 18 йилида ўзидан кўпайиб, 135 га етгани ҳақида ҳисоботга битилган рақам ҳақиқатга тўғри келмайди. 135 бош мол, бу – фермер шу пайтгача асралган новвосу сигирбузоқларнинг бир қисми, холос. Ўтган давр мобайнида

гўштга топширилган, иссиқ овқат учун сўйилган, хайрия тарзида кам даромадли оилаларга инъом этилган ёхуд бозорга сотилган ўнларча, юзларча қорамоллар бу ҳисобга кирмайди. Буни сарҳисоб қилган киши наинки асралган моллар сони, балки сарфланган меҳнат миқёсларини ҳам тўла англаб етади. Мол қарови ер қаровидан кўра чандон ҳисса қийинлиги деҳқону чорвадорга беш бармоқдай аён. Гарчи қулоққа дағалроқ чалинса-да, эл орасида «Деҳқон ёққанда, чўпон эса ўлганда тинчийди». — деган бир нақл юради. Бошқача айтганда, деҳқон уч фасл ишлаб, бир фасл дам олиши мумкин. Бироқ чорва аҳли учун йил ўн икки ой — қизгин иш фасли. Мол асрамоқнинг сир-синоатлари озмунча эмас ва унинг ақали биттасидан бешабар қолишнинг ўзи қилинган барча меҳнатларнинг натижасини чиппакка чиқариши мумкин. Фермер хўжалиги иш бошқарувчиси, тўнғич ўрил Раҳмонберган Ўдабоев шу мавзудан сўз очиб, деди: «Отам раҳматлик: «Қиш палласи моллар ёнига бир пақир сув қўйиб қўйгин. Агар у музлагудек бўлса, молларни дарҳол панага олгин, — дердилар. Бу мол асрашга оид мингта чоранинг атиги биттаси. Аммо ўша битта чоранинг ўзини менсимай кўринг-чи, чорванинг ҳоли не кечаркин?»

Фаҳми-ожизимизча, уста Матсафонинг қобилу қодир фарзандлари мол асрашнинг минг бир синоатини ўзлаштиришибди. Акс ҳолда ундан наф келмасди. Биласиз, чорванинг даромади ҳам ер янглиғ ҳалол ва фидойи меҳнатдан келади. Наф кўришнинг бундан ортиқ йўли йўқ. Бартари меҳнат жабҳасидаги шижоат омилкорлик ва табиркорликка ҳам бориб тақалса-чи? У ҳолда фермер хўжалиги нақдинасига дўнган қўйидаги янглиғ манзарани кўришингиз мумкин.

Фермер Ўдабоев ҳикоя қилади: «Қўнларнинг бирида ҳамкасб фермерлардан бири нолиб қолди. Эмишқи, ўзга юртлардан Хоразмга асраш учун олиб келинган моллар бизнинг шароитда узоқ яшай олмасмиш. Ўзга бир фермернинг сўзини ҳам тингладим. Айтишича, келтирилган

говмишларнинг ҳар бири нақ бир тонна тош босармиш, кунига 15-20 литрлаб сут, йилига бир маротаба бузоқ берармиш. Туман раҳбарияти ва илми қилни қирққа ажраггучи мутахассисларга юзланиб, фикр ва кенгаш сўрадим: «Кўпол бўлса-да, эшит, қарамаганнинг хотини кетибди, агарда қийинчилигидан қўрқсанг, йўлга чиқма», — дейишди. Ўйлаб қарасак, меҳнатсиз роҳат йўқ. Яна десаңгиз, ҳалол меҳнатнинг нони ширин. Кейин аён бўлдики, узоқ Украинадан келтирилган зотли молларнинг тилини билмаганлар армонга, билганлар эса, дармонга дуч келишибди. Ва фермернинг айтишича, дастлабки кезлар ўзга юрт моллари парваришида йўл-йўриққа риоя этмаганлар айбни молга юклашибди, риоя этганлар эса қўлга кирган натижани молнинг феълию табиатига боғлашибди. Шундан сўнг вазиятни етти ўлчаб, бир кесган фермер украин чорвадорларининг бир йўла 10 бош молига харидор чиқибди. Хайрият, қаровга ёлчиган молларнинг биронтаси ҳам нобуд бўлмабди. Аксинча, 10 бош зотдор мол ўз-ўзидан кўпайиб, 3 йил ичидаёқ сони 30 га етибди. «Энди улар алоҳида парваришга муҳтож эмас, — деди фермер қониқиш билан, — шу давр ичида улар шароитимизга тўла мослашди. Бу жараён, айримлар ўйлаганчалик, кўп ҳам қийин кечмади. Нега деганда, молларнинг асл ватани билан Ўзбекистон — Хоразм воҳаси иқлим шароити бир-бирдан унчалик кўп фарқ қилмайди». Сухбатдошимизнинг таъкидлашича, молдан кўра синчков жонивор йўқ: кези келса, дард чекади, кези келса, куюнади, кези келганда суюнади. У авваламбор эгасига меҳр боғламоғи даркор. Бунинг учун эса соҳибининг ўн карра зиёдроқ меҳри-оқибати керак. Ўзининг янги соҳиби меҳр-ардоғидан бебаҳра қолган мол дардини ичига ютиб, тезда касалликка чалиниши ва ҳатто нобуд бўлиши ҳам мумкин. «Ферманинг ўз эгаси бор, — деди қониқиш билан сўз шу мавзуга кўчган чоғ Шухрат Ўдабоев. — Бу соҳада неки натижа бўлса, барини укам Жасур Ўдабоевнинг меҳнати ва жонкуярлиги самараси, деб биламиз. У зотдор молларни харид қилиш

чоғида ягона тўғри йўлни танлаб, қиш қирчишамаси айни авж паллада Украинага жўнади, у ерда ҳам молларни ўзи танлаб, кела-келгунча совуқ вагонда жониворлар билан бирга ётиб, бирга турди, узоқ йўлда уларнинг ўти, еми, сувини канда қилмади».

Яқинда хушxabар эшитдик. Ўзбекистон Республикаси Қишлоқ ва сув хўжалиги вазирлиги «Уста Матсафо» фермер хўжалигини Хоразм вилоятининг «Наслчилик хўжалиги» сифатида эътироф этиб, шу юзадан тегишли қарор қабул қилибди. Ҳа, хўжалик бундай эътирофга лойиқ. Чунки бу ерда асралаётган зотдор новвосларнинг ҳар бири ўртача 400-500 килограмм гўшт, сигирларнинг ҳар бири эса кунига 15-20 литр сут беради. Шундай экан, бу сингари фермаларнинг насл ўчоғига айлантирилиши – айни муддао.

Умуман, хўжалик чорвасининг бугунги ҳолати ва манжага ҳавас қилса арзийди. Хўжалик айни пайтда пахта, ғалла, боғдорчилик нсўматларини ҳам кўшлаб етиштиряпти ва натижалар ҳар жиҳатдан яхши. Бироқ даромаду буромаднинг асосий қисми чорвага тегишли. Айни пайтда эътироф этилиши лозим бўлган бошқа бир таомил ҳам мавжуд. Ўйниким, барча саъй-ҳаракатлар чорва раvнағига қаратилган. Фойдаю даромад боғдан келадими, ғалла ёки пахтачилик жабҳасиданми, пировардида, унинг асосий қисми чорвачилик ривожини йўлида харжланади. 250 бош қорамолга мўлжаллаб 2007 йили бунёд этилган янги фермахона мажмуаси – мавсум яқунланган чоғ ягона «чўнтак»ка жо бўлган катта даромаднинг муносиб маҳсули.

Фермер Шухрат Удабосев даромадини тағига босиб еб ётадиганлар тоифасидан эмас ва ҳатто топганини сир ҳам тутмайди. У қўлимизга шундай бир нома тутқазди. Унда қайд этилишича, фермер ўз фаолиятининг биргина сўнги уч йили мобайнида жами 34 миллион, фақатгина кейинги бир йил ичида эса салкам 20 миллион сўм миқдориди соф фойда кўрибди. Деярли 90 миллион сўмлик ялпи даромаднинг 34 миллиони соф фойда экани назарда тутилса,

рентабеллик кўрсаткичи 35 фоиздан ҳам ортиши тамомилан равшан. Бу сингари натижалар чинакам тадбиркор ва омилкорларгагина насиб этади. Сўнги уч мавсумда хўжаликда пахта ҳосилдорлиги гектарига 40, ғалла эса 60 центнердан пастга тушмади. Чорвачилик йўналишидаги фермер хўжалигининг пахта ва бугдой майдонлари ўзаро тенг: ҳар қайси экинга ўртача 10 гектар ер майдони ажратилган. Ҳисоботларда битилганидек, ҳосилдорлик ва ялпи ҳосил миқдорига оид кўркам яқун «Уста Матсафо»га тегили. Ва у ер-мулк соҳибининг айтишича, яна бир укаси, деҳқончилик фидойиси, шу соҳага масъуллик юқини гарданига олган Ҳикмат Ўдабоев меҳнатларининг самараси, тотли меваси.

Шу тонда: «Фермернинг даромади нуқул деҳқончилик ёки чорвачилиқдан экан, холосми?», деган саволни қўйиш балки ўринли бўлар. Кези келган экан, айтиб қўяйлик, омилкор одамлар – тиниб-тинчимаслар сирасидан. Чорва билан бир қаторда еридан пахтага ҳам, ғаллага ҳам, каттакон боғ майдони ёхуд савзавот-полиэ экинларига ҳам ўрин тополган киши сармоянинг бошқа «булоқ»лари кўзини очолмас эканми? Фермер хўжалиги бир неча йиллар муқаддам ўша кезлар орттирилган фойда эвазига «Бешмерган»нинг қоқ марказида яна бир неча киши учун иш ўрни яратиб, ун тегирмони, макарон цехи ва фирма дўконини очган эди. Энди ундан фермердан ташқари ҳамқишлоқлар ҳам яхшигина наф кўришмаяпти. Дала ва чорва фермаси юмушлари эса МТЗ-80, Т-28, Т-4 русумли қудратли тракторлар, прицеп, пичан ўриш агрегати, чизел ва бошқа қўлгина тиркама воситаларидан иборат техника парки зиммасида. Бу рўйхатда кимсан, вилоятнинг помдор фермерини манзиллар сари визиллаганча элтувчи ёки уй-рўзгор ҳамда хўжалик юмушларида ҳар дам асқотувчи енгил машина негандир кўзга чалинмайди.

– Уловимиз бўлган, – масалага аниқлик киритиб деди «Уста Матсафо»нинг соҳиби, – уни фермерликдан орттирмаганимиз боис, мулкларимиз ҳисобига қўшмаганимиз,

энди эса шукрки, фермер хўжалигининг ҳам ўз улови бор. Унга куни кеча эга бўлдик. Гарчи юртимизда ишлаб чиқарилган «Нексия»лар сони атрофимизда юз минг эса-да, ўз «Нексия»мизнинг ўрни бўлак. Уни атайин харид қилмаганмиз: ҳоким «бобо» (вилоят ҳокими назарда тугилаяпти — А. С.) мукофот сифатида берган.

Хўш, ҳоким «бобо» фермерни нега бундай тарзда сийлади экан? Масалага аниқлик киритилгач, бари аён тортиди. «Уста Матсафо» 2008 йил пахта ҳосилини йиғиш ва давлатга топшириш бўйича туманда биринчиликни эгаллаб, энг юқори кўрсаткични қўлга киритибди. Натижада, ҳокимнинг ҳар битта туман пешқадамига аталган ушбу соврини гал Шовотга етганда Шухрат Ўдабоевга насиб этибди. Қойил! Гарчи чорвачилик йўналишида фаолият кўрсатса-да, иқтисодини пахтачилик жабҳасида ҳам намоён этаётган фермернинг ишига чиндан ҳам қойил қолса арзийди.

Билиб қўйган маъқул, фермер бекорчи киши эмас: куни турли йиғинлару «ёшулли»лар ҳузурида, арз-шикоятлар гирдоби ёхуд бюрократизм ва қоғозбозликни байроқ қилган турфа хил таъминотчи ва хизмат кўрсатувчи идораларда ўтмаслиги керак. Яхшиси, унинг қошига «мана молимиз, қани пулингиз», дея мутасадди ҳамда «ёшулли»ларнинг ўзлари келишгани маъқулмасмикан? Ҳазрат Навоий, Мирзо Бобурдек улуғ сиймолар ардоқлаган деҳқон ёки чорвадорнинг иззат-ҳурматиини истиқлолимиз ва дориламон жамиятимизнинг оддийгина юмушларини ҳам эп-долмаётган айрим ноқобил бандалар нега энди жойига қўймасликлари керак? Бизнинг «Уста Матсафо»дагиларга келсак, улар иззат ёки ҳурматталаб кишилар эмас. Гўёки бари меҳнат ва нуқул меҳнат учун яралгандай. Шу боиски, «сийсат» уларни йўқламаса, улар «сийсат»ни йўқлашмайди. Лекин нима десангиз денгу, фермер Шухрат Ўдабоев бу тоифага кирмайди. Боши турли йиғини мулоқотлар, «ёшулли»лар билан учрашувлар, туман ёки вилоят маркази, ҳатто пойтахт томон қатновлардан чиқмайди.

Фермер хўжалигида иш бошқарувчи бўлиб ишловчи акаси Раҳмонберган Ўдабоев эса бундай ташвишлардан яқиндагина қутулди.

Гап нима ҳақда кетаяпти, ўзи? Саволнинг жавобини суҳбатдошларимиз: Шуҳрат ва Раҳмонберганларнинг изохидан, айрим ҳужжат ва маълумотлардан топдик. Аён бўлдики, фермер хўжалиги ва турли маҳкамалар ўртасида иш ва хизмат фаолиятига дахлдор борди-келдилар аллақачон бир маромга тушган ва ҳатто анъана тусини ҳам олган. «Ёшулли» ҳам, хизмат кўрсатувчи ёхуд таъминотчи ҳам ўз бурч-мажбуриятини ўзи билиб бажараверади. Буйруқбозликка ҳожат, хизмат ёки таъминотга эса эътироз йўқ. Шу боиски, биров-бировни беҳуда маҳтал ҳам, овора ҳам қилмайди. Фермер хўжалиги иш бошқарувчиси Раҳмонберган Ўдабоевнинг туман Кенгашига депутатлик муддати ниҳоясига етди. Шу сабабки, депутатлик фаолияти билан боғлиқ турли ҳужжатлар, сўровлар, таклиф-илтимосларни ўрганишга энди вақт сарфламайди. Ҳамқишлоқлар эътиборини қозониб, депутатликка сайланганию бир муддат улар хизматида бўлганидан эса, доимо фахрланиб юради. «Фермер хўжалиги кенгайгач, депутатлик фаолиятим бир қадар сусайганлигини тан олмоғим лозим», – деди у ўз сайловчилари олдидаги фарз ва қарзларини назарда тутаркан. Сирасини айтганда, унинг зиммасига ортилган ҳозирги «юк» депутатлик йиллари юмушларидан асло кам эмас. Энг муҳими – бунёдкорлик. У энди бевосита ана шу жабҳада. Олий маълумотли иқтисодчилик касби, ер ва мол-ҳол орасида кечган қарийб 30 йиллик умри, шу вақт мобайнида орттирган бой иш тажрибаси эндиги меҳнатида бағоят қўл келаяпти.

Фермер Шуҳрат Ўдабоев эса айни кунларимизнинг чин сиёсатчилари даврасида. «Бунинг учун 10 нафар фарзандни оқ ювиб, оқ тараб ўстирган, ўстирибгина қолмай, раҳматли надари бузрукворимиз билан бирга баримизни бу мақомга стказган волидаи муҳтарама ҳожи онам Саодат ая Сапарбоева, моҳир иш бошқарувчи Раҳмонберган

акам, фермер хўжалигида бирга тер тукаётган Шодмонжон опам, Оллаберган акам, Ражаббой, Санъатбек, Неъматжон. Ҳикмат, Ҳасурбек укаларим, Умида синглим, қолаверса, инонган тоғимиз, фермер хўжалигимизнинг бирини икки қилаётган Иқболой Дўстқонова, Гулнора Сафоёзова, Раҳимберган Матёқубов, Илҳомбой Ҳасанов сингари ишчиларимиз – уларнинг жами сони 25 киши – баридан беҳад миннатдормиз», – дея изох берди Шухрат сўз мавриди келган маҳал. Гап шу хусусда кетар экан, фермер Шухрат Ўдабоевнинг қалбини тоғдек кўтарган бир ҳолат ҳақида албатта тўхталмоқ жоиз.

Бу воқеа 2008 йил ниҳоясига етар чоғда содир бўлди. Президент Ислам Каримов мамлакат Конституцияси қабул қилинганлигининг 16 йиллиги тантаналарида нутқ сўзлаб, пойтахтимиздаги муҳташам кошонада ҳозир бўлганлар эътиборини ҳали ҳеч ким ўйлаб кўрмаган, лекин аллақачон пишиб етилган бир масала – фермерлик ҳаракатининг шу кундаги сарбаланд мақомига қаратди. Бу оқим ўтган давр мобайнида мамлакат аграр тармоғининг асосий ҳаракатлантирувчи кучи, бинобарин, шу бепоён ҳудуднинг мустаҳкам ўзаги сифатида шаклланиб етганлигини уқдирди ва қишлоқ ишбилармонларини замона тақозосига кўра мамлакат ижтимоий-сиёсий ҳаётида фаол иштирок эта бошлаганига ундади. Давлат раҳбарининг ушбу даъвати Ўзбекистон тadbиркорлар ва ишбилармонлар ҳаракати Либерал-демократик партияси фаоли, мазкур сиёсий ҳаракатнинг «Бешмерган» қишлоғи бошланғич ташкилоти раиси Шухрат Ўдабоевнинг дилини, айниқса, қаттиқ қитиқлади. «Юртбошимиз қалбида кечаётган азгу орзу-умидларни анча эрта илғаган эканман, у кишининг даъватини эшитиб, мамлакатимиз нуфузли партиясининг оддий аъзоси сифатида аллақачон тўғри йўлга тушиб олганимни чуқур ҳис этдим, – деди у ғурур-ла ўзининг фермерлик ҳаёти билан чамбарчас боғланиб кетган бир неча йиллик сиёсий фаолияти сабоқларини ифодаларкан. – Қишлоқларимиз файзу тароватини Президентимиз айтган таразда янгила-

моқ ва ўзгартирмоқ, одамлар маънавиятини эъозламоқ, тарбияламоқ – бутуннинг энг долзарб вазифаси. Бу ишни шу ҳудуднинг асосий кучи – фидойи фермерларгина қойиллатиб адо этишлари мумкин. Бунинг учун эса барчамизга юртбошимиз сўраётган фаоллик: маънавий ва сиёсий стуклик, ташкилотчилик салоҳияти зарур. Ўзини шу юрт фермери – камарбаста инсон сифатида кўришни истаган киши доимо ўзгалардан олдинда юриши, одамларни истиқлолимизнинг янги-янги марралари сари дадил бошлаб бормоғи зарур».

Бу фикрларга барча якдил қўшилмоғи даркор. Зеро, ҳаётимиз мантиғи шуни сўрайди. «Уста Матсафо»нинг соҳибига келсак, унинг партиявий иши жамоатчилик асосидаги серқирра фаолиятининг бир қисми, холос. Сўзимиз беасос эмас. ЎзЛиДеШнинг туман ва вилоят Кенгашлари аъзоси, «Бешмерган» қишлоғи фермерлари, шу ердаги Муқобил машина-трактор парки, «Соҳибкор-биосервис» маъулияти чекланган жамияти бирлашган касаба уюшмаси қўмитаси раиси, қишлоқ ва маҳалла фуқаролар йиғини маслаҳатчиси, 33-сон умумтаълим мактаби ҳомийлик ва васийлик кенгаши раиси, ушбу мактаб ота-оналар қўмитаси аъзоси. Бу вазифаларнинг бари бир киши – Шухрат Ўдабоевнинг зиммасига юклатилган. Одамлар суянмаганга суйканишмайди. Мамлакатимиз парламенти ва Республика Президентлигига ўтказилган сўнгги сайловларда Шухрат Ўдабоев ўз партияси номидан қузатувчи сифатида қатнашди. Фидойилик ва ватанпарварликка йўғрилган бу сингари юмушларни у кўп бора адо этган ва уларни бир-бир санашнинг сира имкони йўқ. Дарҳақиқат, шундай: табиатан фаол, жонкуяр, тиришқоқ, ташаббускор, интилувчан ва излапувчан кишиларга иш доимо бисёр ва бу тоифадаги ҳамкорларга ҳар жабҳада, ҳар юмушда бемалол суянса, инонса бўлади. Англаганингиздек, ҳамқишлоқлар ва партиядошларнинг Шухратга суянишаётгани бежиз эмас. Ўзбекистон Фермер хўжаликлари уюшмасининг вилоят

филиалига раислик қилаётган Мақсуд Саидов кунларнинг бирида Шухратнинг кўнглига қўл солди:

– Агар янглишмасам, фермерлик ҳаракати қатнашчиларининг туман, вилоят ва Республика танловларида 6-7 йиллардан буён қатнашиб келасиз, – деди у Шухратга қарата. – Туман ва вилоятни қўя тулинг, ҳатто Республикада ҳам бир неча бор юқори ўринларни қўлга киритгансиз. Энди бу ишга чек қўйсак?

Шухрат анграйиб қолди. Кошки, раиснинг сўзидан бирон-бир маъно уққан бўлса. Қаршисидаги одам нима демоқчи ўзи?

– Чек қўйилиши зарур бўлган бирор ишқал чиқибди, чоғи, – деди у эсини бир оз йиғиб олгач, – агар шундай бўлса, мен рози.

– Ишингиздан ишқал топиб бўларканми, иним? Аммо бир гапни дангал айтиб қўймоқчиман. Баъзилар сенинг «Ташаббус» танловларида қатнашувингга қарши.

– Қарши? Қандай қилиб, «ёшулли»? Ахир бировга ёмонлигим тегмаган бўлса?

– Ҳамма гап шунда-да, азизим. Таклиф ана ўша «қарши»лар ва ёмон одам эмаслигини билганлардан чиқаяпти.

– Яна тушунолмадим, «ёшулли»?

– Гап шундаки, кўпчилик фермерлар сени холис ва адолатли одам, «Улли Пир»нинг булоғидан сув ичган, шу боис ҳалоллигига сўз йўқ, дейишаяпти.

– Хўш?

– Яна десанг, «Ташаббус»да қатнашавериб, танлов талабларини беш бармоқдай ўрганиб ҳам олдинг. Хуласа, ўзингга оид таклифларнинг у ёғиниям, бу ёғиниям ўргандик. Энди танловларда даъвогар сифатида қатнашишни бас қиласан-да, ҳакамликка ўтасан. Розилигини олгач, номзодингни «Ташаббус»нинг вилоят Ҳайъати аъзолигига тавсия этамиз. Ишонччи, яна денг анча масъулиятли ва шарафли юмушни рад этиш инсонийликданмас. Шухрат таклиф этилган ишни ўзига шараф билди. Уни бажонидил қабул қилди.

Шу-шу бешмерганлик фермер Шухрат Ўдабосвнинг номи «Энг яхши фермер» соврини учун бир неча йиллардан буён ўтказиб келинаётган танловларнинг қатнашчилари рўйхатини тарк этиб, номдорларнинг номдорини аниқловчи мўъгабар ҳайъат таркибидан жой олди. Фахрли мукофотларга воҳанинг айни муносиб кишилари сазовор бўлишгаётган экан, бунда «Энг яхши тадбиркор», «Энг яхши фермер», «Энг яхши ҳунарманд» йўналишлари бўйича ўтказилаётган «Ташаббус» танловининг вилоят босқичи Ҳайъати аъзоси сифатида Шухратнинг ҳам ҳолис овози бор.

Дарвоқе, «Уста Матсафо»нинг соҳиби иштирок этган танловлар хусусида. Бу ҳақдаги ҳолис ва ишончли маълумотни фермер хўжаликлари уюшмасининг вилоят филиалидан олдик. Унда қайд этилишича, фермер мамлакат ишбилармонлари танловининг катта марафонига 2001 йилга келиб қўшилибди. Дастлабки синовдаёқ ўзини кўрсатиб, туманда биринчи, вилоятда совринли ўринни эгаллабди. Орадан яна уч йил ўтгач эса, воҳанинг волиб фермерлари сафидан ўрин олибди, танловнинг учинчи мукофотини қўлга киритибди. Шу тариқа марралар бирин-кетин забт этилаверибди. 2005-2006 йиллари «Ташаббус»нинг «Энг яхши фермер» йўналиши бўйича бир йўла ҳам туман, ҳам вилоят босқичи волиби бўлибди. Шундан сўнг мазкур нуфузли танловнинг Республика босқичига йўл олибди. Бу ерда аввалига «Волибликка интилувчан фермер» соврини, кейинги йили эса лауреатлик дипломига сазовор бўлибди. «Ташаббус» танловлари ҳайъати аъзолиги йўлини фермер ана шу аснода кашф этибди. «Ўзбекистон Мустақиллигининг 10 йиллиги» эсдалик нишони ва «Шухрат» медали эса фермерлик жабҳаси ҳамда жамоат ишларида ифодасини топган матонат ҳамда фидойиликнинг муносиб мукофоти бўлибди.

Яна билиб қўйган маъқул: «Уста Матсафо»нинг жиливини тутганлар бу янглиғ соврину мукофотларни олиш билан чекланиб қоладиганлар ёки уни сурнай қилиб чалиб юрадиганлар тоифасидан эмас...

– Мукофотни ўзимиз ҳам берсак, нима қилибди? – деди узоқ йили Саодат аяга мурожаат қиларкан Шухрат. Она ўғлини англади. Ўзининг ҳам дили инсонийлик меҳрига лиммо-лим эмасми, фарзандининг пешонасидан ўпиб, хайрли ниятига оқ фотиҳа берди. Орадан кўп ўтмай, Ўдабосвларнинг пири бадавлат оиласи аъзолари таълим-тарбия олган шу қишлоқдаги 33-сонли ўрта мактабнинг аълочи ва фаол жамоатчи ўқувчиларини рағбатлантириш учун «Матсафо ота» номидаги стипендия жорий этилди. Ушбу нуфузли мукофот мактаб муаллимлар кенгаши қарорига мувофиқ, йилнинг ҳар чорағида бир марта 2 нафар юқори ва яна 2 нафар бошланғич синфлари ўқувчиларига мунтазам равишда бериб борилаяпти ва у таъсис этилганидан буён жами 40 дан зиёд ёш истисъодлар унинг соҳиби бўлишди. Бу – ниҳоятда хайрли тадбир, бироқ саховат шунинг ўзидан иборат эмас ва қишлоқ Фуқаролар йиғини раҳбариятининг илгимосига кўра, масаланинг бу жиҳатини зинҳор четлаб ўтмаслигимиз даркор. Шундай қилиб, маълумотномадан кўчирма: «Уста Матсафо» фермер хўжалиги ўтган 2006 ва 2007 йилларда қишлоқдаги кам таъминланган 2 оилага иккита қорамол ҳадя қилди. Бундан ташқари, 33-сон умумтаълим мактаби ва «Шодлик» болалар боғчасини ҳомийликка олиб, уларнинг моддий таъминотини йўлга қўйди».

Бу янглиғ хуш маъзараларни кўрган кишининг қалбида албатта ёқимли туйғулар, эзгу фикр – ўйлар жупбишга келади. Ва кўнгилда дилни қитиқловчи яна бир эзгу савол уйғонади: қани айтинг-чи, юртбошимиз сўраётган, йўқлаётган кишилар айнан Шухрат сийратидаги ажойиб замондошларимиз эмасмикан?!

2009 йил, март

АЛИ ҚИЗ – БАРЧИНОЙ

Орамизда ғайриоддий исм-фамилияли, яъни ота номи остидаги «ов» ёки «св» якунламасини «бой берган» кишилар ҳам бор. Ўз-ўзидан аён – бу ном эмас, балки ўша кишининг тахаллуси ва ҳеч кимга сир эмаски, уни кўпинча ижодкор-зиёлилар, олим-алломалар орқалаб юришади. Боғотлик Самандар Сафо – на ижодкор, на олим, на том маънодаги мутахассис-зиёли. Гарчи шундай эса-да, у – ўз элдошлари учун аллақачонлардан буён ўзининг фуқаролик ҳужжатида қайд этилганидек, Самандар Сафоев эмас, балки оддийгина Самандар Сафо.

— Самандар Сафо шўро замонасида ҳам раҳбарлик вазифаларида ишлаган: бир қанча йиллар жамоа хўжалигига раислик қилган. «Агропром» аталмиш йирик маҳкамани бошқарган, – ҳикоя қилади унинг яқин сирдош, маслакдош ва синфдош дўстларидан бири, шу сздаги шўро колхозини у билан галма-галига бошқарган Юсуфой ота Худойберганов. — Айрим раҳбарларга хоё бўлмаган тўғри-сўзлиги, чўрткесар ва ўжарлиги, ҳалоллиги, поклиги, минбарлардаги сўзамоллиги, танқиддан ўзини тия олмаслиги ва ҳатто уйдаги айрим «сир»ларни юқорига ҳам маълум қилгани боис тез орада «ёзувчи» номини олди. «Ёзувчи»га тахаллус тақаш эса биздаги айрим «ёшулли»ларга ота мерос одат.

Самандар Сафо ўз тилидан айтишича, у бу янглиғ тахаллус қўйишдан хафа бўлмабди. Ҳозир орадан қанча сувлар оқиб кетган, шу вақт ичида не-не шодликлару кулфатларни бондан ўтказган бўлса-да, у ўзи орттирган бу тахаллусга ҳамон хайрихоҳлик билан қарайди. «Ҳақ сўзим ва пок қадамларим эвазига шу номни орттирган эканман, ундан ҳеч ҳам хафа эмасман», – дейди гурур билан. Аммо отанинг айтишича, маълум тахаллус уни ва оиласини пировардида ҳаётнинг аччиқ кулфати томон етаклаётганини ўшанда ҳеч ким билмаган, пайқамаган. Кейинчалик эса ўша тўғри сўзларининг тўқмоғига тўқнаш келган, ум-

рининг 3 йилу 2 ойини Гдлян ва Ивановлар тутқунлигида ўтказган. Самандар Сафога қарши аллақачонлардан буён тиш қайраб юрган бир неча маҳаллий раҳбарлар чақуви остида «қоп-қоронғу зимистон уйдан аслида йўқ қора мушукни излаш, топиш ва тавбасига таянтириш» учун ўлкага босқин ясаб келган қатағончилар панжасига тушган. Бироқ Самандар Сафо – фидойи, меҳнаткаш, пок ва ҳалол ўзбек деҳқони аслида кимлигини умри бино бўлиб кетмон кўрмаган, уни ҳатто тасаввурига ҳам сиғдира олмаган тани бошқа дард юқмас кимсалар қасрдан ҳам билишсин? Уни колхоз раислиги вазифасини ҳалол уддалаётган бир паллада тутқунликка олиб кетишганди. Ўжармасми, Самандар Сафо гдлянчиларга ҳам, Гдляннинг ўзига ҳам бўйин эгмади. Улар тутқундаги банданинг «айби»ни исботлаш учун 3 йилу 2 ой уринишди. Лекин барибир уддалай олишмади. Ахийри бўлмагач, қўйиб юборишди. «Маданият» қишлоғи аҳли қамоқдан қайтган собиқ раисни кучоқ очиб кутиб олди ва эртасигаёқ қўярда-қўймай яна колхоз раислигига сайлашди. Оддий одамлардан яхшилигингни дариг тутмасанг бас (Афсус. Баъзилар илкида имкони бўлса-да, уни уддалай олишмайди. Ёмонлик ҳар кимсанинг қўлидан келиши мумкин, бироқ яхшиликка қодир бўла туриб, уни удда қилолмаслик инсоний заифликдан далолат). Ҳар қалай, Самандар ака хўжаликда еттидан етмиш яшаргача бўлганларнинг бари билан аввал ҳам тиллаша олган ва қамоқдан сўнгги раислик чоғида ҳам шундай бўлди. Колхозчилар-ку, жонини жабборга бериб ишлашди. Ердан унмаганни ундиришди, бўлмаганни бўлдиришди, шу аснода барчанинг юзи ёруғ ҳам бўлди. Оддий, жафокаш, заҳматкаш, меҳнаткаш инсонлар билан ҳамнафаслик – ҳар қандай пок ва тоза қалбли раҳбарнинг ҳузури. Меҳнат қилиб тўймайсан киши. Бироқ қанийди, оққа қора, яқинга йироқ, диёнатга хиёнат, яхшига ёмон, дўстга душман ҳеч маҳал рўпара келмаса. Бундай вазиятда ишлаш қийин. Кўзга кўринмас тўсиқ ва чирмовуқлар йўлингни кесиб чиқаверади. Дўстинг минг эса-да – оз, душманинг бир эса-

да – кўп, дегани шу-да. Бундай кезларда ташланган қадамларнинг бири олдинга кетса, иккитаси ортга кетиши ҳам турган гап. Ютуқлар ҳам омонатга дўниши мумкин. Элюрт манфаати мана мен деб турган, бутун омма учун ризқ-насиба яратиш ҳаётий муҳим юмушга дўнган ўша нозик паллада у «оддий» одамлар «номи»дан битилган айрим ёз-ёзларни ҳазм қилиб кетолмади. Фурури устун келди. Ўзига қарши қаратилган бу каби хатти-ҳаракатларни бутун бошли жамоа йўлига қўйилган бир ғов сифатида англади. Ва узрини айтиб, ишини топширди. Сафоевнинг ишдан кетиши фожиа эмасди. Ўзбекистон истиқлоли фараз ниятли кимсаларнинг барини йўлдан бир-бир олиб ташлади. Самандар Сафоевнинг даври-даврони эса эшик қоқиб келди. У ишдан кетган 1990 йили қишлоқда маҳаллий аҳамиятга молик иккита воқеа содир бўлди. Аниқроғи, бу эгизак воқеаларнинг бири яна бирини бошлаб келди. Самандар Сафоевнинг хонадонига шу қишлоқдаги али қизлардан бири келин бўлиб тушди. Номи ҳам исми-жисмига монанд – Барчин. Ота қарасаки, келини ҳамма ишга уқувли. Ҳатто, уй-рўзгорнинг жамики юмушларидан ташқари унинг ҳисоб-китобини ҳам беш бармоқдай билади ва амал қилади. Уқувли келиннинг қутлуғ қадами боис Самандар ота анчадан бери дилига туғиб қўйгану фарзандлари камолини кўргачгина амалга оширишни ният қилган бир орзунинг изига тушди: оилавий фермер хўжалигини ташкил этишга киришди. Отанинг дилию жуссасидаги бой билим, малака, тажриба ва инсоний салоҳиятни, қишлоқ хўжалигини самарали юритишдаги маҳоратини назарда тутган янги раҳбарлар унинг таклифини ерда қолдиришмади. Гарчи жамоа хўжалигига қарам бўлса-да, чорвачиликка ихтисослашган фермер хўжалигини тузишга розилик беришди. Отанинг таклифига кўра уқувли келин Барчиной унга бошлиқ бўлди. Бу – тумандаги илк фермер хўжалиги эди. Отанинг бошқа бир таклифидан сўнг, хўжаликнинг ўзи ҳам «Барчин» номини олди.

Рўзгорда ҳамма нарса тежоголию бежоголи, режалию

ҳисоб-китобли бўлмоғи даркор. Отанинг ниятлари кўп: ўғил-қизларнинг ҳар қайсиси ўз қобилиятига кўра, катта рўзгорнинг муайян юмушларини елкасига олмоғи керак. Ана шу тақсимотга кўра тўнғич ўғил, Барчиннинг турмуш ўртоғи – техника ва деҳқончилик юмушларига азалдан меҳри ва уқуви баланд Олимбой фермер хўжалигининг бу жабҳадаги юмушларини бажонидил елкасига олди. Бу пайтга келиб, оиланинг бошқа фарзандлари ҳам бирин-кетин камолга етишди. Бироқ улар хўжаликнинг чинакам таянчи ва сўянчи бўлиши учун ҳали фурсат бор ва бу масалага хиёл кейин қайтамиз.

1995 йилга келиб фермер хўжалиги буткул оёққа қалқди. Зукко, доно ва қалби пок аёлмасми, «Барчин»ойнинг ишларини зимдан кузатиб келаётган туманнинг ўша кезлардаги раҳбари Шакаржон Хўжаниёзова хўжалик раҳнамосини пайсалкашликда айблади: «Кўриб турибман, колхоз «Барчин»ни эмас, балки «Барчин»нинг ўзи колхозни етаклаб юрадиган мақомга етибди, нега қараб турибсиз?» – дея гина қилди. Самандар Сафо – мулзам. Шу воқеадан сўнг орадан кўп ўтмай «Барчин» йиллар давомида ўзи қарам бўлиб келган жамоа хўжалиги таркибини тарк этди. Мустақил равишда фаолият юритувчи юридик шахс мақомини олди. Ана энди ростманасига тер тўкиб ишласа бўлади. Бироқ шундай бир паллада оиланинг ўрта мактабни измай тугатган бошқа фарзандлари бири-бирини етаклаган кўйи ўқув даргоҳлари сари йўл олишди. Хонадон дарғаси Самандар ота ва муслима онахон Онагул Эгамова фермер хўжалиги ишлари гарчи қайнаб ётса-да, уларни оқ фотиҳа билан ўқишга бежиз кузатишгани йўқ. Негаки, билимнинг аҳамияти истиқболга юзланаётган хўжалик учун ниҳоятда катта. Орзу қилинган дамлар ўзини кўпам куттирмади. Ўқини муваффақиятли тугатган Мақсудбек жонажон қишлоғига зоотехник-шифокор, Нурулла – қурувчи-муҳандис, Қурбоной – шифокор, Ширин – педагог-муаллима ёрлиғи билан қайтди. Технолог-муҳандисликка ўқиган кенжа қиз – Чиннигул эса ўз бахтини азим Самар-

қандан топди: пиру бадавлат оилалардан бирига ардоқли келин бўлди. Аммо унинг оиладаги ўрни бўш қолмади. Сафосвлар хонадонига фарзанд бўлиб келган Назира ва Тозагул қишлоқнинг энг эпли ва сепли келинларидан бўлиб чиқишди. Кенжа келин – Тозагул тезда сутсоғарликка унаб кетган бўлса, Назира ўзини олий маълумот – муаллималик касби соҳибасиман, ўз ишим парвонасиман, деб ўтирмади. Иш ва фарзандлар тарбиясидан бўшагани ҳамона фермер хўжалиги юмушларига ошиқди.

Дарҳақиқат, шундай: бу оилада ҳар кимнинг ўз ўрни, юмуши ва ҳеч нарсага атишилмайдиган мавқеи бор. Нурилла – фермер хўжалигининг бош ҳомийси, суянчиси ва таъминотчиси, савдо-сотиқ ишлари мутасаддиси, минерал ўғит ва қурилиш ашёлари дўкони мудури. Асосий юмуш: деҳқончилик, чорвачилик жабҳаси ва устахона ишларини ташкил этиш эса, айтилганидек, Олимбой, Барчиной ва Мақсудбеклар зиммасидаги вазифа. «Бош пахтакор», «бош чорвадор», «бош сувчи», «бош сутсоғар», «бош бузоқбоқар», «бош механизатор», «бош чилангар», «бош поллизчи», «бош боғбон», «бош сабзавоткор», «бош муҳандис», «бош ҳисобчи-иқтисодчи», «бош зоотехник» сингари унвоннамо лавозимлар эса аллақачон ўз ишнинг усталари сифатида танилган Тозагул Нурматова, Онагул Эгамова, Инобат Жуманазарова, Асрорбек Ражабов, Рашид Нурматов, Алишер Отажонов, Раззоқ Нурматов, Дилором Жумабоева, Ражабгул Худойберганова, Нуржон Қурбонбоева, Шакаржон Жуманиёзова, Гулмира Қутимова, Икром Қутимов, Ўғилжон Қутимова, Гулбаҳор Бобожонова, Сайёра Бобожонова. Мурод Давлатовларга насиб қилган. Самандар ота ва Онагул онага келсак, улар хўжалик ўз тараққиётининг равон йўллариغا чиққан палладаёқ, «кексалик курсин» баҳонаси-да ўзларини-ўзлари масъулиятдан озод қилиб қўя қолишганди. Энди бўлса, ўшанда «чучварани хом санашгани»га ўзлари ҳам иқрор. Буни такаббуриликка йўёлмаймиз. Негаки, ҳозир хўжаликда улар иштироки, маслаҳати ёки кенгашисиз ўз-ўзидан битгучи ишнинг ўзи йўқ. Са-

мандар Сафо шу хусусда сўйларкан, ярим ҳазил, ярим чин маънода дейди: «Азалдан уйда сигир соғиб, бузоқ боқиб ўрганганмасми, аёлим – чорва фермамизнинг норасмий, лекин амалдаги бош зоотехниги, қолган барча ишларга балогардон эса каминанинг ўзлари».

Саналгану саналмаган номларни хаёл чизигидан ўтказарканмиз, беихтиёр машҳур «12 стул» роман-комедияси қаҳрамони Остап Бендернинг «Пиёдаларни ҳурмат қилинг, чунки улар халқ оmmasининг катта қўнчилигини ташкил қилади», – деган шиорнамо сўзларини эсладик. Бу китобий сўзни дастак қилиш ниятимиз йўқ. Аммо у барибир ҳаёт ҳақиқати, уни инкор этолмайсиз. Фақат энди вазият ўзгарган. Эъзозу ардоққа биринчи галда моддий бойликларимизнинг бош бунёдкори – оддий меҳнат кишиси сазовор.

«Барчин»ни Барчин қилаётганлар – айнан шу тоифа кишилар», – изоҳ берди хўжаликнинг бош фермери, айни пайтда Сафоевлар хонадонининг ҳам бош келини Барчиной Нурматова. Сиз ўқиётган сатрларни битиш чоғида суҳбатдошимиз – Барчинойнинг бу сўзларидан ўзимизча хулоса ясадик ва ўқиганингиздек, фермер хўжалиги ўзининг салкам 20 йиллик фаолияти давомида неларгаки эришган, неларгаки стишган, не ютуқлар, не-не марраларни ортда қолдирганини панага суриб, гурунгни бутуннинг чинакам бош қаҳрамонлари – меҳнат кишиси мадҳидан бошладик. Дирҳақиқат, фермерлик режасию шартномалари – оддий қоғозларга битилган марралару ютуқларни нақдинага дўндираётганлар ўша меҳнаткаш, заҳматкаш хонадоннинг қўли қадоқ одамлари, фидокору шижоаткор ёлланма ишчилари эмасми, ахир?! Улар қўли-ла яралган моддий бойликлардан ҳайратинг ошади. Барчиной Олимбойлар ота – Самандар Сафо ўғитларига амал қилиб, фермерликнинг илк қадамларини унмаганни ундириш, бўлмаганни бўлдириш, йўқни йўндиришдан бошлашган эди:

– Қанча пулингиз бор? – бир чимдим ҳазил аралаш

ўсмоқчилаб сўрадик Самандар Сафодан. У эса хиёл мугомбирона оҳангда деди:

– Яратган Эгамга минг карра шукр – бойман. Лекин манави шумтакалар олдиди овоз чиқариб айголмайман-да. Агар улар ҳам эшитишса борми, сандигимга ўғри тушди, деяверинг. Келинг, яхшиси, қулорингизга айта қолай.

Унга қулоқ тутдим. Алланималарни пичирлади. Аниқ илғай олмадим. Ҳар ҳолда ё саккиз, ё тўққиз рақамини белгиловчи бир сўзни айтди-ёв.

Ҳарна бўлганда ҳам, ҳаммаси – меҳнатдан келган бойлик. Ва фермер бува топганларининг барини пул қилиб, сандигида асрапти, десангиз хато бўлади. Фермер меҳнатидан келган бойликнинг аксари бугун техника, бино ва иншоотлар, буюм ва жиҳозлар, қўй-қўзилар, сигирбузоқлару новвослар, омбор тўла қаллаю кейинги йиллар учун қамлапган мўл захира нсъматлари тарзида намоён бўлади. Йўқдан бор қилиб орттирилган моддий-техника воситалари фермер хўжалигининг ҳозирги аҳтиёжларини тўла қоплайди, деса камлик қилади. Ушбу мулк-бисотларни ҳозирги пайтда номи одамлар орасида анча-мунча омалашиб қолган бутун бошли «ММТН», яъни мана-ман деган муқобил машина трактор паркига бемалол қиёслаш мумкин. Барчиной ва Самандар отанинг айтишича, фермер хўжалиги деҳқончилик ва чорвачилик юмушларида асқотадиган техника ҳамда транспорт воситалари, тиркама ускуналарининг барига эга ва бу борада ҳатто ушбу мўъжаз «ММТН» хизматидан узоқ-яқин ҳудудларда жойлашган бошқа фермер хўжаликлари ҳам баҳраманд бўлишяпти. Гапнинг лўндаси, фермер хонадони (кўркем фермахона, қўра ва оғилхоналар)да 63 бош норғул қорамол, 22 бош қўй-қўчқор, 250 бош парранда санадик. 4 та бақувват ҳайдов, 2 та чопиқ, 1 та транспорт трактори, ссрунум дон комбайни, пичан ўриш, уни майдалаш, қарамлаш, дон ва чигит экиш, ерга ишлов бериш, текислаш, ҳайдаш ва чопиқлаш механизмларига дуч келдик. Энг асосий бойлик эса, шубҳасиз, она замин. Қолхозга қарамлик

билан кечган 5 йил мобайнида хўжалик атиги 2 гектар майдонда деҳқончилик қилди. Туман ҳокими фермер хўжалигига мустақиллик мақоми билан бирга гарчи унумдорлиги паст (30 балл-бонитетидан иборат) бўлса-да, яна 5 гектар ер ҳам инъом қилди. 2000 йилга келиб ер майдонлари сатҳи яна 7 гектарга кенгайди. Колхозлар тугатилиб, унинг замирида янги фермер хўжаликларини шакллантириш тадбирлари оммавий равишда амалга оширилган 2005 йили «Барчин»нинг ерлари бир йўла 44 гектарга етди. Шу юзадан ўтказилган танловда ҳеч ким унга тенг келолмади. Ушбу танловлар пировард натижада «Барчин»нинг моддий имконлари чандон ортшига хизмат қилгани аниқ. Мамлакатимиз пойтахтида ўтказилган бошқа бир танлов ва унда қўлга киритилган лауреатлик дипломи хўжалик аҳлининг маънавий бардамлиги, ушбу руҳий кўтаринкилик эса куч-ғайрат жўшқинлиги, матонат ва шижоат омилига айланганлигини Самандар ота шукроналик билан таъкидлайди. Самандар Сафо ва «барчин»ойчилар дилига куч-ғайрат бағишлаган ушбу мужда – мамлакатимиз тадбиркорлари, фермерлик ҳаракати қатнашчилари ва ҳунармандларининг «Ташаббус» танлови. «Барчин» мазкур танловларда мунтазам қатнашиб келади. Мукофотли ўринлар, диплом ва совринлар доимо уники.

Ер – равнақнинг асосий гарови. Усиз на бойликка, на ниятга етиша оласиз. Ер мўл бўлса, ҳосил мўл, самара мўл. Самандар отанинг ўғитику маслаҳатига биноан иш тутиб ўрганган Барчиной ўз фаолиятида ана шу ақидага амал қилади. Хўжаликка қарашли чорва бош сонлари озуқа мўллиги туфайли кўпайди. 10 бош қорамол бир неча йил ичидаёқ 63 бошга, сотиб олинган бир неча бош ҳисор қўйи эса 22 бошга етди. Янги паррандачилик фермаси таркиб топди. Бир пайтлари эгасизлик ва унумсизликдан деярли ҳосил бермай қўйган далаларда энди ҳатто косов ҳам куртак ёзиши мумкин. Бу янглиғ ҳосилдор пайкаллар шарофатидан чорва, чорванинг мўл даромадию мол ўғитидан эса, ер яшнапти. Рентабеллик (соф даромад) даражаси

йилига ўртача 22-27 фоиизга ўзидан-ўзи чиқаяпти, дейсизми. Сарфланаётган меҳнат, сепилаётган маъданли ўғитлардан ташқари ҳар йили мавжуд 44 гектар далага сочилаётган 700-800 тонна мол ўритининг кучи – бу. Бир гапни айтсак муболағага йўйманг: Боғот тарафларда ер ва чорва даромади бўйича «Барчин»монанд фермер хўжалиги йўқ. Ҳеч кимга сир эмас: беда озуқаси ҳозир ҳамма жойда анқонинг уруғи (фақат «Барчин»да эмас). Чорванинг ўти билан кириб, суви билан чиқиб юрганмасми, Барчиной озуқа сифатида беда пичанини ҳеч нарса, ҳатто остидан ёғи сизиб чиқаётган кунжарага ҳам алишмайди. Сатҳи 14 гектарлик бедазор – фермер хўжалигининг асосий экин майдони, чорва учун эса ҳам етарли, ҳам тўйимли озуқа. Ҳар йили мўл ҳосил бераётган макка ва оқжўхори пайкаллари ҳам бор ва бу озуқа захираси чорва фермаси аҳтиёжлари учун етиб ортади. Кўп жойларда номинут бўлаёзган силос траншеяларини ҳам шу ерда учрата-сиз.

Фермер хўжалиги далалари туман ва вилоятнинг асосий сув манбаларидан хийла узокда дея олмаймиз. «Барчин»нинг далалари меъёрдаги ва тақсимотдаги сувни бемалол олиши мумкин. Аммо масаланинг бошқа тарафи бор. Озу кўп бўлсин, келаётган оби ҳаётдан эгат бошидагилар ҳам, ариқ этагидагилар ҳам бирдай баҳраманд бўлишлари керак. Шу боис Самандар Сафо «Барчин»нинг ерларидан қуйида жойлашган далаларни сувдан била-кўра маҳрум этишни ноинсофлик санайди. Хўжаликда 23 та ўринга сувни тежаб ўтказувчи кичик ҳажмли сувтўсгичлар ўрнатилган, бутун бошли насос станцияси ишлаб турибди. Ҳамма гап – тежамкорликда. Мавжуд сувтўсгичлар – оби ҳаёт исрофгарчилигининг чинакам тўсиғи, сувнинг бирон томчиси ҳам экинзорлардан бўлак жойларга оқмайди. Насос станцияси ҳам ҳуда-беҳудага ишламайди. Қисқаси, бошқалар ўн нуқра сув билан ҳосил етиштирса, «Барчин»ойга унинг бир нуқраси ҳам кифоя.

«1985-88 йиллари бошдан кечган Гўлян тутқунлиги дав-

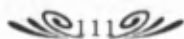
рида ҳаёлимни кўпинча нималар банд этганлигию бандлик азобларини қай йўл билан бартараф этганимни тасаввур қила оласизми?», – сўраб қолди бир пайт Самандар Сафо. У сўзига жавоб кутмаёқ деди: «Турманинг тор, қоронғу ва зах хонасида ўтириб, ҳар куни ўзбек қишлоғининг ғоятда бетакрор ва гўзал манзараларини кўрсардим, уни ҳаёлимда гавдалантиришга уринардим. Кўз олдимда ҳар гал қишлоқнинг сув тўла ариқлари, унинг бўйларида барқ уриб ўсган бўйдор тол-терақлар, гужумлару жийдазорлар гавдаланар, гўёки баргларнинг шамол басталаган майин мусиқий оҳангларини эшитгандай бўлардим. Шундай қилиб денг, қамоқда ётиб, тол-терақларга ишқим тушди. Озодликда ўтган умрим мобайнида она табиат гўзаллигининг бундай неъматини нега ҳеч маҳал ҳаёлга келтирмаган эканман-а? Ёки фурсат бўлмаганми, ё қадриқимматини англамай, фаҳмламай юраверган эканмизми?»

Самандар Сафо гарчи тутқун эса-да, бурро сўзларию тивдай ўткир далил-дашномлари билан гўлчиликнинг адабини бериб, қамоқдан қайтгач, ўша йилиёқ қишлоқдаги бир қанча сув йўллари соҳиллари ва дала четларида минглаб туп гужум, тол, терақ ва жийда кўчатлари экди. Фойибдан келган бу ҳавас 1990 йили колхозга қарам фермер хўжалиги таркиб топгач, яна ҳам жунбишга келди. «Ўзимизга бириктирилган ҳудудга озми-кўпми – нақ 14 миңг туп кўчат экибман ўшанда», – ҳикоя қилади Самандар Сафо. Отанинг айтишича, она-табиатнинг бу неъматидан наф ниҳоятда кўп ва катта. Биринчидан, қуюқ соясию тоза ҳавоси – танининг роҳати, иккинчидан, бўй тортиб кесилган дарахт – бизнинг миғтақамиз учун ноёб ва қимматли қурилиш ашёси, учинчидан, дала ва экинзорларни гармсел – шамоллар, тузли чанг-тўзонлардан иҳоталашнинг ғоятда фойдали ва самарали воситаси. Энг муҳими, нисбатан оз меҳнат ва арзимас харажат эвазига юзага келгучи мўмай даромад, мўл сармоя манбаи. Бироқ Хоразм шароитида дарахт, айниқса, тол, терақ ва гужум ўстиришнинг бир жиддий муаммоси бор. Қачонлардир узоқ

хориж ўрмонзорларидан дарахтлар танасига ёпишганча келиб қолган очофат қора мўйловдор қурт босқинидан юртимизнинг ушбу мовий бойлигини омон асраб қолиш ниҳоятда амримаҳол юмуш. Шу боис «Барчин»га қарашли бир неча чақиримлик йўл, ариқ, захкаш ва дала ёқаларига экилган дов-дарахтлар вояга етиши ҳамона, кесиб олинади ва ўрнига янгилари экилади. «Барчин» 1990 йили – ўзи таркиб топганидан буён дарахт ўстиришнинг 3 та мавсумига яқин ясади. Ундан хўжаликка етган нафни рақамларга чақиб, санаш ўзингизга ҳавола.

Самандар Сафо тилидан бир ибратли гап эшитдик. Инсон боласи ҳаминша эзгу орзу-ниятлар қанотида учиб яшасмоғи, ҳаттоки, ёмон иллатлардан ҳам доимо яхшилик уруғларини изласмоғи керак. Яхши ният-ла ташланган қадамларнинг хосияти катта. Самандар Сафо дейдики: «Эзгу ишлар, ўй-фикрлар, ширин орзулардан қалбнинг ҳузурланади, дилнинг яшнайдиган руҳиятнинг тетиклашади».

Онагул она биз билан суҳбат чоғида неваралари номларини шу қадар меҳр билан тилга олдики, бундан ҳаттоки, бизнинг дилимиз ҳам чекеиз лаззат олди. «Самандар акангиз умри бино бўлибдики, яхшилик ва адолат изларини излаб яшайди», – деди онахон, ўз турмуш ўртоғининг феълидан мамнунлик изҳор қиларкан. – Шўро замонларида «Адолат отлиғ неварам бўлса, ўзимни гўёки ўша адолатнинг оғушида ҳис қилган бўлардим», – дея гапирганлари ҳамон эсимда. Мана энди ота орзу қилган Адолат исмли неварамнинг момосиман. «Самандар Сафoning юриш-туриши, гурун-суҳбатларидан аён бўлдики, у шўролар тузумига 30 йилдан кўпроқ вақт давомида туну кун бетиним меҳнат қилиб тополмаган қадри-қимматини истиқлол айёмидаги бир неча йиллик иш фаолияти давомидаёқ топа олган. Шунинг учун ҳам Ўзбекистон истиқлолига меҳри ниҳоятда баланд. «Мустақиллигимизга нисбатан ихлоси баланд бўлсин», дея невараларимдан бирига Садоқат исмини қўйдик, яна бир неварам – Иқболнинг ўзимга ғоятда маъқул бўлган исми эса биз

етишган кунларга бўлган шукроналигимизнинг бир ифодаси. Ёрқиной, Камола ва Тўлқинларнинг исмлари ҳам яхши ниятларимиз, ширин орзу-ўйларимизнинг ўзига хос тимсоли сифатида дунёга келган», – дейди Самандар ота ишонч билан ва қўшимча қилади: «Билингизким, исмларнинг ёмони бўлмайди».

«Отамизни элда машҳур ва миришкор деҳқон десак, фарзанд-неваралар учун ном таплашда ҳам унга тенг келадигани йўқ экан», – деди дил тўла мамнуният туйғулари билан эндиликда 5 нафар шириндан шакар фарзандларнинг онажони, хонадоннинг бош келини, фермер Барчиной Нурматова.

Фарзанду неваралар номларидан бежиз сўз очмадик. Бу номлар уқдирилганидек, эзгу ўй-фикрлар, олижаноб ниятларнинг Сафоевлар хонадони аъзолари қалбидаги ўзига хос акси, нишонаси.

«Бува-момо ёки ота-онанинг танглайингга туфлаб айтган исми шундоққина кўтариб юришдан наф йўқ», – деди файласуфона фикрларини баён этишда давом этаркан Самандар Сафо. Унинг фикрича, одамлар ўз исм-жисмларига монанд эзгу амаллар ва фазилатларнинг соҳиблари сифатида намоён бўлмоқлари даркор. Пировардида мухтасар қилиб деди: «Ўзбекистон истиқлоли ўз тарихий тараққиётининг илк босқичида турибди. Биз кексайиб қолдик. Ишимизни улар давом эттиришлари, ушалмаган орзу-армонларимизни ҳам шулар рўёбга чиқаришлари лозим. Фарзанд-невараларимизнинг исмлари замирида катта сир-синоат ётибди. Улар исми-жисмига ярашиқли ишларнинг бошида туришларини истайман».

«Барчин»да иш тартиби ва таомили яқин-яқинларгача шундай бўлган: катталар буюришган, итоатдагилар ижро қилинган. Энди эса бошқача: катталар итоатдагиларга иш буюришмайди, ўша буюрилмаган ишнинг ижросини кўриб боришади, холос. «Ишни токайгача буюриб бажартирамиз, – дейди Барчиной Нурматова шу хусусда фикр юритаркан. Барчинойнинг орзуидаги деҳқон ёки чорвадор ум-

рини шогирдликда ўтказмаслиги керак. Ўз касб-кори сир-синаотини фурсат борида ўрганган ва ўзлаштиришган киши буйруққа муҳтож эмас. Шундай экан, инсон боласи буйруқ эмас, балки ўз ақл-фаросати билан ишлашга одатланмоғи зарур.

Самацдар Сафосев ўзининг салкам 80 йиллик умри мобайнида кўп юрди, кўпни кўрди, ҳаётнинг пасти-баландини, яхшию ёмоннинг фарқини англади, бирни кўриб фикр, яна бирни кўриб шукр қилди. Қалин дўсти, сирдош ва маслақдоши Юсуфбой ота Худойберганов билан бирга ўз замонасининг пешқадам инсонлари: Мадамин Маткаримов, Искандар Дўсов, Мадийр Худойберганов, Раҳим Эшчонов, Ҳасанбой Матрасулов, Ғайрат Машаринов сингари доно алломасифат раҳбар-ишбошилارнинг таълимини олди. Шу аснода олий ўқув юртида таҳсил олиб, агрономлик ёрлиғига сазовор бўлди. Уни қўлга киритгани ҳамано, жонажон қишлоғи сари шошди. Узоқ йиллар жамоа хўжалиги бош ҳосилоти вазифасида тер тўкди. Билим, меҳнат, малаканинг қадри-қиммати англаган бир паллада туман қишлоқ хўжалик бошқармасига бошлиқ қилиб тайинланди. Пиروвардида, колхоз раислиғига сайланди. «Бошқармага бошлиқ пайтларимда, колхоз раисларидан кўпчилиги, айрим ҳолларда эса ҳатто баъзи катта «ёшулли»ларни ҳам аямасдан танқид қилардим. Танқид нелигини раисликка сайлангач, ўз бошимди ҳам синаб кўрдим, – деди Самандар ота бир оз кувлик билан. – Аммо ким нима деса деяверсин: барчамиз бирдай бўлиб, пок виждон билан ишлардик. Гарчи гоҳо ҳақ, гоҳо ноҳақ ҳолда танқидларга дучор бўлиб турсам-да, жиддий хато-қусурлардан ўзимни ҳам, бошқаларни ҳам асрай олдим. Тумандаги «Тошкент» ва «Ғалаба» колхозларида раҳбар бўлган кезларимда марказчи «ўртоқ»ларнинг қилдан қийиқ ахтаришга қаратилган деярли барча уринишлари зос кетди. Шундай бўлса-да, Гдьяннинг юртимизга қилич кўтариб ясаган ҳамласидан омон қолишнинг имкони бўлмади. Умримнинг уч йилдан кўпроғини айбсиз айбдор тариқасида бандиликда

ўтказдим. Онгли ҳаётим, ақл-идрокимнинг қаймоғини сиқорган жамият 30 йиллик бетиним меҳнатимни ана шу тариқа «қадрлади».

Отанинг бошидан ўтган бу воқсалар – Барчиной учун бир мактаб. Шунинг учун ҳам у хўжаликка уюшган 20 дан кўп ёлланма ишчига қайнотаси умри лавҳаларидан сабоқ беради. «Отамизнинг ҳаёти ҳаммамиз учун мисоли ёрқин шамчиноқ бўлсин», – дейди. Ғоятда тўғри фикр: ота юрган йўллар наинки Барчиной ва Олимбойлар, балки ҳамма-ҳаммамиз учун ҳақиқий ибрат йўлидир. Бу йўлнинг афзаллиги шундаки, унда буюк Зардушт бобомиз уқдирган эзгу ишлар, эзгу амаллар, эзгу фикрларни кўра-миз. Пок сўз, ҳалол меҳнат, инсоний фазилатларнинг намуналарини кўрмоқ ва лозим топишса ўрганиб, амал қилмоқ истаганларни қишлоққа – юртимизнинг Самандар Сафолари, Барчинойлари тимсолидаги мингларча ҳазрати деҳқонлари, чорвадорлари, соҳибкорлари ҳузурига чорлай-миз.

2009 йил, январь

СЕХРЛИ ҚЎЛЛАР

ёки оддий ўзбек қизи қандай қилиб ўзлигини топгани хусусида ҳолис ҳикоя

У ўзини-ўзи 40 йилдан ҳам мўлроқ вақт мобайнида излади. Баъзан излаганини топгандай ҳам бўлди. Бироқ топгани омонат бўлиб чиқди. Энг ачинарлиси, нени излаётганини билмай излади. Гап инсон ҳаётининг энг муҳим ва жиддий жиҳати – умр мазмуни ҳақида кетаётганлигини балки илғаганидирсиз. Ҳаётда адашган, қоқилган, мупозанатини йўқотганларга ҳам дуч келасиз. «Минг бора шукрки, ҳаётим бу тарзда қалтис кечмади, – деди суҳбатдошимиз масалага аниқлик киритаркан. – Салкам 60 йиллик умрим мобайнида нуқул яхши ташвишлар оғушида яшадим, аниқроғи, азгуликнинг ёруғ йўлларини излаб яшадим.

Бари-бари: яхши касб-кор, яхши иш, яхши оила, комил фарзанд ва ниҳоят, бировлардан кам бўлмаган турмуш тарзига ҳам эришдим. Аммо бундан ортиғига ҳам этишиш мумкин».

Хўш, у нима экан? Солиа опа ўзининг бировларникидан кам, яна бировларникидан ортиқ бўлмаган турмушидан нега кўнгли тўлмайди, нияти не?

Яна унга қулоқ тутамиз: «Оила қурасан, у бинойидай бўлиб чиқади. Бу – жуда яхши, фарзанд ўстирасан. Улар ҳам ишончингни оқлашади. Буниси ҳам аъло. Касб-кор эгаллаб, бирон ишнинг бошидан тутасан, у сени тирикчилик, ризқ-насибага етаклайди. Ана энди барига этишдинг, эришдинг. У – ҳаётнинг сенга инъоми. Лекин ҳаётнинг ўзи, эл-улус, одамлар сендан нима олди? Олишнинг бериши бор. Уни унутиб қўймадингми ўзи? Ота-она, ватаннинг оқ сүтини оқлай олаяпмизми?»

Виждонли одамлар бу янглиғ саволларни ўзларига дамбадам беришади. Бундай саволларни ўзига-ўзи Солиа опа ҳам қанда қилмай беради. Бироқ онанинг оқ сүтини оқлаш-

дан барибир ожиз. Эзгу ниятли одамлар ўзидан ўзгаларга наф бериб яшамоқлари даркор. Инсон ўз ҳаётида айнан ва доимо шунга интилиши лозимлигини, афсуски, у 40 ёшдан ҳатлагачгина англаб етди. Шунгача эса, юқорида айтилганидек, ҳатто несики излаб, негаки интилиб яшаётганлигини ҳам билмаган, англамаган ҳолда умргузаронлик қилаверди ва шу боисдан ўз ёғига ўзи қоврилган ҳолларни ҳам бопдан ўтказди.

Энди мақсадга кўчайлик. Солия Матёқубова ўзи ҳавас қилиб этишган ва жондан ортиқ суйган касби, меҳр-лабжараётган ишида элга ўзи кутган, ўйлаган ва орзу-ҳавас қилган даражада наф келтира олмаётганидан норози. У даставвал оила анъанасига содиқ қолиб, деҳқон қизи бўлишни ният қилди. Кейинроқ қараса, бировлар оғирини енгил, мушкулини осонлатишнинг бошқа йўллари ҳам мавжуд. Ёшлар интилувчан ва изланувчан бўлишади, тоққа чиққач, албатта, чўққини кўзлашади. Қишлоқ мактабини тугаллаган Солияжон ҳам шундай йўл тутди. «Ўқувчилик чоғлари, кейинчалик эса далада колхозчи бўлиб ишлаш асносида, экин-тикин парваришини бир нави ўргандим, бироқ яна бир, дейлик, бўлажак оналарга нафи кўпроқ тегадиган туғруқхона ҳамшираси касбини ҳам ўргансамчи?» — деган ширин ўйнинг асирасига айланди...

1972 йил. Хива тиббиёт билим юртидаги 3 йиллик унутилмас талабалик онлари ортда қолди. Орзулари бир олам Солияни Гурлан туман Марказий касалхонаси туғруқхона бўлимида доялик вазифаси кутмоқда эди. Навбатчиликда ўтган кунларнинг бирида мураккаб вазият билан тўқнашди. Эндигина кўзи ёриган аёлга ўзи хоҳласа-да, малакали тиббий ёрдам кўрсатишдан ожиз қолди. Ярим тунда шифокорни излаб, унинг бир неча чақирим узоқдаги уйи сари яёв йўл олди. Хайрият, шифокор «йўқ» демади. Нажот кутаётган аёл дардига-ку малҳам қўйилди. Лекин бу ёрдамни Солиянинг ўзи ҳам кўрсатиши мумкин эди-ку? Ёш ҳамшира ана шунисидан: билим ва малакаси саёзлигидан изтироб чекди. Шундан сўнг у яна ўқиш пайига туш-

ди. Аммо ўқиш унинг йўлида манаман, деб турибдими? Яна денг, турмуш, ҳадемай фарзанд кўриш, уни тарбиялаш таввишлари. Эри-ку, ўқи, дейди. Бироқ оиланинг баъзи яқинлари уни кўздан йироқлаттулари йўқ. Турмуш ўртоғининг рози-ризалиги инobatга олинмади. Қарши тарафдагилар сўзида собит туришди: «Узоққа кетмайсан, тамом-вассалом», – дея туриб олишди. Аммо табиатан қатъиятли, айтганидан қайтмовчи ўжар одамни йўлдан қайтариб бўларканми? Шу орада шифохонадаги устозларнинг биридан ақлли гап чиқди.

– Биладан, – деди у, – экин-тикинга ҳам ҳавасинг бор, ишинг ва касбинга ҳам эплисан. Шифокорликка ўқийман десанг, деҳқончиликдан, деҳқончиликка кетаман десанг шифокорликдан нари туришинг керак. Шифокорликка ихлосинг анча баланд. Бироқ Хоразмда врачликка ўқитишмайди, институт йўқ. Тошкент ёки Самарқанддаги институтларга эса уйдагилар юборишмайди.

– Хўш, унда нима қил, дейсиз. Уйдан қочиб кетайми?

– Қочишингга ҳожат йўқ. Шу ерда ҳам ўқийверсанг бўлади.

– Қандай қилиб, ахир шифокорликка сиртдан ўқитишмайди-ку?

– Биладан.

– Унда айтинг, нима қилай?

– Бир сенингмас, кўпчилик ёшларнинг айби: ҳали гўрсизлар, тор ўйлайсизлар. Деҳқончилик ва шифокорлик касби ўртасида уларни бирлаштириб турувчи яна бир соҳа борлигини мана, масалан, сен ҳали билмайсан!? Агар билганингда, шу касб билан овунган ва ҳатто ундан ўзинг ўйлаганингдан ҳам кўп обрў топган бўлардинг.

Хўш, шифокорлик ва деҳқончиликни бир-бирига ўзаро пайвандловчи касб нима экан? Зукко одамлар бу саволни бошқотирмага йўйишмайди. Кавобни дангал айтишади.

Солияжон ҳам бир оз ўйланиб, фикрини бир жойга жамлади ва: «Ахир, бу – биология-ку», деди дангал. Биология фанининг шифокорликка нечоғлигу деҳқончиликка

нечоғлик дахлдорлиги ҳақидаги мухтасар сўзни айтиш шу соҳаларнинг олиму тадқиқодчиларига ҳавола. Биз эса, яхшиси, баҳоли-қудрат мағзини чақишни ният этганимиз мавзуга қайтганимиз маъқул.

1978 йил. Собиқ Хоразм Давлат педагогика институти биология ихтисослиги бўйича сиртдан ўқиб тамомлаган Солия Матёқубова шу ҳақдаги дипломини ўзи ишлаётган ишхонага тақдим этди. Йўқ – асосийси диплом эмас: билим – малака.

80-йиллар. Шифокорлик жабҳасига замонавий талаблар даражасида илм ва малака орттирган кўплаб кадрлар кириб келди. Аввалига доя, кейин ҳамшира вазифаларида ишлаган Солия энди ўзини бу даргоҳда ортиқча сеза бошлади. Боз устига, дипломига кўра олий маълумоғли муаллиманинг доялик ва ҳамширалик қилиши – мантиққа зид. Энг муҳими, зарур ҳолларда ҳеч бўлмаганда ўзи ва оиласига тиббий ёрдам кўрсата олади, қишлоқда яшагани боис, деҳқончиликка пайваста ҳаётнинг илмга дахлдор жиҳатларини эса институтда олган билимлари боис амалда қўллашга ҳам қодир. Ўзбекистон истиқлоли туфайли фермерлик ҳаракати томон очилажак равон йўллар эса ҳали анча олис, ҳаттоки суврати ҳам чизилмаган, ҳаёлда ҳам йўқ, олдиндан кўра-билгучи, башорат ва тасаввур қилгучилар ҳам топилмайди. Хусусий мулк ҳақида сўйлашга журъат этганларнинг эса боши кетади. Шундай экан, мақбул йўл қайда? Бу паллага келиб, иш ва рўзғор ташвишлари билан бирга 5 нафар шириндан-шакар фарзандларни тарбиялаб, камолга етказаётган хонадон соҳибаси ўзининг келгуси ҳаётини турмуш ўртоғи Раҳимбой Каримовнинг ниҳоятда толиб айтган жўяли таклифи асосида белгилади. Беш йил давомида институтда ўқиш эвазига олган билимини, бир оз кечроқ бўлса-да, оқлашга киришди. Қишлоқ мактабига қайтиб, ўқувчиларга биология фанидан сабоқ берди.

Солияжон опа ким билан суҳбатлашмасин, гап мавриди келганида, 25 йиллик умри ора йўлларда кечганини,

Ўзгалар изми, тузум чизиб берган йўлларда юриб ишлагани, шу алфозда умргузаронлик қилгани, мулкчилик, манфаатдорлик ва ҳурфикрлик манзиллари, ўзи ва ўзгаларга наф келтирадиган «даргоҳ»лардан хийла узоқда яшаганини афсус-ла таъкидлайди. Фермерликнинг тархи ва суврати ҳақидаги илк гапларни Солияжон опа 1991 йили Президент Ислам Каримовнинг ўз тилидан эшитди. Эшитибоқ шу ҳақдаги тасаввурни, ўй-хаёлларини бир жойга жамланга киришди. Тез орада бир фикрга, кўп ўтмай эса аниқ қарорга келди: Каримовлар оиласи ўз истиқболини истиқлол шарофати-ла юзага келаятган фермерлик жабҳаси билан чамбарчас боғламоғи керак. Аммо қанийди, истаги шу бутуннинг ўзидаёқ амалга оша қолса.

Фермерликнинг юртбошимиз орзу қилган илк ва чинакам эпкини Янгибозорга 1994 йили кириб келди. Олдинга дадил отилиб чиққан 3-4 киши фермерлик ёрлигини қўлга киритди. Улар сафида Боғолон қишлоғилик Солия Матёқубова ҳам бор эди. «Ўша мақомга етишган кунни ҳаётининг энг ёрқин саҳифаси, деб биламан. «Бу – ҳозирда воҳанинг пешқадам фермерлари сафида дадил одимлаётган Солияжон опанинг самимий эътирофи, дил иқрори, қолаверса, истиқлолимиз тамойилларига нисбатан ҳурмат-эътибор ва садоқатнинг ҳам чинакам ифодаси.

Фермерлик – ўзганинг иши эмас, ўз ишинг ва биров келиб иш буюрмайди. Хўжайин ва «ёшулли»лар ҳам йўқ. Наф кўрмоқ, ундан ўзгаларни ҳам баҳраманд этмоқ истасанг, иш – меҳнат тапвишидан бўлак нарсаларга бош оғритмайсан. Аммо танганинг орқа томони ҳам бор: фермерлик бир кишининг иши эмас ва оилада каттадан-кичик барча унинг юмушларига бирдай қайишмоғи даркор. Бунда иш буюрувчиларга ҳам, уни ижро қилувчиларга ҳам ўрин бор ва у ҳатто ҳаётий зарурат ҳам. Айни пайтда стар-етишмовчиликлар ҳам мана-ман, деб турибди. Хусусан – моддий ва молиявий воситалар тақчиллиги. Аммо бўлғуси натижалардан умидвор этувчи омиллар бисёр: бу – ишонч ва ироданинг мустаҳкамлиги, деҳқончилик соҳа-

сида орттирилган малака ва тажриба, яна дессангиз, оилада шу соҳа ишини елкага олувчи ишчи кучларидан ташқари соҳага бевосита ва билвосита дахлдор юмушларни бажараётган мутахассислар ҳам бор. Масалан, дейсизми? Раҳимбой Каримов – шуларнинг бири, фермер опанинг турмуш ўртоғи, касби – муҳандис, суғориш воситалари бўйича стук ва тажрибали мутахассис. Фрунзе Каримов – ўғли, у ҳам муҳандис, қишлоқ ва сув хўжалиги бўйича юқори малакага эга. Қизи – Нигора Каримова, ҳисобот соҳасининг стук ходими, хўжаликнинг ҳисоб-китоб ишлари айнан унинг зиммасида. Ўғиллардан яна бири Хушнуд Каримов эса ўз ихтисослигига кўра – ҳуқуқшунос. Хўжаликда унинг ҳам ўз ўрни бор ва кўп масалаларда унга таянишади. Кенжа ўғил Шокир Каримов эса, ёш бўлса-да, эътироф этишларича, аллақачон қишлоқнинг моҳир деҳқонлари сафидан жой олиб улгурган; фермер хўжалигида ишларни ташкил этишдан тортиб уни удалашгача бўлган барча юмушлар учун у масъул. Мавзуга гарчи кўп дахли бўлмаса-да, айтган маъқул: фарзандлар орасида ўзини онасининг асли касбига тортганлар ҳам бор. Оиланинг тўнғич қизи Гулнора айнан ана шу касбнинг соҳибаси – Гурлан туғруқхонасида акушер-гинеколог вазифасида ишлайди. Бироқ у ҳам ўзини экин-тикин, мол-қолдан холи тутмайди. Ахир, қишлоқда яшайди-да. Ҳа, қишлоқда яшаган борки, хоҳласа-хоҳламаса, ўзини-ўзи у ёки бу ришта орқали деҳқончиликка боғлайди. Бундан ўзга йўл ҳам йўқ. Бу ришта ишию турмушини фермерлик жабҳаси билан боғлаган жамики оилалар, шу жумладан, Каримовлар хонадонида янада мустаҳкам. Солия опа Матёкубованинг «Хушнуд» номи билан юритилувчи фермер хўжалигида турмуш ўртоғи, ўғил-қизларидан ташқари келин-куёвлари ва ҳатто неваралари ҳам фаолият юритишади. Кўпгина қариндош-яқинлар ҳам шу сафда. Бундан ташқари жами 33 нафар ёлланма ишчининг қозони ҳам фермер хўжалиги туфайли қайнапти.

Ҳокимлар ўзга бировлар, айниқса, ўзига тобе киши-

ларни мақташдан кўпинча тилларини тийишади. Бироқ Янгибозор тумани ҳокими Эргаш Юсупов бу фикрга кўшилмайди. «Фермерлик ҳаракатининг жамики афзалликларини мазкур хўжалик тимсолида кўраяпмиз, – деди у қониқиш билан. – уларнинг намунали иш тажрибасини албатта оммалаштирмоқ зарур. Деҳқончиликнинг илғор усул ва услубларини эл орасига ёйиш учун эса, албатта, фаолиятини ибрат қилиб кўрсатмоқ даркор. Солиа онамиз билан чиндан ҳам фахрланамиз. У кабилар – фермерлик ҳаракатининг байроқдорлари. Ушбу ҳаракат мамлакат қишлоқ хўжалигининг устуни ва порлоқ истиқболи гарови эканлигини у ўз фаолиятида аялақачон исботлаб берди».

Шу ўринда бир гап: Янгибозор – тажриба тариқасида мамлакатимизда биринчилар қатори ёппасига фермерликка ихтисослаштирилган саноқли туманларнинг бири. Туман – фермерлик мамлакат қишлоқ хўжалигини равнақ топтиришнинг энг муҳим шarti эканлигини биринчилардан бўлиб исботлаб берди. Ва шундан кейин бу ҳаракат бутун Ўзбекистон бўйлаб кенг ёйилди. Солиа Матёқубова сингари омилкор қишлоқ ишбилармонларининг ҳалол ва фидойи меҳнати бунга сабаб бўлди. «Агар фермерлик ҳаракати Солиа она мустақил ҳаётга қадам қўйган ўтган асрнинг 70-йилларида юзага келганида борми, имоним комилки, у бу соҳага ўзини ҳаммадан олдин урган бўларди, – деди фахр билан Республика «Ташаббускор аёл» Марказининг вилоят бўлими раҳбари Муҳаббат Бекчонова. – У – фермерлик учун туғилган аёл, фермерлик эса гўёки унинг учун кашф этилгандай. Мулкчиликка тиш-тирноғи билан қарши турган собиқ замона бўлмаганида, уни бемалол «туғма фермер» деб атаган бўлардик».

Мақтовни ҳамма-ҳаммага ҳам раво кўравермайдиган жиддийсўз раҳбарларнинг бу оҳангдаги эътирофи, албатта, эътиборни ўзига жалб этмасдан қолмайди.

Солиа Матёқубова ўзининг салкам 60 йиллик умри мобайнида кўп юрди, кўпни билди, кўпни англади. Муста-

қил ҳаётини сўзимиз аввалида айтилганидек, дала меҳнати – деҳқончиликдан бошлади. Сўнгра тиббиёт даргоҳи, ундан кейин таълим жабҳасига ва ниҳоят, яна эски ўзанга – деҳқончиликка, мол-қўзилар парваришига қайтиш. Сўнги қайтишнинг йўриғи бўлак. Кўп юриб, кўп кўрган, турмушнинг паст-баланди, аччиқ-чучугини, қувончу ташвишларини хўп татиган қишлоқ қизи энди бу ўзанга аввалгидек ўзганинг ер-мулкани ишлаб берувчи ҳақ-ҳуқуқсиз тобе шахс эмас, балки ўша бойликнинг соҳиби сифатида қайтди.

Каримовлар оиласининг чорвачилик йўналишидаги «Хушнуд» фермер хўжалигига 10 бош қорамолнинг парваришини мўлжаллаб, даставвал атиги 3 гектар ер майдонини ажратиб беришди. Ер ва мол қарови, колхозлар ҳукмронлиги даври хато-қусурларини бартараф этиш билан кечган дастлабки меҳнат йили натижалари чакки бўлмади. Қишлоқ ва туман раҳбарлари Солиё опанинг жуссасида ҳали биз «туғма фермер» деб атаган сифатларнинг барини кўришди. Кўришдию, опадан таклиф кутишди. Матёкубова сингари она қорнидан «фермер» бўлиб тузилганлар ўшанда кўзга чалинмасди. Шундай экан, «Тоғ Муҳаммаднинг олдига эмас, Муҳаммад тоғнинг олдига борибди», қабилида иш тутиб, опага қўшимча ер таклиф этишди, албатта, таплов орқали. Шарт ҳам қўйишди: башарти ютиб чиқса, опа бошлиқ хўжалик ўз йўналишини ўзгартириб, деҳқончиликка ихтисослашиш мажбуриятини зиммасига олади. Аслида, фермер опа ҳам шунини истаётганди. Негаки, фермахона ёки мўъжаз оғилхонага эга бўлмай туриб, уй шароитида чорва бош сонларию маҳсулдорлигини оширолмайсиз. Шундай экан, ҳозирча эътиборни ризқ-пасибанинг энг катта қони – деҳқончиликка қаратган маъқул. Опа бўш келмабди. Дил истагини вожиб билиб, таклифни бажонидил қабул қилибди ва салкам 16 гектар ерни ҳамманинг кўз ўнгида ютиб олибди.

Фермернинг деҳқончилик жабҳасидаги ишлари ҳам ба-
роридан келганлигини тасдиқловчи далиллар анчагина.

Равнақнинг асосий манбаи – она замин. Оз ердан – оз, кўп ердан эса – кўп, башарти харажатлар сарфи камайиб, ҳосилдорлик даражаси ортса, чандон кўп ҳисса даромад оласиз. Шундай бўлди ҳам. Гектарига ҳисоблаганда, даромаднинг мўлини Солиня Матёкубованинг «Хушнуд» фермер хўжалиги олди. Бироқ 18 гектарнинг сармоясини осмон билан ерча бўлармиди, нари борса бир тракторнинг нархини ҳам қоплай олмайди. Шу боис фермер она оиладагилар билан маслаҳатлашиб, даромаднинг янги манбаини излашга киришди. Орадан кўп ўтмай, фермер хўжалигининг янги дон тегирмони ишга тушди. Кейинги мавсумлар якунида эса яна бир нечта нархи камроқ техника ва тиркама воситалари сотиб олинди. Хўжалик даромадлар ҳажминини йилдан-йилга кўпайтириш налласига кирди. Шу орада истиқболга бўлган умид ва ишончини кучайтиришга хизмат қилувчи яна бир муҳим воқеа юз берди. Янгибозор тумани хўжалик юритишнинг мулкчилик ва манфаатдорликка асосланган янгича усули ва афзалликларини тўла исботлаб, мамлакатимизда биринчилар қатори ёлпасига фермерликка ихтисосланди. Бунда асосий эътибор йириклаштирилган бақувват фермер хўжаликларини барпо этишга қаратилгани айни муддао эди. Бу воқеа 2003 йили содир бўлди. «Хушнуд»га қарашли ер майдонлари сатҳи бир йўла 58 гектарга кўпайиб, 77 гектаргача етди. Бу галги танлов анча оғир кечди. Бунга бир нечта омил сабаб бўлди. Биринчидан, истиқболнинг ўтган даври мобайнида бутун мамлакат, шу жумладан, Янгибозорда ҳам экинтиникин учун ерга сармоя киритишга қодир бўлган фермерликка ҳавасманд кишилар сони сезиларли ортди. Иккинчидан, орадан кечган вақт ичида одамлар ер-мулк эгаллигининг афзал ва фойдали жиҳатларини тўла тушуниб етдилар, бошқача айтганда, фермерликнинг ҳадисини олдилар. Учинчидан, фермерлик фаолияти асосида етарлича куч-қувват, маблағ ва тажриба тўплашга эришган қишлоқ ишбилармонлари ўртасида ер-мулк эгаллиги бўйича муносиб рақобат муҳити юзага келди. Бундай шароитда тан-

лов мурасасиз кечиши, фермерлик рутбаси эса муносибларнинг муносибигагина насиб этиши муқаррар. Солия опа муносибларнинг-муносиби қатнашган ана шу танловда ҳам ютиб чиқди, ҳалоллик билан ютди: ҳеч нарсани бўяб-чатиб кўрсатмади, йўқни бор демади. Қобилиятини ҳам билими, ҳам моддий, ҳам молиявий имконлари билан исботлади. Сохта йўллар, настқам кўчалар орқали фермерлик жабҳасига келганлар она заминдек ҳалол меҳнат майдонида узоқ қололмайдилар. Биласиз, бағрида ризқ-рўз аталмиш муқаддас неъматларни етиштиргучи замин нопокликни, алдов ва кўзбўямачиликни кечирмайди, илкидаги «хазина»ни ҳалол меҳнатдан бўлак ҳеч нарсага алишмайди. Она замин бағридан бемеҳнат ҳосил ёки даромад ундиришни ҳеч ким ҳаёлига келтира кўрмасин. Ер бир қарашда кўзга жонсиз лош бўлиб кўринса-да, алдайман деганнинг ўзини алдайди. Унинг яккаю ягона ва лўндагина қойдаси бор: меҳнат = даромад. Уни эплотмаганлар, яхшиси, сафдан кетганлари маъқул. Яна бир гап: ҳазрат Навоий бобомиз деҳқон аҳлини бежиз ардоқламаган. Замин соҳиби доимо ардоққа сазовор, мўтабар зот. Ҳа, чиндан ҳам меҳнат қилган инсон алқовга муносиб. Зеро, «Деҳқонки ерга дона сочар, дона сочмоқ бирла ризқ йўлини очар». Шундай ҳолларни ҳам кўраяпмиз: собиқ истибод тузумининг тахир тузини ялаб, унинг яроқсиз сарқитларидан қутула олмаётган айрим «ёшулли»лар заминимиз фидойиларининг чинакам ҳомийси, раҳнамоси ва мададкори – юртбошимиз томонидан ардоқланган ҳазрати деҳқоннинг пок юраги, ерининг эса пасту баландини кўриш, англаш ва ҳис этиш туйғусини баъзи-баъзида туйишмайди. Шу сабабки, Яратган Эгамнинг марҳаматидан баҳраманд деҳқонни турли тўсиқлару «қирқ қозига ошно этиш» ҳоллари ҳам баъзан кўзга чалинади. «Хушнуд»дагилар эса бунга парво қилишмайди, уни ўткинчи ва омонат қусурга йўйишади, тани бошқа дард билмас, ўзи бору ўрни, номи ҳурмати йўқ раҳбарлар келиб-кетаверишади, шу азиз тупроқ эса абадул-абад қолаверади, яшайверади, инсонга

саховатини инъом этаверади, деб ҳисоблашади. Ер ва меҳнатдан ўзга унсурни билишмайди, билиш ёки кўришни ҳам наташмайди, ҳаёлларига ҳам келтиришмайди. Ерга жавр, ўзларига гарчи қийин эса-да, она замин ҳаққи ҳурмати, айтилганни бажо келтиришга, бировлар билан санманга бормасликка интилишади. Натижалар эса, Яратганга минг карра шукрки, энг юқори.

Хўжалик ерлари танлов якунида 77 гектарга етганидан сўнг, табиийки, меҳнат сарфи-ю харажатлар кўлами ҳам унга монанд тарзда ортди. Бунинг ёмон томони бўлмади. Негаки, қилинган меҳнатнинг ҳам, харжланган «сўлкавой»ларнинг ҳам бири пировардида иккига дўниб қайтди. Хўжалик йириклашиб, ер сатҳи ортгач, даромад кўламлари кўпайиши ҳам керак-да, ахир. Йириклашувдан сўнгги дастлабки икки йилнинг натижаси кутилгани ва айтилганидек кўркам бўлди. Фермер хўжалиги қармоғидаги тракторлар сони 2004 йилиёқ 4 тага, унинг тиркама воситалари сони 2 тага етди. «Қўл узунлиги»нинг яна бир шарофати шу бўлдики, фермер она ўша йили топганидан ортиб қолган 700 минг сўм маблагини туман марказий шифохонаси қурилишига ҳомийлик ёрдами сифатида ҳадя этди. Дарвоқе, хўжаликда сармоянинг яна бир йирик ўчоғи пайдо бўлганлигини ҳам эслатиш мавриди: ҳозир фермер аёлининг кенг-мўл қуртхонасида йилига ўртача 500 кило пилла етиштирилаяпти. Олтин нархидаги ана ўша пилланинг сармоясини хомчўт қилиш ўзингизга ҳавола.

Уқдирилганидек, фермернинг қўлу-қанотини моддий имконлардан бўлак ҳеч нарса зиёда қилолмайди. Моддий имконлар эса, юқорида айтилганидек, ҳалол меҳнат, омилкорлик, оқилона тежамкорликнинг меваси. «Хушнуд»да ана шу омиллар бисёрлигини шундан ҳам билса бўладики, энди унда наинки, экин-тикин ишлари, балки равнақ учун узанги бўлгучи барча «дастёр»лар: пул дейсизми, техника дейсизми, мол-ҳол дейсизми – бари муҳайё. «Қўлнинг калталиги» даврлари аллақачон ўтиб кетган. Рентабелликни олиб кўринг. Унинг даражаси мана 5-6 йилдирки, 20-25

фоиздан кам бўлаётгани йўқ. Бу – деҳқон меҳнати ўрнига тупашганидан, ер унумдорлиги, ҳосилдорлиги ва самарадорлиги даражаси юқорилигидан нишона ва уни рақамларни қалаштирган кўйи изоҳлашга ҳожат йўқ. Хўш, юқори ҳосилдорлигу самарадорлик ниманинг эвазига? Ернинг тилию сўрови, эҳтиёжини беш бармоқдай билган деҳқон сув ёки ўғит тақчиллиги кезларида ҳам талафот кўрмайди, кўп нарса ютқизмайди. «Бизда сув тақчиллигидан бошқа ҳамма нарса бор», — дейди Солия опа ҳосил ва даромад манбалари ҳақида тўхталаркан. Унинг фикрича, ер қаъридаги сувни насослар ёрдамида сўриб олиш билан, ҳатто бу долзарб муаммони ҳам бир қадар барта-раф этиш мумкин. Амалда ҳам шундай бўлибди. Бунда мутахассис сифатида умр йўлдоши Раҳимбой ака ва ўғли Фрунзенинг таклифлари роса қўл келибди. «Ер ва унинг ҳосили асосан тўртта унсурга боғлиқ, — дейди Солия опа ишонч билан, — унинг биринчиси – меҳнат, ҳалол меҳнат, иккинчиси – сув билан ўғит, учинчиси – техника ва ниҳоят, сара уруғлик. Аммо улардан ҳам кўра устунроқ яна бир жиҳат бор: бу – ишга, касб-коринга нисбатан ўткир ихлос-эътиқод, хоҳиш-ирода, ишонч, интилиш, изланиш, шижоат, матонат ва фидойилик. Ана шу инсоний фазилятлар, талабу тақазоларни қалбию жуссасида намоён этганларнинг омади доимо чопади, истаганига эришади. Одам ўзи хоҳламаган, истамаган ишнинг ортидан юрмагани маъқул. Ўзгаларнинг буйруғию зуғуми остида қилинган ишдан наф чиқиши қийин. Ўзинг истаб ва интилиб қилган ишлардан эса ҳеч маҳал панд еб қолмайсан».

2009 йил бошида фермер хўжалиги қарамовидаги техника воситалари сони 13 бирликка етди. Улар – ерни ҳайдаш, чопиқлаш, текислаш, уруғ экиш, ҳосил ва маҳсулотларни ташиш механизмларидан иборат.

Боголон – боғлар маскани. Воҳанинг энг анвойи ва тансиқ мева дарахтларидан иборат кенг саҳили, кўркам ва ниҳоятда серҳосил боғлари шу ерда. Баъзан баъзилар бундай боғларни ёмонотлиққа чиқаришга уринишади. Исеми-

жисмига монанд Боғолон қишлоғи аҳлининг бундайлар билан йўли бир эмас. Воҳанинг энг уста боғбонлари боғолонликлар, деса ҳеч муболага бўлмайди. Каримовлар хонадонни ҳам шу сафда. «Хушнуд»га қарашли 1 гектар боғ майдонига экилган олма ва узумнинг даромади шолидан олинadиган сармоядан 5-6 баравар зиёд дейишса, инонаверинг. Боғолон боғларида етиштирилган узумнинг доврўғи аллақачон юрт ошган.

Шўролар тузумининг охирги йиллари эди. Московдан «меҳмон» келди. Уни «Правда» газетаси мухбири, машҳур ёзувчи, дея таништиришди ва воҳанинг у бошидан бу бошигача етаклаб юришни ўша кезлар вилоят партия қўмитасида матбуот бўйича йўриқчи вазифасида ишлаган каминага тошпиришди. Афтидан, умрида узум кўрмаган бу зот Боғолон ишқомларида битган ва шираси тилни тарс ёргучи меваларга роса бўкди, охирини ўйламасдан оғзига доналаб эмас, панжалаб тикди. Оқибати жуда хунук бўлди. «Тез ёрдам» шифокорининг муолажасигина жонига оро кирди. Уни изза қилиб ўтирмадик. Айбни меванинг ўзига тўнкаб қўя қолдик. Аммо у аҳмоқ эмасди, барини фаҳмлади, Ўзбекистонда етиштириладиган жаннатий мевалар таъмига тан бераркан деди: «Хоразм шундай асал мевалар юрти экану, билмай юраверибмиз-да?! Бизга фақат қовун-тарвузларнигина жўнатасанлар. Қизиқ, раҳбарларинг бундай ажойиб мевалар Ўзбекистонда етиштирилишини биздан нега сир тутишяпти экан?» Бари аён. Сафаримиз чоғида оғиздан мўралаб, ўпкани кўра олгучи мезбонлардан бири қулоғимга шипшиган, «меҳмон»нинг нияти юртимизда шу чоққача Москва бозорларигача етиб бормаётган сархил мевалар ҳамда уларнинг турини аниқлашдан иборатлигини, у аслида мухбир ҳам, ёзувчи ҳам эмас, балки «меҳмон» қиёфасидаги оддий жосуснинг ўзгинаси эканлигини ётири билан тушунтирган эди. «Меҳмон»нинг юқоридаги эътирозидан сўнг ўша ҳамюртимиз сўзида ҳақ эканлигини англаб етдик. «Ҳамроҳ»имиз аслида кимлигини аниқлаш эса қийин бўлмади.

«Кремл»дагиларга ўзбек узумию анори, ўриги, олчасию гилоси, ширу-шакар олмаларининг хуш таъми алақачонлардан бўён аён эди. Бироқ улар ана шу сархил мевалар қанча майдонда ва қай миқдорда етиштирилишини аниқ билишмасди. «Меҳмон»нинг зиммасига айнан шуни аниқлаш вазифаси юклатилганлигини ҳам сезиб олдик. Лекин шум ният бароридан келармиди? Меъёрни билмай узум ейиш воқеасидан сўнг, Московнинг хуфя тошшириғи ижросидан кўра, ўз жони азизлигини кўпроқ ўйлаган «меҳмон» ишини чала қолдирганча, юртимиз тупроғини тарк этди ва яхшиямки, орадан кўп ўтмай истиқлол бўлди.

Боғолон боғлари Солияжон опа ва ҳамқишлоқларининг сеҳрли қўллари тафтида ҳозирда ҳам барқ уриб ўсаяпти. Ўзбекистон боғларининг саховати, кўрку таровати ҳасадгўй «дўст»ларимиздан анча-мунчасини ана шу тариқа доғда қолдирганидан баъзан гурурланиб ҳам кетасан киши. Халқимизнинг сеҳрли қўллари бор: қарю ердан зар ундиради; оддий далани «оқ олтин» конига, саҳрони «олтин бошоқ» маконига айлантиради, қурт парваришлаб, зар тола, боғ парваришлаб, жаннат меваларини олади, чорва боқиб, оқ сут «дарё»ларини ҳосил қилади. Солия опа ана шу сеҳрли қўл соҳибаси, касби – йўқни борга дўндириш, элини ва ўзини бойитиш, ризқ-насиба улашишдан иборат. Фермер опа тимсолидаги ҳазрати деҳқонларнинг бутунги ютуқларини кўролмайдиган юқоридаги янглиғ «сўқир»лар ҳам топила қолгудек бўлса, нима ҳам дердик, ўзидан кўрсин!..

2009 йил, февраль

ФОТОЛАВҲАЛАРДА ҚАҲРАМОНЛАРИМИЗ ҲАЁТИ

«ХУШНУД» ФЕРМЕР ХЎЖАЛИГИ:

*Тадбиркор аёлнинг оналик меҳри билан йўғрилган
омилкорлиги мўъжизалар яратишга қодир. Ушбу
фермер хўжалигининг ютуқлари билан танишгач,
бунга яна бир бора амин бўласиз.*

«ҚОРОМОН» ФЕРМЕР ХЎЖАЛИГИ:

*Иши бароридан келаётган яна бир тадбиркорлик
жамоаси. Суратларга жо лавҳаларда бунинг
ифодасини яққол кўриш мумкин.*

«СУЛАЙМОН ШО» ФЕРМЕР ХЎЖАЛИГИ:
*Серқирра фасмиятдан лавҳалар, тасвиirlарга
муҳрланган латзалар.*

«ОТАҚУЛ» ФЕРМЕР ХЎЖАЛИГИ:

*Марҳум Машариф отанинг орзулари тўла
рўёбга чиқаяпти.*

**РЕСПУБЛИКА ФЕРМЕР ХЎЖАЛИКЛАРИ
УЮШМАСИНИНГ ВИЛОЯТ ФИЛИАЛИ:**

*Қишлоқ ишбилармонларини қўллаш, кўмак ва
мадад уюштиришда ушбу ташкилотнинг
ўрни ва роли бўлакча.*

КАТТА ЙЎЛ

Воҳада танаси тошдай қаттиқ, дубдай мустаҳкам, умри пойиндор, сершоҳ ва серсоя бир дарахт ўсади. Маҳаллий аҳоли уни «қоромон», деб атайди. Алқисса, шаҳри азим Урганчининг шундоққина биқинида Қоромон аталмиш бир қишлоқ ҳам бор. Қўшни элат – бекободлик Худойберган ва Қоромондаги маҳаллий ҳокимият идорасига узоқ йиллар раҳбарлик қилди, сўнгра мироб вазифасида ишлаб, элни сувга сероб этди. Кексайган чоғ боғбонликка бел боғлади, ўнга яқин мевазорлар барпо қилиб, бу хайру савоб ишнинг ҳам миришкорига айланди. Талай инсоний фазилатлари туфайли топган обрў-эътибори эса бундан-да зиёда бўлди. Афсуски, аёли Онажон опа бу янглиғ юқори мартабаларга етишолмади. Шундай эса-да, 5 ўғил ва 1 қизни камолга етказди, улар эл корига ярар чоғи, барини ота илкига топшириб, атиги 51 ёшида Яратганининг даргоҳига йўл тутди. Аммо армонли кетмади. Аҳил-тотув мустаҳкам оила, қобилияти ёшлигиданоқ равшан тортган муносиб фарзандлар ундан ёдгор бўлиб қолди. Оналикнинг қолган фарзини амма – Оймонжон момо ўтади. Унинг меҳри оналикидан кўп бўлса-бўлдики, асло кам бўлмади.

Она меҳрини ота ва амма сиймосидан топган ўта фарзандлардан бири – ўртанча ўғил Сафарбой кейинчалик фермер бўлди. Бироқ кўргуликни қарангки, у бу ишни нордонгина танбеҳ ва дашномни бўйнига илишдан бошлади.

– Менимча, бу йўлга адашиб кирибсан, фермерлик сенга ярашмас экан, – дабдурустдан деди аини экиш чоғи унинг даласида пайдо бўлган «қариндош»лардан бири.

Ҳе-йўқ, бе-йўқ бехос тилдан қочган бу аччиқ кесатиқ Сафарбойга қаттиқ ботди. Ҳар хил хаёллар, ўй-андишаларга борди. «Ёшим улғайганда, фермерлик амалини ортираман десам, келиб-келиб душман орттирибман эканда», – деган фикрни ҳам бошдан ўтказди. Табиийки, «қариндош»ининг сўзини «кўролмаслик»ка йўйди. Алами-

ни ичига ютди ва тили учига чиққан: «Ҳавас ўрнига ҳасад билан келибсиз экан-да», – деган сўзни айтолмади. «Қариндош» эса «Ҳайф сенга бу ер», деганча жўнаб кетди. Орадан бирор соат ўтиб, тагин далада пайдо бўлди ва захрини яна фермерга соча кетди: «Ҳозироқ оғир мола топасан, ҳайдов трактори ва чизелни раисингдан «ундирдим», экишни вақтида бошлатмагани учун эшитадиганини ҳам эшитди. Аммо ҳарчанд зуғум қилсам-да, ундан ўша молани ундиrolмадим. «Уни ўзинг топ», – деди. Тракторнинг ишини ўзим кузатиб тураман. Сен мола топиб кел. Еринг ишдан чиқаёзибди: нам йўқ. Ҳайдовни кеча бошлаш керак эди, сен эса олма пиш-оғзимга туш, дея қараб ўтирибсан. Ҳайдалган ернинг извори тез қочади, оғир мола ўтказилган дала эса намни ўзида сақлайди. Уни тезроқ топиб кел. Бўлмаса, ернинг қолган озгина намини ҳам ушлаб туролмайсан», – деди азбаройин асабийлашган кўйи. Орадан чамаси икки соатлар ўтгач, оғир молани тортган трактор фермернинг даласига кириб келди. «Қариндош» эса тагин ўдағайлади:

– Ҳойнаҳой, мола учун кетиб, йўл-йўлакай саялка ва уруғлик чигитга буюртма бермагандирсан-ов?!

– Шундай қисталанг қилаверсангиз, одамда эс-хуш қоладими, оға?!

– Ўша эс-хушнинг аслида бормиди ўзи? Аммо сенга бир гапни айтай: деҳқончилик қиламан десанг, энг аввало, тежамоқни, кези келганида эса, юз-кўзга қарамай сочмоқни ҳам билмоғинг керак. Булар орасида энг қимматлиси: вақт. Уни доимо тежамоқ лозим. Шу кетишда бир йўла буюртмани ҳам бериб келганингда эди?..

Ерни ҳайдаш ва экинга ҳозирлаш ишлари тун бўйи давом этиб, тонг бўзарган чоғ ниҳоясига етди. Саялка эса далага қуёшнинг илк нурлари билан деярли бир вақтда етиб келди.

«Қариндош» эса ҳамон ҳовридан тушмайди:

– Мана, экиш ҳам тугади, – деди у экиш агрегати далани тарк этгани ҳамон. – Хўп, энди нима қилмоқчисан?

– Чигитнинг униб чиқишини кутамиз-да, Қурбонбой ака?!

– Бўлмаса кутавер, аммо бу далада чигит унмайди.

– Нега?

– Уруғни «қулоғи»дан тортиш керак, куёв! Тортмасанг, унмайди.

– Зарда қилмасдан айтаверинг-да, ака?!

– Умрингни шаҳарда деҳқонни «танамас»дан ўтказганинг панд бераяпти сенга. Ҳали менинг пичингларимни ўзингга оғир ҳам олаётгандирсан-ов? Билиб қўй, куёв. Биз – деҳқонлар анча дарғал халқмиз. Тилимиз ҳам қўлимиздай қаттиқ, қўпол, кўнгилга келгани сўйлайверади. Энди қулоқ тут: эртагаёқ далага трактор соласан, ўқариқ олдирасан, ерни намлайсан. Оғир мола заптидан зичлашган ерни энди сенга намнинг ўзи юмшатиб беради. Сув ўзига йўл очган жойда ер юмшайди, зичлашган тупроқ нуқраларини бир-биридан ажратиб, бўшлиқ ва пуфакчалар ҳосил қилади, бир сўз билан айтганда, ер семиради. Лекин бу – тупроқ қуруқшагунга қадар давом этадиган вақтинчалик ҳолат. Намнинг иккинчи хосияти: чигитни ундиради. Бироқ бу орада ер ҳам қотиб улгуради. Бунга имкон бермаслик керак. Культивацияни уруғ унгани ҳамон бошлаган маъқул. Ерни остидан шудгорлаш лозим. Бу ишни культиваторнинг ер тагидан ҳаракатланадиган чўзинчоқ қиличсимон пичоқ-омочи бажариб беради. Афсус, ҳозирги айрим «ақлли деҳқон»лар экиннинг илдиз остини эмас, ён томонларини юмшатувчи омочлардангина фойдаланишади.

Қайноғасининг бу ўтитидан сўнг Сафарбойнинг дилида бир олам ҳис-ҳаяжон уйғонди. Ўша «қариндош» аслида кимлигини яқиндан англади, бироқ сувдай оқиб ўтган йиллар давомида гарчи кунда ва кунора учрашиб туринса-да, уни «кашф» этолмаганидан кўнгли оринди. Шу топгача қишлоқда яшагани боис, ўзини деҳқончиликнинг билағони ҳисоблаб келгани, аммо аслида «коса тагида нимкоса» ҳам борлигини билолмай-кўролмай келганидан эса дили

хижил тортди. Деҳқончиликда майда-чуйда ва икир-чикир саналгучи талай муҳим юмушлар бор экани ва шу пайтгача уларга даланинг ичидан эмас, четидан туриб назар ташлаб юргани боис, кўзига нуқул наҳангдай келадиган катталари чақиниб келгани, аниқроғи, ўзини биларгон ҳисобласа-да, аслида ҳеч нарсани билмаслигини ҳам ўша қайноғаси – Хоразмнинг мана-ман деган ҳосилотларидан бири, бағри кенг, қалби дарё инсон Қурбонбой Ҳайитбоевнинг «касб ва ҳаёт мактаби» туфайли англади.

Сафарбойга қолса ва ўзининг эътироф қилиб айтишича, «қариндоши» зарда қилиб келмаганида, ўша кез далада амалга оширилган «даволаш» тадбирларининг биронтасига ҳам қўл урмасди, уролмасди. Ва яна таъкидладикки, бундай алфоздаги «муолажа»га муқаддам куни қолмагани боисдан ҳам қўл урмас ва ҳатто ҳасолига ҳам келтира олмасди. Ахир, одам билмаган ишига қандай қилиб уннасин?

Ҳа, Отажоновлар оиласи фермерликдаги илк қадамларини танқид ва танбеҳга нишон бўлишдан бошлади. Чиндан ҳам шундай, фермер хўжалиги соҳиблари катта йўлдаги илк қадамларни ўша йили ёмон бошлашди, аммо яхши тугатишди. Отажоновлар оиласи ёмон бошланган-у, яхши тугаган ишларни ҳам, арафадаги аччиқ танқид ва танбеҳни ҳам, уни ўзи билан бирга тилида (аммо дилида эмас) олиб келган ўша қариндошнинг кутилмаган ташрифини ҳам яхшиликка йўйиб, Яратган Эгамнинг эзгу ипояти ўрнида қабул қилди.

Ўша йил кузда фермер даласидаги пахтани қанча теришса-да, адоғига етмади, шартномаю режалар туп ва эгатларга сизмаган ҳосил мисол тўлиб-тошди. Сафарбойнинг эса боши осмон. Йил бўйи далада бирга тер тўккан умр йўлдоши Саодат Ҳайитбоева, акалари Эгамберган ва Нормат Худойберганов, собиқ жамоа хўжалигида узоқ йиллар бош ҳосилот бўлиб ишлаган моҳир деҳқон Оллаберган ака Маҳмудов, фарзанд ва келин-куёвлари ва албатта, уста ҳосилот – қайноғаси (у киши кўшни туманда-

ги собиқ жамоа хўжалигида 40 йилдан мўлроқ ҳосилот ва бригада бошлиғи вазифаларида ишлаган, ҳозир нафақада) Қурбонбой акани кафтима кўтарсам, дейди. Тан олиб айтадики: «Йўл ва шаҳар одамиман, ўзимнинг азалий ва севган ишимни ташлаб, далага келолганим йўқ, бу срағи юмушларга турмуш ўртоғим, акаларим ва бошқа яқинларим балогардон». Бундан кўринадики, фермер хўжалигининг ишлари чакки эмас.

Қалам қоралаган битикларга қараб, оиланинг деҳқончиликдан бўлак эрмагию ўй-ташвиши йўқ экан-да, деган хаёлни бошдан ўтказастган бўлсангиз, ажабланмаймиз. Бироқ аслида бундай эмас: гарчи у ҳаётини муҳим соҳа эса-да, айнан ушбу фермер хўжалиги фаолиятда асосий ўринни эгалламайди: «Қоромон» – чорвачилик йўналишидаги фермер хўжалиги ва бу ҳақда сўз очишга ҳали улгурганимизча йўқ.

Унинг ғаройиб тарихи бор. «Узоқ йиллар машғул бўлган ишимизнинг турган-битгани фермерлик экану, уни билмай, пайқамай, ҳатто тасаввур ҳам этолмай юраверган эканмиз. Энди билсак, собиқ жамоа хўжалиги молларини бўрдоқига боқиб, яна унинг ўзига қайтаришга қарата йиллар давомида қилган оғир ва машаққатли меҳнатимиз ҳозирги фермерлик ҳаракатининг дастлабки улғуси экан», – деди Сафарбой ака сўзида давом этаркан. Тан олмоқ жоиз, у – ҳақ. Меҳнат фаолиятининг молларни ижара асосида оилавий шароитда боқиб семиртириш ва колхозга қайтиб топширишга қаратилган ушбу усулни Шўролар тузумининг охириги йиллари қишлоқда гоҳи ошқора, гоҳи пинҳона тарзда кўзга чалинган ишбилармонлик ҳамда муқаррарлиги тобора аёнлашаётган истиқлолимизнинг илк нишонаси, айни кундаги улкан фермерлик ҳаракатининг эса ибтидоий ўтмиши, ўтмишдошига менгзасак ўринли бўлади.

Фермерликнинг капта йўли чиндан ҳам шундай бошланганди. Ҳалокат томон йўлга чиққан колхозни «оила пудрати», «ижара пудрати» аталмиш омонат иш усуллари

қўмагида сақлаб қолишмоқчи эди. Иш тутуми янгича сувратда кўзга чалингани ва мажбурлов ҳамда буйруқбозликка асосланган жамоа усулидаги меҳнатдан ижобий фарқланиши боис Отажоновлар оиласи бу оқимга биринчилардан бўлиб қўшилди. Мархум Худойберган ота қишлоқ тадбиркорлигининг ушбу илк намунасини чинакам янгилик ўрнида кўрди ва оиласи бел боғлаган ишга ҳеч иккиланмай оқ фотиҳа берди. Комил фарзанд Сафарбой уни амалга оширди, «катта арава»нинг «юки»ни эса оиланинг жамики аъзолари торттипти. Қишлоқдаги бу янгилик ишлар то истиқлол давригача давом этди. Истиқлол туфайли яралган янги замона эса наинки қишлоқ қиёфаси, балки инсон қалбини ҳам кўркак, гўзалликка буркади.

Шу ўринда фермер хўжалиklarини ташкил этиш чоғи «ёшулли»лар кўнглидан ўтувчи кичик бир «сир»ни ошкор этсак, улар биздан гина қилишмас. Гап шундаки, бундай пайтларда нафақат «ёшулли», балки кўпчиликнинг дилида: «Фалончи-ку, ерга талабгор, аммо унинг кучи, маблагги, ақлу салоҳияти, билим, малакаси ер ва элнинг минг талабу тақозоларини адо этиш учун етармикан?» – деган бир андиша уйғонади. Ва табиийки, талабгорлар ўртасида ўтказилгучи танлов бундай саволларнинг деярли барига жавоб беради. Бироқ фермерлик рутбасини илకిга олгунча бир, олганидан сўнг яна бир тусда товлангучи «уста тадбиркор»лар ҳам борки, ер-мулкни улар ихтиёрига бериш чоғи халқимизнинг «синамагунча сиртидан ўтма», нақлига, албатта, амал қилмоқ даркор.

Туман мутасаддилари «Қоромон» фермер хўжалигини ташкил этиш ва ерни унинг ихтиёрига бериш чоғи иккиланиб ўтиришмади, ашиқроғи, ўша ибратли нақлга амал қилишмади. «Бари равшан, оила аҳлининг бу ишга бўлган лаёқатию ихлос-эътиқодини фермерлик фарзу қарзларини манфаатдорлик ва мулк-бисотга тиш-тирноғи билан қарши турганлар кўзидан яширган кўйи адо этган пайтлардаёқ найқаганмиз», – дейишди.

Фермер Отажоновнинг айтишига қараганда, колхоз ту-

зуми даврида гўштга тошшириладиган молнинг оғирлигини 350-400 килога етказишнинг ўзи кифоя қилган ва ферма чорвадорлари унга камида 1,5-2 йилча вақт сарфлаган. Отажоновлар оиласи эса аввалига 15-20, кейинчалик 35-40 бош бузоқ ёки озгин молни ижарага олиб, атиги 4-5 ой ичида ҳар бирининг оғирлигини 450-500 килога етказишга муваффақ бўлган. Шу аснода ҳар йили колхозга қарашли 100-120 бош мол оила шароитида бўрдоқига боқилган. Шу йўл билан оилага даромад, колхоз чорвасига эса барака кирган. Нафсиламрини айтганда, нафнинг кўпини колхоз кўрган. Молларнинг тез ва кўп семириши «ёшулли»ларни бефарқ қолдирмаган. Ферма молларини Отажоновлар оиласига доимо қўшқўллаб тошширишган. Аждодлари чорвадор ўтган оила эса мол асрани ва бўрдоқига боқиб семиртиришдек оғир ва мураккаб вазифани доимо қўйиллатиб адо этган. Бир сўз билан айтганда, Худойберган ота ва Онажон момонинг зурриёдлари истиқлол замонасида қишлоқ узра қапот ёзган фермерлик ҳаракатига тайёр ҳолда келишган.

«Қоромон» фермерликка расман киришганига ҳам 20 йилча бўлди. Отажоновлар оиласини эса чорвадорлар хонадони, деб атадик. Лекин оиланинг бошқа бир имкони ҳам бор ва ҳали бу ҳақда тўхталганимизча йўқ. Гап шундаки, «Қоромон»нинг эгаси Сафарбой чорвачиликка бевосита дахлдор касб-корнинг соҳибби – озиқ-овқат технологияси бўйича олий маълумотли мутахассис. Умри мол озуқаси ишлаб чиқариш юмушларида ўтаяпти ва ўз кўли билан битган таржимаи ҳолда шундай қайдлар бор:

«Оилада ўртанча фаразандман. Мукофотланмаганман. Судга тортилмаганман. Ҳарбий хизматни ўтаганман. Урганч Гидромелиорация техникуми ва Тошкент Политехника институтини тугатганман. Ҳозирда Ўзбекистон ишбилармонлари ва тадбиркорларининг Либерал-демократик партияси аъзосиман. Умумий иш стажим – 32 йил. Даставвал колхоз бригадасида табелчи (ҳисобчи-иш юритувчи), сўнгра қурилишда ишчи, уста, қишлоғимиздаги ҳунар-

техника билим юртида эса ўқитувчи бўлиб ишлаганман. 1981 йилдан ҳозиргача озуқа соҳасида ишлаб келаянман. Айни пайтда турмуш ўртоғим Ҳайитбоева Саодат билан бирга «Қоромон» фермер хўжалигини бошқараяпмиз. 5 нафар фарзандимиз ва 9 нафар неварамиз бор...»

Фаҳмлаган эсангиз, қаҳрамонимизнинг таржимаи ҳолини бежиз келтираётганимиз йўқ. Уни ўқиган киши оила ва оила соҳибининг фермерликка бўлган уқуви, лаёқатини ҳам уқади. Дарвоқе, таржимаи ҳолнинг фикримизга дахлдор барча жиҳатларини баён этишга улгурганимизча йўқ. Фарзандларга разм солинг: белови ҳам ўқимишли, ақлли-хушли, муомала ва мушоҳада бобида ота-онадан ками йўқ, қобилиятли ўғил-қизлар. Ҳар бири турли идора ва ташкилотларда ўз иши-юмуши билан машғул, аммо фермер хўжалигининг бир «пеши» доимо улар гарданида. Ота изидан бориб, унинг касбини эгаллаган олий маълумотли мутахассис Хушнудбек фермер хўжалигида таъминот ва ем-хашак тайёрлаш, яна бир фарзанд – Ҳамидбек деҳқончилик ва боғ юмушлари, Нигора чорва – мол-ҳол қарови, Наргиза ва Ғайрат иш юритиш ҳамда ҳисоб-китоб юмушларига жавоб беришади.

Юқоридаги ҳикояларимизнинг бирида фермерликнинг дастлабки палласи мамлакатимиз учун «очилмаган кўриқ» бўлганлигини таъкидладик. Ўз сўзимизга ўзимиз шак келтирмоқчи эмасмиз-у, фермерлик Отажоновлар олдаси учун очилмаган кўриқ бўлмади. Оила бу жабҳага 1990 йили қарийб 7 йиллик иш тажрибаси билан келди.

Ўша йили иймон-эътиқодли ва инсоф-диёнатли «ёшүлди»ларнинг оқ фотиҳасини олган ҳолда, 40 бош мол билан «катта йўл»га чиққан «Қоромон»га маҳаллий раҳбарлар озуқа етиштириш учун ер майдони ажратиб беришмади. Қолхоз тузумининг тузини ялаган айрим ўзи хон, кўланкаси майдон амалдорлар шуни хоҳлашди, ферма молларини деярли сув текин шартлар асосида бинойидай боқиб берган тайёр дастёрни илқидан чиқармаслик учун ҳам шундай йўл тутишди. Янгиланаётган жамиятнинг эса йўриғи

бўлак. У ерни «бер» дейди. «Қоромон»га ер бериш у ёқда турсин, унга қарашли фермахона биносини қуриш, қурилганини эса буздириш учун ҳам колхоз томонидан кўп уринишлар бўлди. Бир куни ҳатто фермернинг молхонасини йиқиш учун бульдозер ҳам юборишди. Ўзингиз айтинг, молни бошпанасиз ва озуқасиз боқиб бўларканми? Жониворлар ҳар он, ҳар соат емиш, иссиқ ва совуқда эса бошпана сўрашади. «Ёшулли»ларнинг парвойифалак. Сўзини эшитсангиз, орасига ғараз оралаган «бойимоқчи эмиш» иборасини офиздан қўйишмайди. Ана шу фирром «ўйин»лар оқибати: фермер бир неча мавсумни ўз молларини бозор озуқаси билан боқиш ва чайласимон кўрада асраш билан ўтказди. Шундан сўнг эса... «Йўлдаги тўсиқ»ларнинг дарега қулаб, мисоли хас-чўпдек оқиб кетиш фасли бошланди. Ва ниҳоят, «Қоромон» ҳам катта йўлга чиқди. Қорамоллар учун каттагина молхона қурилди. Лекин деҳқончилик юмушлари ҳа деганда жўнашавермади ва ҳосилот қайноға Қурбонбой аканинг қаламшир қўшилган ўша аччиққина танбеҳида акс этгани каби воқеалар рўй берди. Хайрият, бу каби қусурлар ҳам вақтинча ва ўткинчи бўлиб чиқди. Эндиликда асли чорвадордан чиққан фермерни Урганч туманининг моҳир ва омилкор деҳқонлари сафида кўрасиз. Бинобарин, мавжуд мисол ва далиллар ҳам шуни тасдиқлайди.

Қусурдан кўз юмолмаймиз. Фермер бир неча йиллар давомида ерга зориқиб яшади. Озуқага кўз тикиб ётган моллари номидан айтган арзини колхоз ёшуллиларининг бири тингласа, бошқаси юзини терс ўтирди. Оқибатда деҳқончилик майдонлари 10 гектарнинг нари-берисида қолди. Молинг кўпу еринг оз бўлса, азобу машаққат ҳам кўп бўларкан ва фермерни ҳарна чорани ишга солиб бўлсада, деҳқонларнинг деҳқони бўлишга мажбур қиларкан. Оз ердан кўп, яъни ферма эҳтиёжига яраша ҳосил ундириш илинжи фермер биродаримизни вилоятнинг уста деҳқонлари сафига олиб чиқди. Фактлар ўжар бўлади, дейишгани рост. Мана қаранг: суғорма деҳқончилик шароити

тида ҳар 3 бош молга 1 гектар экин майдони ажратиб берилмоғи даркор. Мустақил фаолиятнинг ўзинчи йили фермер қарамоғидаги қорамоллар сони 45 бошга етди. Деҳқончилик майдонлари эса ҳамон 10 гектар. «Ёшулли»лар моллар сони 56 бошга етгач, «бош қапилаб» қолишди ва Отажоновга ўлганнинг кунидан яна 2 гектаргина ер ажратиб беришди. 12 гектар! Фермер ана шу ердан чиққан ем-хашак билан 95 бош молни тарбиялади. Кўрсаткичлар мутасаддиларни саросимага солгани аён. У ер сўрайди. Талаб «мамнуният» билан қабул қилинади. 2006 йилга келиб «Қоромон»нинг моллари 104 бошдан ортди. Шу йили фермер хўжалигига яна 8, орадан 1 йил ўтиб, қорамоллар сони 120 га етгач эса яна 16 гектар ерни қўшиб беришди. Сўнгги маълумотларга қараганда, фермер тасарруфидаги моллар сони 150 бошдан ортибди. Яна бир қизиқ маълумотни ер самарадорлигига оид кўрсаткичдан топдик. Унда қайд этилишича, мавжуд экин майдонлари фермерга йил сайин ҳар бош шартли қорамол ҳисобига даставвал ўртача 6 тонна, сўнгги йилларга келиб эса 8-9 тонна ҳажмида озуқа стиштириш имконини бераёпти. Энди озуқадан тақчиллик йўқ. Гектарлар самарадорлиги ортиб, етарли даражада ем-хашак тўпланаётгани боис, хўжаликда пахта ва ғалла деҳқончилигига ҳам йўл очилаёпти. Пахта майдонлари ҳосили шу пайтгача гектарига 31 центнердан паст тушмагани, ғаллачилик жабҳасидаги ишлар эса гектарига 41 центнердан бошланиб, пировардида 50-60 центнерларни қоралаб бораётгани уста деҳқонларга хос омилкорликдан нишона. Ушбу экинларнинг омухта ем, шрот ва шелухага харжланаётган даромади молларнинг ҳам тирик вазни, ҳам бош сонларини ошириш гаровига айланиб, пировардида, рентабеллик аталмиш ялли сармоёга қут-барака киритаётгани эса нур устига аъло нур бўлаяпти. Шу каби савъ-ҳаракатлар қатори ерни алмашлаб экишни кўзловчи тадбирлар ҳам омилкорликдан нишона. Бу тадбир аллақачон одат тусига киргани боис, фермер уни омилкорликка

йўйишни хаёлига келтирмайди ва бамайлихотир оҳангда: «Алмашлаб экиш ерни соғайтирар экан, шу сабабли унга кўпроқ эътибор бераяпмиз», – дейди. Отажоновлар оиласи фермерликнинг катта йўлига чиқар чоғи «бу ишдан бойинган одам йўқ, сенга йўл бўлсин?!» – дея пичинг қилганлар ҳам бўлганди. Айрим оғанига кучи стмаганлар олдида уялиб қолмаслик ҳисси, инсонийлик ғурури наинки бутун оила, балки унга хайрихоҳ бўлган элдошлар, ишга ёлланганларни ҳам оёққа қалқитди. Энди эса баралла айтиш мумкин: «Қоромон» нафақат ўзи ва уни ташкил этган хонадон, балки тақдирини у билан боғлаган кишилар оилаларига ҳам мўл ризқ-насиба улашаяпти, айни пайтда жамоанинг олтин қўллари-ла яралган ноз-несматлар ҳам эл дастурхонига арзон ва адоқсиз ризқ-насиба бўлиб тўкилаяпти. Энг қувончлиси, ҳалол ва фидойи меҳнатдан келган даромаду буромадлар ҳажми муттасил равишда ошмоқда. Сўнгги 7 йилнинг ўзида фермер бисотидаги моллар сони уч ярим, гўшт етиштириш ҳажми салкам олти, сут эса саккиз ҳисса кўнайтиди. Кўраяпсизми, «Қоромон»да мол бош сонлари озроқ, маҳсулот олиш ҳажми эса кўпроқ суръатларда ортаяпти. Англаётган эсангиз, омилкорлик манзараси бу ерда ҳам намоён: оз мол, яъниким, оз миқдор озуқа эвазига кўп миқдор моддий бойлик яралаяпти. Дарвоқе, соф фойда, яъни рентабеллик кўрсаткичларига оид факт-далилни хаёлдан фаромуш этаёзимиз. Гапнинг лўндаси, мисолнинг зўрига шу ерда рўбарў келдик ва 2002 йили атиги 780 минг сўмдан бошланган рентабеллик айёми 2009 йилга келиб 15,5 миллион сўм, яъни 17,5 баравар ортганига шоҳид бўлдик. Бундан келиб чиқадиган хулоса битта: хўжаликда ҳар бош соғин сигир ҳисобига сут соғиб олиш ҳажми анча юқори ва бу миқдор тўхтовсиз ортаяпти. Бундай манзарани бўрдоқчиликда ҳам кўриш мумкин. Новвосларнинг юқори семизлиги оз мол ҳисобига кўп миқдорда гўшт етиштириш имконини бераяпти. Бу борадаги ютуқнинг бошқа бир манбаини «Қоромон»нинг зотдор моллари мисолида кўра-

сиз. Гап шундаки, узоқ йили Украинадан келтирилган 5 бош наслдор ғунажин ва 1 бош новвос ўз-ўзидан кўпайиб, 20 бошга етди. Уларнинг маҳсулдорлиги оддий молларникидан 1,5-2 ҳисса ортиқлиги кишида шубҳа уйғотмайди.

Биз – қаламкашлар ҳасадгўй одамлар эмасмиз, яхшини кўрсак суюнамиз, ёмонни кўрсак куюнамиз. Шу боис, айни тобда хаёлимиздан кечаётган ўй: «Қоромон»нинг соҳиблари шунча даромад топиб, уни қаерда асрашаётганини билиш истагини, имонимиз комилки, фаразгўйликка йўймайсиз. Шу ҳақдаги савол билан қаҳрамонимизга юзланамиз:

— Ўх-хў, бойлигингиз шунча бўпти, уни нималарга сарфляяпсиз ўзи?

У эса мужмалроқ оҳангда дейди:

— Ҳали бойиганимизча йўқ. Банкнинг 20 миллион сўмлик қарзидан яқинда қутулсак керак. Лекин яна камида 50 миллион сўмга муҳтожлигимиз бор.

Отажоновни тушунолмадик. Ҳар йили камида 15 миллион сўм соф фойда орттирсаю, уни кам, ўзини эса камбағал билса. Буни пайқади чоғи, изоҳга кўчди:

— Зотдор молларни банкдан кўтарган қарз эвазига харид қилдик. Ушбу харид ўзини тўла оқляпти. Олинаётган даромад қарзни ўз муддатида қоплаш имконини берапти. Тўғри, чўнтагимизда нақд пулимиз кам, аммо молга айланган бойлигимиз ниҳоятда кўп. 250 бош молга мўлжалланган катта фермаҳонага эгамиз, салкам 30 миллион сўм пул сарфлаб, 2 километр ердан газ, 1 километр масофадан электр энергияси тармоғини тортиб келганмиз. «Олтой», МТЗ-80, Т-28 русумли юқори қувватли тракторларимиз, ер текислаш мосламамиз, хашак ўриш машинамиз, ўғит сепиш агрегатимиз, барча турдаги чопиқ ва экиш механизмларимиз бор. 150 бош қорамол билан бирга 4 минг бош парранда ҳам асраяпмиз.

Фермер ўз хўжалигининг моддий маъқеи, маҳсулот ва ҳосил стиштириш кўламлари, харажату даромадлар салмоғи ҳақида хўпу кўп гапирди, бироқ негадир, юқорида

Ўзи тилга олган навбатдаги қарз хусусида лом-мим демади. Масаланинг моҳияти қуни кеча аёнлашди.

Ушбу ҳикояни битиш чоғи фермерни бир неча бор йўқлашимизга тўғри келди. Илтимосимизга биноан, бир-ров кўриниш бердию, сўнг қорасини кўрсатмай кетди, телефон кўнғироқларига ҳам жавоб бермади. Яқинда эса, ҳеч қутилмаганда, ўзи сўроқлаб келди. Қўлида бир даста сурат, тасвирларда ғалати ва ғаройиб манзараларнинг акси намоён.

– Юртбошимиз очиб берган кенг ва катта йўллардан юриб, бир гуруҳ тадбиркорлар сафида жаҳоннинг энг гавжум мамлакати – Хитойга бориб келдик, – деди маънодор оҳангда, сўнгра кўшимча қилди. – Шу пайтгача нуқул чорва ва экин-тикиннинг ортидан қувиб юраверган эканмиз. Гап хом ашё ҳолидаги гўшт, сут ва ҳосилни тайёр маҳсулотга айлантиришда экан. Эскироқ бўлса-да, арзонроқ нархли бирон-бир цех топиб, ниятимни тезроқ амалга оширишга аҳд ҳам қилиб қўйгандим. Хитойга бордимю, фикрим ўзгарди. Биз – фермерлар узоқни ўйлаб иш тутмоғимиз зарур экан. Шанхай, Урумчи, Гуанжо шаҳарларида бўлдик. Ҳозирги ҳаёт тарзи бу мамлакат одамларини бир оз шоширган кўринади. Ўзлари учун жуда кўп замонавий ва истиқболли дастёрларни яратишибди. Бизга ҳам хом ашёни тайёр маҳсулотга айлантирувчи айнан шундай арзон ва чидамли жиҳозлар керак. Шу ниятда компьютерлашган 4 та мойжувоз, ун ва шоли тегирмонлари, фишт заводи, 2 та суяк майдалагич, қўша қуритиш агрегати, яна шунча ёғ тозалаш ва қадоқлаш ускуналари, музқаймоқ аппаратини сотиб олиш учун шартнома тузиб қайтдик. Ўзбекистоннинг шу мамлакатдаги ваколатли одамлари бизга бу масалада яқиндан ёрдам кўрсатишди, маслаҳат ва йўл-йўриқлар беришди...

Сирасини айтсам, фермернинг сўнгги сўзлари чўпчакка ўхшаб кетди. Ниятига қараганда, бутун бир шаҳарга татирли корхоналар тизимини барпо этмоқчи. Хўш, қайси маблағи эвазига? Асоси бўлмаганидан кейин қаҳрамони-

миз шу ҳақдаги саволни бежавоб қолдиради, деб ўйлагандик. Таажжуб!!! Жавоб асосли ва дангал бўлди:

– Сиз ўйлаётгандек, бутун бошли шаҳар ёки йирик корхонани харид қилмоқчи эмасмиз. Пархи ҳам чақиб олмайди. Бор-йўғи 50-60 минг доллар, холос. Банк биздан 35-40 минг доллар кредитни аямаса бўлгани. Олинган пулни қандай қилиб қайтариш йўллари ҳам ўйлаб қўйганман. Агарки, «бор-барака сента 5 йил муддат билан кредит берамиз», – дейишса, имоним комилки, биз уни 3 йилдаёқ қайтара оламиз.

– Буниси тушунарли, аммо бунча кўп ускунага на ҳожат? Ахир у билан бутун бир туманнинг дон-дунию гўшт-сутини қайта ишлаш мумкин-ку?

– Ҳа, шундай. Хитой сафари мен учун бир сабоқ бўлди. Эски-туски темир-терсақлар билан узоққа бориб бўлмас экан, инсон боласи ҳамма вақт келажакни қоралаб юрмоғи даркор экан. Энди қараб турсақ, ҳозирги замон фермерининг юмуши фақат деҳқончилик ёки чорвачилиқдан иборат бўлиб қолмаслиги, кези келганда, замонавий саноатга ҳам таяниб яшамоғи, яхши ният билан узоқ-узоқ айёмларни кўзлаб ишламоғи керак экан. Мутахассислар ёрдамида биз танлаган ана шу янги технология бу ниятимизни тўла-тўқис рўёбга чиқаради. Хом ашё масаласига келсак, туманимиз ҳоқими сафар чоғи бизга ҳамроҳлик қилди. Унинг йўтишича, харид қилинадиган янги минитехнологиялар томонидан қайта ишланадиган хом ашёни фермер хўжалигимизнинг ўзида ва кўшни хўжалиқларда стиштириш учун барча шарт-шароитлар яратиб берилди. Шунга орқа қилиб, кунгабоқар ва соя етиштиришни йўлга қўймоқчимиз. Бунинг учун яна камида 50 гектар ерга муҳтожлигимиз бор. Ана шу режаларимиз рўёбга чиқса, миникорхоналаримизда яна 20 киши ишли бўлади.

Шўро замонасида чорвадан зиён кўрмаган колхозни топшингиз амри маҳол эди. Давлат олдидаги режаларни кўпинча аҳолидан йиғиб олинган гўшт, сут, тухум эвазига бажаришарди; топганлар ўша маҳсулотларнинг ўзини, топ-

маганлар пулини бериб қутулишарди. Эндиги кунлар чорвачилигининг йўриғи бўлак. Очиғини айтганда, фермерлар ўзлари мўлжал қилган марраларни аввал замондагига ўхшаб кўзбўямачилик билан эмас, натура – товар шаклидаги нақд маҳсулот билан забт этишади. Яъни бозорга чиқарган молнинг миқдори ва сифатига яраша сармоясини олишади. Янада лўндароқ айтганда, бозорга аслида йўқ маҳсулотни эмас, балки бор маҳсулотни чиқаришдан манфаат кўришади. Бундан чиқди, ўз моли билан бозорга чиққан фермернинг ишида – ривож, чиқмаганики – касод.

– Колхоз ҳукмронлиги йилларида чорвачилик нега кони зиён соҳага айланиб қолганди? – сўраймиз фермердан.

– Ихлос билан қилинмайдиган ишдан ҳеч маҳал наф чиқмайди, – деди у бир оз ўй сурган ҳолда.

– Демак, ишнинг натижаси ихлосга боғлиқ экан-да?

– Ҳа, шундай. Режалар аҳолидан йириладиган маҳсулотлар эвазига ўз-ўзидан бажарилиб турса, ихлос ва эътиборга на ҳожат?! Ихлосни фақат пахтагагина бериш мумкин эди.

Отажоновнинг чорвачилик фермасига бориб, ғалати манзаранинг устида чиқдик. Ферма ходимлари бари бир бўлиб, қўлда темир тароқ билан молларни қашлашарди. Бундай ғайриоддий вазиятларда киши қўнғлида «Шуям иш бўлдимиз?» – деган ҳасл уйғониши табиий. Буни пайқайди чоғи, фермер, гарчи эриш туюлса-да, дабдурустан каминага юзланиб деди:

– Шўро замонасида ҳам молларни қашлашармиди?

Шу ҳам савол бўлди-ю?! Саволни бежавоб қолдиришни маъқул кўрдик. У эса ҳамон жавоб кутарди. Ахийри деди:

– Шу оддийгина ишнинг ўзи ҳам ихлосдан дарак бермайдими? Сизга айтсам, молларни бир бора қашлашнинг ўзи қоринини ўн бора тўйғазиндан афзал. Қашлаб турилган мол тез ўсиб, тез семиради. Бу – тажрибада исботланган иш. Шу каби ишларга ихлосу эътибор бўлмагани боис, шўро фермаси моллари эчкимижоз бир жониворга айла-

ниб қолганди. Ёки жазирама ёз пайтлари молларни тез-тез чўмилтиришни айтинг. Салқинда танаси яйраган моллар семизликка ўта мойил бўлишини ҳам биламиз. Молларини ҳамма ҳам чўмилтириши ёки қашлаб туриши мумкин. Бироқ у шундай сезгир жониворки, ихлос билан қилинмаган ҳаракатингизни дарров пайқайди ва бу ишни минг бора такрор бажарсангиз-да, сутига сут, гўштига гўшт қўшмайди. Четдан олиб келинган молларга келсак, бу каби меҳр-оқибатни уларга кўпроқ кўрсатмоқ керак. Айниқса, тез-тез қашлаб ва чўмилтириб турмоқ зарур. Уларнинг иқлимимизга мослашиш жараёни шундагина тез ва беоқибат ўтади.

Ана шу оддийгина тадбирлар баробарида чорвани мўл даромад ва ризқ-насиба кониға айлантираётган кишиларга ўзимизнинг ҳам меҳримиз товланди. Хўш, уларни қай сўз билан кўпроқ ва яхшироқ алқаш мумкин? Бу хусусда кўп ўйладик, лекин барибир жўяли гап тополмадик. «Жўяли гапни ўзим айтаман», – деди бир маҳал Отажонов ва дангалиға:

– Улар олдида биз ҳеч ким эмасмиз, – дея ғалати оҳангда жавоб қилди.

Фермернинг фикрини уқиш қийин эмас. Ер-мулк соҳиби томонидан итоатдаги кишиларга бериладиган ҳар қандай топшириқ уларнинг меҳнати билан рўёбга чиқади. Буюриш – осон, бажариш эса – қийин. Модомики, фермер дилини банд этган ишлар, режалар, орзу-умидлар ўна оддий деҳқонлар, чорвадорлар, техника жилвдорлари томонидан ижобатини топаётган экан, демакки, қаҳрамонимизнинг қаҳрамонлари ҳам шу кишилар. Қишлоқ тадбиркорининг фермаси бино бўлибдики, Тожибой Қиличев, Рашид Худойбергеновлар унинг қўраю яйловларида қанда қилмай мол боқишади. Жониворларни қашлашнинг ўзиданоқ иши натижасини билаверасиз. Ҳатто қаҳратон қиш кезлари молларнинг совуққа бардоши нечоғли эканлигини яна ҳам яқиндан билиш ниятида, тунлари бевосита офилхонанинг ўзида тунаб чиқингани ҳам бор ва

бўлган гап. Насиба Отажонова сут соғиш юмушини қойиллатиб адо этади. Қизик, сигирларни у соғса, сут дарё мисол оқади, ўзга биров соғса, пақирга юк ҳам бўлмайди. Парранда аталмиш 4 минг бош жониворни меҳр-ла асраида Ойжон Отажонова, Ойсара Ёқубоваларга ҳеч ким бас келолмайди. Отамурод Ёқубов, Шомурод Маҳмудовлар – техникага наинки жиловдор, балки унинг пири, Шавкат Олашев тимсолидаги уста дехқонни эса фермер хўжалиги жойлашган Беговот элидан излаб топишингиз амримаҳол.

Иш тутумини ўзга бировларнинг меҳнати, уларнинг айтгани, боринги, китоб-дарсликлару қўлланмаларга қараб ўрганавериш мумкин. Бироқ одамийлик аталмиш сифатларни қайдан изламоқ лозим? Уни мукаммал ўргатувчи фан соҳаси ҳам йўқ ҳисоб. Шу ўринда энг мукаммал муаллим ҳаёт эканлигини қайта-қайта такрорламоқ лозим. Аммо бу ҳам мавҳум тушунча. Асл одамийликни аслида аниқ шахслар сиймосидан топасиз. Тўғри, яхшини кўриб зикр, ёмонни кўриб эса шукр қиласиз ва ундан ҳам ҳаёт сабоғини оласиз. Бироқ ҳақиқий инсонийлик таълимни барибир донишманд ва алломасифат кишиларга бевосита яқин юрмоқ, уларга қўл бермоқ, иши ва фазилатларига ихлос қўймоқ, кези келса, тақлид ҳам қилмоқ баробарида оласиз. Ҳаттоки, ихлос қилинса, таълимни ғойибона тарзда ҳам олиш мумкин. Минг шукр, Яратганининг инояти бўлдики, синов ёки мукофоти бўлдики, Отажонов ҳаёт йўлларида одамийликнинг талай фазилатлари, оқилона ўғит ва маслаҳатлари, омилкорлиги, ишбилармонлиги билан ўзгалардан анча ўзган, дошишмандлигини эл тан олган кишиларга дуч келди. Ниёзмат ота Матчонов, Тельман Мусаев, Баҳодир Бобожонов сингари ажойиб фазилатли устозлар унинг ҳаётдаги ҳамроҳи бўлишди. Қўшназар Саъдуллаев, Одилбек Отаев, Муҳаммад Матчонов сингари камтар-камсуқум ва омилкор кишилар сиймосида эса ажойиб дўст-устозларни топди, улар билан ёнма-ён, елкама-елка ишлаш бахтига муяссар бўлди. Инсонни асосан муҳит тар-

бияларкан. Муҳит эса яхшию ёмонга ажрайди. Сафарбойнинг иқболини қаранг, не бахтки, шўролар замонасида қадамда бир учраб турадиган ёмон муҳитга эмас, кўзга камроқ чалинадиган яхши муҳитга тушди. Уни ҳаётда кўп юрган, кўпни кўрган пири бадавлат падари бузрукворининг ўгитига кўра ўзи излаб ва интилиб топди. Айтилганидек, Ниёзмат ҳожи янглиғ пири комил инсонлар даврасида пайдо бўлди.

Кунларнинг бирида Ниёзмат ота Сафарбойга қарата деди: «Сен ошиқаяпсан, чоғи. Назаримда, отанг қуриб кетган эски иморатни тезроқ янгиламоқчисан, оби-ёвфон ўрнига ҳар куни палов емоқчисан, машина минмоқчисан, хуллас, ризқ ва нафснинг изидан қувмоқчисан. Бу ишинг менга ёқмаяпти, иним. Яхши одамлар нафснинг қули бўлишмайди, унинг изидан қувишмайди, яхши одамларни ризқ-насибанинг ўзи излаб топади. Бағрингни кенг тут. Фақат ўзинг ва онлангни ўйлама, хайр-саховатдан четда турма, топганингни эл билан бирга баҳам кўр. Меҳнатнинг нонини егин, ҳалоллаб егин. Шундагина ҳасадгўйлар назаридан четда юрасан. Юрт аҳли нонкўр эмас, яхши одамларни ҳамиша кафтига кўтаради, кези келса, кўкрак кериб ҳимоя ҳам қилади. Элдаги тартиб-қоидаларга, қонунга, яхши одамларга ишон».

Иш билганга – бир, одабийликни билганга эса – минг тилло экан. Сафарбой ишда ва ҳаётда ана шунга амал қилди. Эндиликда жаннатмакон падари-бузруквори, волидаи-муҳтарамаси, жисми ва қалбидан она меҳрини топган аммаси, бошқа ажодлари кўрмаган, билмаган, аммо кўп ва хўп орзу қилган дориломон кунларга стипмоқда, муроди ҳосил бўлмоқда. Чиндан ҳам шундай: инсонга ўзи истаган давлати, ризқ-рўзи ва обрў-эътиборини ҳалол меҳнатдан бўлак ҳеч нарса беролмайди.

2009 йил, май

СУЛАЙМОН ШОНИНГ ФЕРМЕР НЕВАРАСИ

– Хўжаликка раис эканман, ерингизга пахта экдирмайман. Гап тамом – вассалом.

– Ҳали гап тамом бўлгани йўқ, раис бува. Қилган ишим учун жавоб беришга тайёрман. Пахтани ўз еримга экаяман, ширкатингизнинг ерига эмас. Агар, бунинг учун биров мушт сийиши керак бўлса, мен тайёрман. Ана энди гап тамом-вассалом, раис бува.

– Йўқ, бу дашномингиз ўтмайди. Қишлоқда давлатга ким нима топширишини мен ҳал қиламан, тушундингизми? – Раиснинг асаблари дош беролмади. Орқасида турган бригадирга ўшқира кетди. – Ерига трактор киритмайсан, қани экиб кўрсин-чи?

Фермер Сафо ота – чўрткесар ва бетга чопар одам. Аммо раиснинг ҳам ҳурмати бор. Сўзини икки қилиш ярашмайди. Шуларни ўйларкан, бригадирнинг боши қотди. Икки орада унга қийин. Сафо отани деса қаршисида раис турибди, раисни деса, кимсан бир умрлик қўшниси ва қадрдони Сафо ота... Бир зумлик иккиланишдан сўнг, «бригадир – қўшним, минг қилсаям – ўзимники, аразламас», деган хаёлга борди чоғи, раис тараф бўлди.

– «Ёшуули» сизу биздан кўра кўпроқ биладилар, айтганини ўйлаб кўрсангиз бўларди?

– Э, э, сен жим тур. Ахир мен ҳам бошқалар каби ердан кўпроқ даромад олмоқчиман, ўзимни ҳам, давлатни ҳам тўйгазсам, дейман. Биласан-ку, ҳеч қайси экин пахтачалик даромад беролмайди. Шундай экан, уни экиш айбми? Завод билан ҳам аллақачон шартнома тузиб қўйган бўлсам, бўнак пулини ҳам олганман. Хўш, кузақда заводга нима дейман? Берган пулиниги об кетдим, дейми? Йўқ. Бўлмайди, оғайни. Мени гап юқмайдиганлар тоифасидан, деб билавер.

Бригадир ўлганнинг кунидан:

– Ҳа, биламиз кимлигингизни, – деб қўя қолди.

УАЗнинг эшиги зарб билан ёпилди. Раис жўнаб кетди.

Ушбу ғалати мулоқот 2001 йилнинг илк баҳор кунларидан бирида бўлди. Ҳаммани лол қолдирган хайратомуз воқеа эса ўша йилнинг кеч кузида юз берди. «Сулаймон Шо» фермер хўжалиги 8 гектар майдонга экилган пахта-нинг ҳар гектаридан салкам 60 центнер – жами 48 тоннага яқин ҳосил олди. Олинган даромад озуқа экинлари, буғдой ва шолининг сармоясидан ҳам деярли 3 баравар кўп бўлди. Рентабельлик эса 50 фоизни ташкил этди.

«Сулаймон Шо»нинг эгаси Сафо Юсупов – ғалати феълли одам. Агар кўнгли чопса, ҳатто илкидан келмасаям, томга нарвонсиз чиқадиғанлар тоифасидан. Балки, бошқа бировлар сўзидан, ватдасидан қайтар, аммо Сафо Шо (бу – унинг лақаби) зинҳор изига қайтмайди. Тўғри сўзлигию чўрткесарлигига гап йўқ.

Эҳтимол шу боисдир, кўп раҳбарлар оддий ҳайдовчидан чиққан фермерни неча йиллар тушунолмай юришди. Боплаб таъзирини беришга уринганлар ҳам бўлди. «Ноқонуний фаолияти»ни ҳатто суд йўли билан «фош» этиб, қўлидаги бир қарич ер (ўша кезлари фермер атиги 2 гектар ерга эгалик қиларди)ни ҳам тортиб олишди.

Бироқ саводи ровлаб кетмаган фермер барибир бўш келмади. Ҳаққини ишончли тарзда ҳимоя қилиб, туманнинг собиқ «ёшулли»лари томонидан «тушовлаб» қўйилган фермер хўжалиги фаолиятини қайта тиклашга муваффақ бўлди. Раҳбарликка янги келган «ёшулли»лар қонун талабини тушунишди, фермернинг ниятлари холислигини ҳам пайқашди, роппа-росса 4 йил муқаддам тарих хилхонасига элтиб ташланган «Сулаймон Шо»ни «тирилтириб» беришди. Шу боиски, отанинг ҳам феъли ўзгариб, раҳбар кўрса, улардан олдин салом беришни одат қилди.

Ҳа, шундай бўлди. «Сулаймон Шо»нинг эгаси «ёшулли»ларга нисбатан муҳолифлик маррасидан хайрихоҳлик майдонига йўл олди. Лекин айбга буюрмайсиз. Сафо ота

барибир галати фсълли одамлигича қолди. Раис билан бўлган воқеани эсланг-а. У ўшада нега раиснинг раъйига қарши борди экан? Қолаверса, раис ҳам ноҳақ эмасди. У «Сулаймон Шо»нинг чорвасини ўйлаб, пахта экишга изн бермаганди. Фермер хўжалиги чорвачиликка ихтисослашгани ва шу йўналишда фаолият кўрсатиши зарурлигини назарда тутганди. Аммо Сафо ота билганидан қолмади. Фикри ва фсъллига содиқлигини исботлаб бериб қўя қолди.

— Сизга айтсам, фермер, деган зот ўта ақлли, билимдон, режали ва тежамкор бўлмоғи даркор, — дейди у биров эътироз билдиргудек бўлса қизишиб. Айтишича, ерида озуқа ўрнига пахта етиштириш фикри ўша кезлар унинг миясида ўз-ўзидан пайдо бўлмаган. Озуқа даласига пахта заводи билан келишган ҳолда чигит экишнинг ўзига хос талаб ва зарурати бор. Сафо ота буни қуйидагича изоҳлайди: «Хоразмда ким кўп, ерига шולי экувчи деҳқон кўп. Демак, сомон — мол озуқаси ҳамиша бисёр. Яна десагиз, ўша йиллари сув тақчил бўлиб, ариқ-каналлардан чеккадаги деҳқонлар ерига шולי ва буғдойдан ҳам кўра кўпроқ мол озуқасини экишди. Кўраяпсизми, бозорда говуш, жўхори ва беда сингари озуқаларнинг нархи тушган. Аммо мол учун энг зарур ва тўйимли озуқа — кунжара ва шелуханинг нархи мўлжалдан анча кам етиштирилган пахта ҳосили боис осмонга ўрлаб кетганлигини чамамда ҳеч ким ўйламаганга ўхшайди. Мен эса ўйлаганман, хўп ва кўп ўйлаганман. Кимки, пахта етиштира, унинг кунжарасиям, шелухасиям, ёғиям ўзиники бўлишини ўпанда гарчи раис фаҳмламаган бўлса-да, мен уни ҳар куни ҳаёлдан ўтказганман».

Башарти марзи чақилса, фермернинг бу қабилдаги фикрию сўзидан унинг омилкорлик бобидаги салоҳиятини илғаб олиш қийин бўлмайди. Унинг хом чўтига қараганда, ҳар гектар пахта майдонидан олинган даромаднинг уч ёки тўртдан бирини озуқа сотиб олишга сарфлаш кифоя. Мабодо, дала озуқа экини билан банд этилса, пахтага қараганда уч ҳисса кўп майдон керак. Самара эса пахтага

қийёслаганда, уч карра кам. Демак, пахтанинг шарофатидан икки-уч ҳисса кўп сармоя ёнга қолади ва фермер уни ўз хўжалигининг равнақига харжлайди. Бу – масаланинг бир тарафи. Пахтачилик – давлат учун ҳам кони фойда соҳа. Ўрни уни етиштиришдан фермер қанча фойда кўрса, давлатнинг сармоясини ҳам шунча ортади.

«Сулаймон Шо» фермер хўжалиги – наинки ўзи фаолият кўрсатаётган «Саноат» қишлоғи ёки Ҳазорасп тумани, балки бутун Хоразм воҳасида ҳам энг «кекса», аммо шу билан бирга анча-мунча бақувват қишлоқ тадбиркорлик ўчоқларидан бири. Сафо ота унга автотранспорт жабҳасидаги 45 йиллик меҳнат фаолиятидан сўнг 1994 йили – кексалик нафақасига чиқар чоғи асос солган.

Фермерлик – бунёдкорлик. Яратувчилик бобидаги ютуққа меҳнат ва фақат меҳнат туфайли эришасиз. Сафо ота буни яхши билади. Шу боиски, фермерлик мақомига эришганлигининг дастлабки кунлариданоқ ўз даласининг парвонасига айланди. Бунда унга «бисоти»даги яккаю ягона «топгани» ва у ҳада этган 13 нафар фарзанди ҳамда бир этак набиралар, сони 10 дан зиёд келинкуёвлар қўл-қанот бўлишди. Тогни урса талқон қилгудек қувватга эга бўлган 20 дан кўп кишига 2 гектар ернинг меҳнати чўт эмас. Боз устига, техника ҳам етарли. Ишчи кучлари ҳар қарич ерни бир эмас, ўн бора: кечая кундуз бетиним парваришлайди. Фермер хўжалиги ишчи кучлари бисёрлиги имконидан унумли ва оқилона фойдаланди. Фидойи меҳнат туфайли энг юқори даромад ва самарадорликка эришди.

Четдан қараган кишига бир ютуқни иккига дўндираётган одамнинг иши ажабтовур кўринади, бошқалардан кўра мўлроқ ҳосил ва даромад олса, турли шубҳа-гумонларга боришади, бирт кўзбўямачига чиқаришади. Буларнинг бари ҳалол меҳнат эвазига бўлаяпти, деса асло ишонишмайди. Ҳалол ишга қўли чопмас, дили покмас киши-

лар бундан бўлак нимани ҳам ўйлашсин? Ҳалоллик ва фидойи меҳнатни албатта пок виждонли кишиларгина кўра ва била олишади. Майли, ким нима деса, деяверсин. Бироқ унинг ишга касри тегмасин.

Фермерликнинг учинчи йили Сафо Юсуповнинг бошига кулфат ёрилди.

Собиқ жамоа хўжалигининг қаровсиз ерини ҳосил ва даромад конига айлантириб улгурган оддий меҳнаткаш инсонни янвалги раҳбарлар ундан олдинги «ёшулли»лар айёмида фермерликка ошна-оғайнигарчилик йўли билан эришганликда айблашди. Иш судгача борди. Қаранг, ушбу мўътабар даргоҳда ҳам «ёшулли»ларнинг қўли баланд келди, бўҳтон тош босди. Суд фермерни еридан маҳрум этди.

«Ўшанда қорнимга эмас, қадримга йиғладим, — деди фермер 1996-2000 йиллар оралиғида бошдан кечган аросатли кунларни хотирларкан. — Айрим сохта фермерлар сингари меҳнат қилмай, даромад топсам кошкийди, бунчалик куймасдим. Астойдил ишлаганга тош отишса, иғво-бўҳтонни ҳақиқатга дўндиришса, кишига алам қиларкан. Хуллас, умримнинг 4 йилини ишлашга эмас, турли олишувлар, ҳақиқат излашга сарфладим. Жафосиз сафо бўлмаслигини ҳам ўпанда англадим».

Минг афеус, «тушов»даги қонун тўрт йил давомида фермерни эмас, «ёшулли»ларни қўллаб турди. Хайрият, 2000 йил поёнига етар чоғи қонун яна «ёшулли»ларнинг, аммо бу гал ишга янги келган соғлом фикрли раҳбарларнинг деганини деди. Бинобарин, адолат ва ҳақиқатнинг кўзи кеч бўлса-да, очилди.

Фермер Сафо Юсуповнинг барча ҳақ-ҳуқуқлари тикланди.

— Бу ишингизни энди ҳозирги «ёшулли»лар ҳам маъқуллашмас-ов, — деди кечмиш ёз Юсуповнинг ҳузурига кел-

ган вакил дилидаги туйғусини яширолмай. Шу топда гап шולי етиштиринини чеклаш бўйича «юқори»дан берилган кўрсатмага амал қилиш хусусида кетаётган, отанинг 3 гектарлик даласида ниҳоллар аллақачон яшил майсага айланиб улгураётганди. Табиийки, фермер кесатиқни бежавоб қолдирмади:

— Агар тушунсангиз, мени номард ёки ғайир одам санаманг, иним. Шолени белгиламанган отизга келишмай туриб экмаслик зарурлигини яхши биламан. Мен эса бу масалани ҳал қилганман. Хужжати қўлимда. Уч гектар ерга шולי экканим ҳақида ҳатто ҳисобот ҳам топширганман.

Ушбу қисқа савол-жавобдан сўнг Сафо отани ким ҳам ғурусиз ёки иззатни оёқ ости қиладиганлар тоифасидан дея оларкин? Қаранг, фермерлигини қадамда бир пеш қилган кўйи, завод билан пахта етиштириш бўйича шартнома туза туриб, ўша келишилган далага чигит ўрнига шולי ёки қовун-тарвуз экаётганлар, ажратилган бўнак пулини эса еб кетарга деб тушунаётганлар ёхуд ён-атрофдагиларга ҳар хил йўллар билан панд бераётганлар ҳам бор. Бу ҳолни кечирини мумкинми?

«Сулаймон Шо» фермер хўжалиги раҳбари бу каби пастваликни ўзига ор санайди. Шу сабабки, қадамларини пинҳона эмас, ошкора ташлайди. Унинг бу феълини дили пок кишилар инсонийликка, нопоклар эса шаккокликка йўйишади. Тўғри сўз кишини тўғри йўлга чорлайди, нопок ва ноҳолис хатти-ҳаракатлардан асраб юради. Бироқ биласизми, бу одат ҳаммага ҳам, айниқса, фермернинг оғирини енгил, мушкулини осон этувчи маҳкамаларнинг масъул ва мутасаддиларига ёқавермайди. Сафо ота буни яхши билади ва қошида пайдо бўлган юмуш-мушкулотларни ҳақ-ҳуқуқларини собит туриб ҳимоя қилиш йўли билан бартараф этади. Ўша масъул идорадагилар ҳам «жанжалкаш»дан «тафт» чиқмаслигини, аксига олса, ўзларига қийин бўлишини яхши билишади. Шунинг учун ҳам Сафо Шонинг ери ҳеч маҳал ўғитсиз, сувсиз, ишчилари маошсиз, техникаси эса ёқилғисиз қолиб кетмайди. Де-

мак, ҳалол ишлаган, ҳақ-ҳуқуқини таниган ва шу йўл билан тўкин турмушга эришганининг омади чошиб, ютуқлари тағинда бисёр бўлиши турган гап. Топқирликда эса, чиндан ҳам ҳикмат кўп.

Фермер хўжалиги фаолиятини қайта тиклаган йили Сафо Юсуповнинг боши қотди. Чорвачилик йўналиши бўйича кетса, ер кам, озуқа тақчил. Бундай шароитда етиштирилган озуқа билан на ферманинг эҳтиёжини қондира оласиз, на равнаққа эришасиз. Қанийди, қўйчиликни йўлга қўйиш имкони топила қолса? Фермер ўйлай-ўйлай, ахири бир фикрга келди. Қўйчиликни ташкил этса бўлади. Амударёнинг нариги соҳилидан бошланувчи поёнсиз Қизилқум саҳроси – ўт-ўланлар қони. Шу ҳақдаги ўйини миясида обдан пишитган фермер маҳаллий ўрмон хўжалиги раҳбари ҳузурига илтимос билан борди. «Ёшулли» меҳмоннинг раъйини қайтармади. Арзimasгина ҳақ эвазига саҳро бағридан 100 гектар саҳнли яйлов майдони ажратиб берди.

Дарвоқе, қўйчилик – Хоразм воҳаси учун муҳим соҳа. Лекин 40 йиллар муқаддам вилоятда тармоқнинг бошига «совуқ сув» қуйилди, хўжаликларга қарашли қўйчилик фермалари бутунлай тутатиб юборилди. Бунинг оқибатида воҳада қўй-эчкилар «анқонинг уруғи»га айланиб, бозор нархи осмонга ўрлади. Фермер ўйлаб топган тadbир туфайли бу соҳада юзага келган инқироз хиёл бўлса-да ортга чекиниши турган гап. Айни пайтда у фермер хўжалигини ривожлантириш ва даромад ҳажмини оширишга ҳам имкон яратади.

Қўйчиликнинг Қизилқум саҳроси бағрида шаклланиши фермернинг ғайратини кўзитди. Энди у бошқа бир ниятни ҳам дилига жойлади: азалий орзуси – қорамолчиликни ривожлантиришга бел боғлади. Фермер хўжалиги учун ажратилган майдонларнинг бир қисмига озуқа экса, бас. Гарчи кичикроқ эса-да, фермаҳона тайёр. У фермер хўжалиги ҳудудида барпо этилган. Тез орада мўъжазгина қорамолчилик фермаси ҳам вужудга келди.

Оқар дарёга қиёслангучи йиллар беиз ўтаётгани йўқ. Ҳалол меҳнат ва омилкорликдан ёрқин излар қолаётти, натижаю самаранинг салмоғи катта. Узоқ йили ўзини қайта «кашф» қилган фермер хўжалиги даставвал 4-5 гектар ерда деҳқончилик қилди. Орадан бир йил ўтгач, дала сатҳи яна 3, кейинги йили 10, 2003 йили 22 гектарга етди. 2005 йили орадан 70 йил ўтса ҳамки, ҳануз ўзини оқлай олмаган колхоз тузуми жарга қулади. Ундан қолган ерлар истиқлол фарзанди – фермер аҳлига, барига эмас, муносибларига берилди. «Муносиб» деганимиз, бу – фермер номини ҳалол ва фидойи меҳнат-ла оқлаганлар эканлигини ўзингиз яхши биласиз. «Сулаймон Шо»нинг экин майдонлари саҳни уша йили бир йўла 47,8 гектарга етди. Фермернинг асосий бойлиги, шубҳасиз – ер. Оразу-ният, режаю мақсадлар унинг қанотида рўёбга чиқади. Ўз навбатида ундан бошқа бойликлар ҳам яраладики, «Сулаймон Шо» уни ўз фаолиятида қойилмақом тарзда исботлаб берди. Ернинг кўпайиши чорвага қўл келди. Асримиз бошигача ер тақчиллиги сабаб чорва бош сонларини 10 дан оширолмай келган фермер бу миқдорни ўтган йиллар мобайнида 70 бошга етказди. Ана ўшанда сотиб олинган саноқлигини кўйнинг сони бугун 730 га етиб турибди. Боз устига, асаларичилик ва паррандачиликка ҳам асос солиди. 25 та асалари оиласи ва 300 бош товуқ ўз-ўзидан кўпайиш эвазига фермер мулкининг бир бўлагига айланди.

Фермер хўжалигининг барча тармоқларида иш авжида. Қўй-эчкилар учун озуқа – саҳродаги яйловда, қорамоллар емиши эса хўжалик экинзорларида бисёр. Истиқбол учун шунинг ўзи кифоя. Бироқ эртаги ютуқларнинг асосий кафолати – эришилган иқтисодий натижаларда.

Пахтачилик – фермер хўжалигида ҳозир ҳам деҳқончиликнинг асосий соҳаси. Ундан келаётган мўл даромад-

нинг бир қисми ҳам ҳануз энг тўйимли озуқ – шрот ва шелуха сотиб олишга сарфланаяпти. Қолган даромад фермер хўжалигининг катта оиласи (улар 20 киши) ҳамда 12 нафар ёлланма ишчининг рўзгорини бут қилаяпти. Хўжалик даставвал 8 гектар ерга пахта экиб – 48, сўнгги йили далалар ҳажмини 10 гектарга етказиб – 50 тонна, яъни гектарига 50-60 центнер ўртасида хирмон кўтарган эди. Ҳосилдорликнинг бундай юқори даражаси ҳозир ҳам қайд этиляяпти. Аммо рақамлар ўзгача. Ҳосил салмоғи ва гектарлар миқдори кескин ортган. Чорвачилик хўжалик фаолиятида асосий йўналиш саналса-да, етакчи ўрин деҳқончилик, хусусан пахтачилик учун ажратилган. Далалардан ҳар йили ўртача 100-110 тонна ҳосил йиғиб олинаяпти. Салкам 48 гектар даланинг 20-25 гектаридан чиқаётган ҳосил миқдори ана шунча. Энг юқори даражада самара олинаётгани, боз устига сўнгги даврларда Хоразмда ҳам, бошқа жойларда ҳам анчайин танқислашиб қолган беда, лавлаги ҳамда маккажўхори сингари ўта тўйимли экинларга орқа қилинаётгани, ундан олинаётган ҳосил эҳтиёжни тўла қоплаётгани назарда тутилса, озуқадан асло муаммо йўқ. Ҳар йили ўртача 20-25 гектар майдонга озуқа экилса, кифоя. Англаганингиздек, буларнинг бари чорва учун. Лекин меҳнат кинисси ҳам эътибор марказида. Саҳни 1 гектарлик боғдан чиққан сархил мевалар уларники. Сафю Шонинг боғини кичиккина истироҳат масканига ҳам қиёслаш мумкин.

Равнақнинг асосий омили – сармоя, соф фойда. Ўтган 8 йил мобайнида харжланган ҳар минг сўм пул хўжаликка 1400-1500 сўмни эргаштириб қайтди. Чор-атрофда пахта етиштирувчи хўжаликларнинг аксарияти йилни зарар билан яқунлаб келаётгани инobatга олинса, «Сулаймон Шо»нинг ютуқлари салмоғини бемалол кўз олдингизга келтиришингиз мумкин. Хўжаликда ўтган йилнинг даромади бу йилги хирмонгача бўлган барча харажатларни бемалол қопласа-да, барибир адоғига етмайди. Табиатан танти ва очиқкўнгил фермер даромадлари миқдорини

яшириб ўтирмайди, ўзини «илиги бақувват» фермерлар сирасидан санайди. Хўжалик яқинда ўзининг янги дала шийпони ва шинам тураржой биносини барпо этди. Бундай кўркем иморатлар қарийб 150 чақирим узоқдаги Қизилқум саҳроси бағрида ҳам бунёд этилди. Икки минг бошга мўлжалланган катта қўтон (қўйхона) ва чўпонлар учун данғиллама тураржой биноси қурилди.

«Сулаймон Шо»нинг оғирини снгил, узоғини яқин қилаётган 4 та ҳайдов, чоппиқ ва транспорт трактори, уларнинг катта ҳажмдаги юк тортувчи 3 та аравачаси, 2 та сув насоси, яна 2 та снгил машина (уларнинг бирини транспорт автомобили деса ҳам бўлаверади. Негаки, асфальтда ҳам, қумда ҳам, саҳрода ҳам йўлнинг танобини бирдай тортаверади), ерни ҳайдаш, текислаш, чоппиқлаш мосламалари ҳам мўл даромаднинг меваси.

«Сулаймон Шо»да иш тақсимоти, меҳнатнинг ташкил этилишига ҳатто овруполигу америкалик ишбилармонлар ҳам қойил қолишса, ажабмас.

Яратувчилик жараёнини сипчиклаб кузатган киши ютуқларнинг яна бир сирини ана шунда кўради. Дарҳақиқат, Сафо отанинг деярли 45 йил жамоа хўжалигида оддий колхозчи: сувчи-пиллакор бўлиб ишлаган турмуш ўртоғи Ўғилжон Жуманазаровани бемалол фермер хўжалиги ҳосилотига қисслайверасиз. Қайси далага, қачон, неча бор сув тараш, қачон ўтоқ қилиш ёки қайси пайкалга қай маҳал уруғ сочиш, қай пайтда озиқлантириш, зараркунандалар хуружини қай чоралар баробаринда даф этиш сирларини ундап кўра кўпроқ биладиган кишини бу атрофда учратмайсиз.

Уқувли фарзанд Одилбек Юсупов – фермер хўжалигида Сафо отанинг «ўнг қўли». Ота-ўғилнинг ақл ва илм салоҳияти олдида энг оғир юмушлар ҳам снгилланади. Табиатан ҳазилкаш фермер қочиримли, аммо бир қадар маъноли оҳангда дейди: «Лекин оилада биздан ҳам кўра

билимдон, ақлли, зийрак одамлар борлигини билмай-кўрмай юраверган эканмиз. Уларнинг ақл кўзи кимсан, фермер бўлгач, ярқ этиб очилса борми, ҳали унисидан, ҳали бунисидан насиҳат қилишади. Онаси билан мен ҳам бўш келмаймиз, жиловни болалар қўлига бериб қўядиган аҳмоқ йўқ. «Аввал замонларда қайда юрувдиларинг», — деймиз мен ва онаси уларни жеркиб. Хуллас, ҳамманинг ақли бир қозонда қайнайди ва бу «ажойиб таом»дан биринчи галда фермер хўжалиги, қолаверса, барчамиз бирдек бахраманд бўламиз. Бунинг номини хоразмчасига «оғзибирлик» дейдилар, «ёшулли».

Оиланинг энг катта «академиги» бу сўзларни юзимизга маънодор тикилганча айтди. Кимга чину кимларга ҳазил туюлгучи бу гапларни фермер овизга бежиз олгани йўқ. Хўжалик ҳақиқатан ҳам ўзининг юқори маълумотли, қишлоқда ўсиб-улғайгани боис экин-тикин ишлари, мол боқиш, оила-турмуш юмушларида обдан тобланган мутахассис кадрларига эга. Фарзандларнинг икки нафари — Меҳрибон ва Муборак Юсупова бевосита шу соҳанинг мутахассиси: бирови — олий маълумотли зоомуҳандис, яна бирови — ҳосилот. Самарқанд дорилфунунида физика-математика илмини ўрганиб, олий маълумот олган Ойгул Юсуповага ҳам хўжаликда иш бисёр. Олий маълумотли мутахассисларнинг яна бири — тиббиёт ходимаси Бекпошша Юсупова, шунингдек, савдо ходими (у ҳам олий маълумотли) куёв — Одилбек Қозоқовнинг бўш вақти ҳам доимо фермер хўжалигида. Кенжа фарзандлар: Сулаймон, Одамбой ва Ҳавожонлар кейинчалик камолга етишди. Эндликда улар ҳам фермерга қўл-қанот — бири хўжаликни бошқарса, бошқаси бош ҳисобчи, яна бири — моҳир сут соғувчи. Аммо нафсиларини айтганда, энг оғир ва масъулиятли вазифа Юсуфбой Юсуповнинг зиммасида. У — бош чўпон. Мана 16 йилдирки, умри саҳро бағрида ўта-япти. Ишидан ташқари ўзига ажратилган транспорт трактори ёрдамида саҳро ичкарасидаги ўтлоқларга ичимлик суви, озуқа, чўпон-чўлиқларга емиш ташиш, йўл-йўлакай

қўй-эчкилар учун серўт яйловлар излаб, уларни кўз остига олиб юриш вазифаси ҳам унга юклатилган.

– Яқинда ўзимнинг дипломли «маслаҳатгўй»ларимдан «бир қош»ақлли гап чиқди, – деди ҳазилкашликни тағинда ўринлатган кўйи Сафо ота. – Тўрриси, уларнинг миясига қойил қолдим, ўзим ва кампиримнинг ақлсизлигига эса ачиниб кетдим, – сўнгра жиддий оҳангда. – «Пулларни тагингизга босиб ётаверасизми, 70 бош мол ҳадемай 200-300 бошга етиши мумкин, ҳозирги молхона эса нари борса 100 молни сирдиреди. Камида 300 бош молга мўлжаллаб янги молхона қурмоқ зарур. Аллақайси замонда ажратиб берилган 100 гектарлик яйлов билан энди 700 бош қўйни боқа оламиами», – дея роса изза қилишганини ётиғи билан айтди.

Ўзининг айтишига қараганда, Сафо ота болаларнинг ўша дашномидан кейин, бош қашлаб қолибди. Обдан ўйлагач, ҳоким бува ҳузурига бош уриб борибди.

– Ўҳ-ҳў, – дебди ҳоким ҳам аразлаган кўйи. – Яхшиямки, болалардан калтак емабсиз. Бунақа илтимос билан камида 2-3 йил олдин келиш керак эди?

– Энди кеч қолдимми, ҳоким бува?

– Нега кеч бўларкан? Аризани олдинроқ олиб келганингизда, ўзингизга яхши бўларди...

Ҳоким бува билан бўлган ўша суҳбатдан сўнг орадан кўп ўтмай, фермер хўжалиги ва Юсуповлар оиласини жунбишга солган анча-мунча воқсалар содир бўлибди. Ҳокимнинг «Сулаймон Шо»га оид бир йўла иккита қарори чиқибди. Уларнинг бирига кўра, 300 бош қорамол асрашга мўлжалланган йирик фермахона қурилиши учун хўжаликка зарур ер майдони ажратилибди, айни пайтда, фермернинг ер-мулкигача бўлган ва асосан ҳамқишлоқлар ўтиб-кесадиған бир километр узунликдаги йўлни фермернинг ўз ҳисобидан мукамал таъмирлашга қаратилган таклифи маъқулланибди. Иккинчи қарорга биноан эса, авваллари ҳатто фермернинг тушига ҳам кирмаган галати воқеа рўй берибди. Фермер хўжалиги тенг иккига аж-

рабди. «Кўчқор» номли янги фермер хўжалиги вужудга келиб, Қизилқум саҳроси ичкарасида боқилаётган 730 бош кўй-кўзи, 2 та от, яна шунча бош туя, қўтон ва чорвадорлар уйи, транспорт трактори, унинг тиркамаси, сув насоси, улкан сув идиши ва бошқа бир қанча ашқол-дашқоллар унинг ихтиёрига берилибди. Бундан-да зарури: саҳронинг Мешикли деган ҳудудидан «Кўчқор» учун яна 970, аввалгиси билан қўшиб ҳисоблаганда жами 1070 гектар ер ажратилибди. Оиланинг ўн иккинчи фарзанди Одамбой Юсупов хўжалик раҳбарлигига тасдиқланибди. Чўпонлар сони 4 нафарга етиб, кўйларни галма-галига боқиш имкони туғилибди. Алқисса, «Кўчқор» туғилибоқ, катта йўлга чиққани аниқ. Ахир, ота айтганидек, «илиги бутунда». Биламиз, «илиги бутун»ларнинг кўп ва хўп юриши, йўлдаги доволару пасту баландликлар унга чўт эмаслигини. Масаланинг равшан жиҳати эса шу: битта оилада иккита фермер хўжалиги. Сизнингча, бу кўпмикан ё оз? Келинг, бу ҳақда баҳслашмайлик. Саволнинг жавоби ўзингизга ҳавола. Биз эса, яхшиси, якунига етай деб қолган ҳикоямизни келган жойидан давом эттирганимиз маъқул.

Ушбу баҳор чоғи фермер ҳоким қарорини амалга оширишга астойдил киришди. Мутасадди маҳкамалар томонидан тасдиқланган лойиҳа-харажат ҳужжатларига мувофиқ қиймати бир неча юз миллион сўмга баробар йирик молхона ва йўл тармони қурилишини бошлаб юборди...

Суҳбат мавзуи инсонийлик фарзу қарзларига бориб тақалиди. Ота гапни олиб қочди: айтишича, куни кеча «ойнаи жаҳон»да намойиш этилган бир хайрия маросимига оид узундан-узоқ лавҳани томоша қилибди. У қулоққа эшитарли қилиб, янги чиққан ўша «бой»ни бўралаб сўқди. Чунки ушбу маросимни у аслида хайрия учун эмас, балки ўзини кўз-кўзлаш учун уюштирибди. «Сулаймон Шо» ва «Кўчқор»нинг соҳиби фикрича, хайриясини чинакам са-

ховат учун эмас, «ойнаи жаҳон» учун уюштирадиган қалби тор кишилардан бойлар чиқмайди. Саховат ва саховатие-шалик ва очиқкўнгиллик асносида холис бажо келтирмоқ лозим.

Ундан ўсмоқчилаб сўраймиз:

– Хўш, ўзингиз-чи, хайрия ёки саховатга сиз ҳам ун-наганмисиз?

Гап нафсониятига тегди шекилли, саволимизни бежа-воб қолдирди. Юзида ҳатто тундлик ва аразлаш аломат-лари ҳам пайдо бўлди. Биз эса сирни бой бермаган ҳолда, унга яна илмоқли гап ташладик:

– Биламиз, пулларингизни нималарга сарфлаётганин-гизни?

У бадтар жим қолди.

– Э, э, тумшаймай ўлинг, ҳазилниям тушунмайсиз-а? – жеркиб берди отани Ўрилжон она. – Булар чиндан ҳам билишади. Ҳокимиятдагилар ҳаммасини айтиб беришиб-ди. Қаранг, барини ён дафтарчасига ёзиб ҳам олишган. Доим бошқалар ҳазилингни кўтаришадию, ўзингиз кўта-ра олмай қолдингизми?

Отанинг чеҳрасида, гарчи «хўжа кўрсин» учун эса-да, озгина табассум аломатлари пайдо бўлди. Аммо қороздаги қайдлар, чунончи, «Сулаймон Шо» томонидан вилоятдаги 3 та шифохона, камхарж оилалар, болалар спортини ри-вовжлантириш, музей ташкил этиш сингари мақсадлар учун бир неча миллион сўм ҳажмида хайрия ва ҳомийлик ёрда-ми уюштирилгани ҳақидаги ҳақиқатни барибир хушла-майгина тан олди, муҳими, аразни буткул унутди. Чеҳра-сида яна хушчақчақлик, ҳазиломуз ва қочиримли гаплар-га мойиллик аломатлари пайдо бўлди.

Шу аснода ўзимиз ҳам бир нарсани кашф этгандай бўлдик: «ўзгалар учун ишла», деса, одамлар ўзини томдан ташлаб қочадиган замонлар ўтиб кетган. Имкон бўлса бас, эндиги одамлар ҳатто ўзини эмас, бозорни, тўкин-сочин-лик ва арзонгарчиликни кўзлаб ишлашни одат қилишмоқ-да. Бундан чиқди, тадбиркорлик мамлакат аҳли ҳаёти-

нинг мазмун ва моҳиятига айланган. Давлатимиз ва унинг йўлбошчиси раҳнамолигида юзага келган ишбилармонлик, жумладан, қишлоқ тadbиркорлиги ҳаракати жамият раvнафининг кафолатига дўнганини кўриш ва кузатиш нақадар кўнгилли-а?! Эл ишончини оқлаётганлар сафида бугун оддий ҳайдовчидан чиққан, қариса-да замона зайли шарофатидан қирчиллама ёшлигига қайтган қадоқ қўлли фермер Сафо ота ҳам бор. Уни кечмиш аср бошида ўз авлодидан етишиб чиққан ва доvруғи бутун юртга ёйилган ҳазрати деҳқон бобоси – Сулаймон Шо ва бошқа улугларнинг пок руҳи кўллаётганига шубҳа йўқ.

2009 йил, февраль

МАШАРИФ ОТАНИНГ АРАЗИ

Элдан қолар гап йўқ. Хоҳ яхши, хоҳ ёмон бўлсин, бари баҳо берилади, бари тарозуда тортилади. Чиндан ҳам шундай. Эл кўзи на назаридан ҳеч нарса ни яшира олмай-сиз. Қуюшқондан тапқари хатти-ҳаракатлар эса, биринчи галда тилга тушади. Баъзи учар ҳайдовчиларнинг феълени ифодаловчи: «Кўллари – рулда, кўзлари – пулда», – деган кесатиқ иборани олиб кўринг. Роса ўринли таъриф. Уни айримлар кўшиқ оҳангига солиб, хиргойи ҳам қилишади. Хонқаликлар юқоридаги пичинг иборага пайров тарзида ўзларига элдош бўлмиш марҳум ҳайдовчи Машариф Сувонов ҳақида ҳам бир оз галатироқ оҳангда ибора тўқишган: «Кўли – рулда, кўзи – далада».

– Раис бува, мени Жуманиёзнинг бригадасидан олиб, бошқасига юборсангиз.

– Нега энди, ораларингдан ола мушук ўтдимми?

– Шунга ўхшашроқ.

– Очиқроқ гаширинг.

– Кузатиб юрибман, ўзига ҳам неча марта айтдим, тўқайдаги ерларининг оз деганда 10 фоизи кўкармай қолди. Ниш урмаган чигитдан экиш керак эди. У бўлса парвойига ҳам олмайди: «Чигит яроқсиз бўлса, мен нима қилай», – дейди.

Фурсат ўтмаганди. Раис билан ҳайдовчи ўртасидаги ўша суҳбатнинг эртасигаёқ уруф урмаган отизларнинг барига янидан чигит экилди. Бригадир ишдан олинди. Раис унинг ўрнига Машариф аканинг ўзини тавсия қилди. «Бировни ишдан бўшаттириб, унинг ўрнини эгаллаш ниятим йўқ», – дебди Машариф ака ва таклифни қатъиян рад этибди. Ана шу воқеадан сўнг у раиснинг ўзидан ҳам аразлабди: «Бўш қолган даланинг ҳолига азбаройи ачинганимдан гапирсаму, мени амал учун шу гапни айтганга чиқаришса?!» Аммо ота раисдан ноўрин ранжиганди. Раисга эса отанинг

куюнчаклиги маъқул келган ва шу боис уни бригадирлик вазифасига таклиф этганди. Мундайроқ раҳбарлик лавозимларини унга ана шундан кейин ҳам яна бир неча марта таклиф этишди. Бироқ у унамади. Тўғрироғи, ўшанда ўз оғзидан қочган икки оғизгина шикоят учун амалга минаманми, деган андишадан умри бўйи қутулолмади. Шу боисдан ҳам 70 йиллик умрининг 40 йилини фақат бир касб-кор – колхозда юк автомашинаси ҳайдовчилиги билан ўтказди. Қўллари доимо рулда, кўнгли эса ҳамиша далада бўлди. 2000 йили бандаликни бажо келтирди. Ундан ор-номусли, ўта ҳалол одам деган пок ном қолди. «Деҳқончиликка меҳри ниҳоятда баланд одам эди», – хотирлашади уни ўзи униб-ўсган «Намуна» қишлоғи аҳли. Қишлоқдаги собиқ «Ғалаба» колхозининг бир неча юз гектар экин майдони 20-25 чақирим йироқдаги Амударё соҳили тўқайзорларида жойлашган. Ҳайдовчиликда кечган 40 йиллик умрнинг деярли бари шу йўлда ўтди. Зиммадаги вазифа одамларни эрталаб ўша ёққа элтиш, кечқурун эса олиб қайтишдан иборат. Йўловчи-колхозчилар дастлабки кезлар ярим чип, ярим ҳазил оҳангида: «Башарти ўзингиз билан қармоқ олиб келсангиз, бизга тушлик учун дарёдан балиқ овлаб берардингиз», – дея отанинг кўйнига кўп бора кўл солишган. Аммо ҳайдовчи ўчакишгандай, бунинг аксини қилган. Колхозчилар уйдан кетмон келтиришса, у ҳам кетмон, белкурак келтиришса, у ҳам белкурак келтирган. Колхозчилар ишга киришгани ҳамоно, машинасини павага қантаргани кўйи ўзи ҳам улар ортидан далага шўнғиган. Бир кун бировга, эртаси куни бошқасига, хуллас, навбатма-навбат барчага баҳоли-қудрат кўмак-мадад бериш билан кун ўтказган. Экин-тикинга, заминга азбаройи ва фавқулодда меҳри баландлигини ана шу аснода намоён этган. Қишлоқда Машариф аканинг томорқасидан ўтказиб ҳосил ололган томорқачи деҳқон топилмаган. У ер ёлчитиб ҳосил ёки самара бермагани учун, ҳеч маҳал колхозчи-деҳқондан ўпкаламаган, балки уларга ишнинг кўзини кўрсата олмаган, дала юмушларини ёлчитиб таш-

кил қилолмаган бригадир ёки ҳосилотлардан ҳафсаласи пир бўлган. Азбаройи жони ачишганидан, дардини баъзи-баъзида «ёшулли»ларга тўкиб солган ва навбатдаги «чақиш»ларнинг бири, башарти иймони суёт бўлганида, уни юқорида ўзингиз эпитган лавозим – бригадирлик амалига ҳам етаклаган бўлурди. У кўпинча шўро замонасининг «Келсам етар, тибрансам куним ўтар» қабилида умр ўтказётган чалажон боқимандаларга қарата: «Эй, тани бошқа дара билмаслар» иборасини тез-тез тилга олар, хўжасизлик оқибатларини ҳечам ҳазм этолмасди. У кўп йиллар «қанийди, ўз ер-мулким бўлса», деган пирич орау билан яшади. Ва хайриятки, умри поёнига етар чоғи орзуси ушадди. Сувоновлар оиласи нафақат Хонқа тумани, Хоразм воҳаси, балки бутун Ўзбекистонда биринчилардан бўлиб фермерлик рутбасига етишди ва бу – ҳикоямизнинг асосий мавзуси.

Сувоновлар оиласини жупбишга солган бу воқеа 1994 йили содир бўлди. Колхоз аталмиш тузилманинг айрим «устун»лари ишидан бир умр кўнгли тўлмайд келаётган Машариф ота кўнларнинг бирида мамлакат Президенти тилидан илк бора «фермер», «фермер хўжалиги», «фермерлик ҳаракати» деган сўзларни эшитди. Эшитдию, колхоз раиси ҳузурига йўл олди, фермерликка талабгор эканлигини айтди. Раис «юқори»нинг маслаҳатини олди. Ўша «юқоридаги»лар фермер хўжалигини фақат колхоз қошида тузасиз, деган гапни раиснинг олдига кескин шарт қилиб қўйишибди. «Бу тартиб Президентимиз йўл-йўриқларига зид эканлигини ўшанда на отам, на мен англамаган эканмиз, – деди ўтган кўнларни ачиниш туйғуси билан эсларкан отанинг ўғли Икром Сувонов. – Кейин билсак, колхозга қарам фермер ижарачи мақомидаги жисмоний шахсдан деярли фарқ қилмас экан. «Хайриятки, бу ҳол узоқ давом этмабди. Ота томонидан асос солинган «Отақул» фермер хўжалиги кейинги мавсумдаёқ мустақил юридик шахс мақомини олибди. Фермер хўжалигини бошқариш масаласида эса анча-мунча тортишувлар

бўлибди. Бутун оила отани дебди. Ота эса кексайгани, серғалва ташвишларга ортиқ тоқати йўқлигини айтиб, ер-мулк соҳиблигига ўртанчи ўғли Икромни таклиф этибди. Дарҳақиқат, ота хўжалик раҳбарлигига шу ўғлини танлаб янглишмаганди. Икромнинг ота ўғитига амал қилиб, деҳқончилик сир-синоватини пухта эгаллаганлиги, техникага ўта ҳавасмандлиги, ишга, айниқса фойда ва зиён билан боғлиқ ҳолатларга бeсфарқ эмаслиги, чор атрофдагиларга нисбатан илиқ ва самимий муносабати, оиладаги юқори нуфузи унинг бу ишга қобилиятидан ёрқин нишона эди.

Колхозга қарам «фермер»нинг ишлари ўша йили бароридан келмади. Аввалига колхоз қарамовидаги фермер хўжалигини таъсис этиш ишларини ингичка ичак мисоли чўзишди. 1994 йилнинг январида бошланган ҳужжат расмийлаштириш юмушлари апрелга келиб тугади. «Бунинг учун бировдан нолийдиган ўрним йўқ. Ҳужжатларни расмийлаштиришни биладиганлар ўша кезлари деярли бўлмаганлиги учун ҳам шу аҳволга тушдик», — дейди фермер ўтган кунларни хотирларкан. Оиладагилар ўша йили берилиб ишлашди. Машариф ота улар атрофида парвона бўлди. Деҳқончилик илмини миридан-сиригача билгани иш берди. Ички фермер хўжалигига ажратиб берилган 15 гектар ер мўлжалдагидай ҳосил ва фойда берди. Ота гўри — қозихонамас, нарёғини сўрасангиз, айгишга арзимас гап: етиштирилган ҳосил тайёрлов корхонаси омборига, мундайроқ бир уловнинг пулига тенг маблағ, яъни 60 минг сўмлик сарфу харажатдан орттирилган 15 минг сўмлик соф даромад эса колхоз газнасига борса-келмас бўлиб кетди. Деҳқончиликка нисбатан чинакам ихлос-эътиқод тимсоли сифатида истиқлолимиз инояти билан 2 йил муқаддам Машариф ота томонидан сотиб олинган Т-28 русумли оила трактори ҳам ўша йили колхоз равнағи йўлида роса «тер тўкди». Оиладагилар «ёшулли»ларнинг камтарин «таклифи»га мувофиқ ундан келган нафни ҳам бир йўла колхозга «тортиқ» қилиб юборишди. «Мулк эгалари» эса кол-

хоз томонидан «фонт катта ғамхўрлик» туйғуси-ла берилган маош билан кифояланишди.

1995 йили фермер хўжалиги эришган мустақилликнинг нафи катта бўлди. Ишлар аввалги йили ҳарчанд уринилса-да, барибир бунёд этилмаган кўйи қолиб кетган фермер хўжалиги пойдеворини кеч бўлса ҳам яратишдан, яъни том маънодаги бошланғич нуқтадан бошланди. Колхознинг азалий экин майдонларидан анча йироқдаги «Тўқай» массивида жойлашган 15 гектар ерни парваришлаш, сирасини айтганда, жўн кечмади. Машариф ота ўз иродасига қарши бориб, асосий эътиборни ер қаровига эмас, балки ёлланма ишчилар учун меҳнат ва дам олиш шароитларини яратишга қаратди. Оқибатда, режа бажарилмади. Ота-ўғил – фермерлар «ёшулли»лар зуғумию дашномини роса «сипқоришди». Аммо барибир ютишди. Хўжалик 1996 йил бошига келиб, ўз юк автомашинаси (ахир, 20-25 чақирим масофага зарур юклару ишчиларни ташишнинг ўзи бўладими?) – Газ-52 га эга бўлди.

Шундан сўнг фермер хўжалигининг ишлари «беш» бўлгани – бор ҳақиқат. Оиланинг 10 нафар аъзоси тўқай ерида йил бўйи роса тер тўкиб ишлади. Уйдаги бекорчиликдан чин дангасага дўнганларнинг бари бир неча ой ичидаёқ ҳақиқий дала захматкашига айланди. Йил самарали яқунланди. Бу воқсадан сўнг ота томонидан фермер хўжалиги бошлиғи вазифасига тайинланган Икромжон уларга йил бошида бўлган бир гурунг тафсилотидан сўз очди. «Барингиз занглаган кетмонга ўхшаб қолгансиз, – деганди ўшанда Машариф ота оила аъзоларига қарата. – Иш қуроли зангласа, аввалига юзи тўмтоқланади, сўнг чириб, туркини йўқотади. Кетмоннинг юзини ердан бўлак ҳеч нарса очолмайди. Иш қуроли ерда тобланса, одам меҳнатда тобланади. Яна бир гап: сўнгги бир йилгача оилада барча атиги бир-икки ишловчининг қўлига қараб қолган, ҳар бир ишловчининг учтадан-тўрттадан боқимандаси бўларди. Бу билан рўзғорнинг бири икки бўлмайди. Ҳар бир ишловчи камида тўрт-беш кишига ризқ беролса, яъни ишга

яроқли ўн киши 40-50 кишини боқа олиш даражасида ишласагина оила гуллаб-яшнайдди. Ўн кишининг куни бор-йўғи бир-икки ишловчига қолган рўзгорнинг ҳолига вой. «Ишламаган тишламас», деган нақлнинг маъзини чақинг, болаларим».

«Оталар сўзи – ақлнинг кўзи», дейишгани шу-да. Даланинг кундан-кунга босиб келувчи беҳисоб юмушлари оиланинг занглай-занглай, деб қолган «кетмони юзини очди». 1996 йил поёнида хонадоннинг ҳар бир ишловчиси кам деганда 5-10 кишига ризқ-рўз улашар даражада сармоя келтирди. Бошқача айтганда, оиланинг ҳалол меҳнатидан келган бойлик фермер хўжалигини оёққа турғизип омилига айланди. Хўжалик 1997 йил бошида янги сув насоси сотиб олди.

Иқтисодиётнинг қондаси бўлакча: оз ер ва шунга яраша оз ишчи кучи билан рентабеллик, яъни соф даромад ҳажмини, дейлик, 50-100 фоизгача етказиш мумкин. Бироқ у фермер қозонини барибир мойга тўлата олмайди. Негаки, озгина миқдордаги сарфу харажатдан осмон тенги даромад ундиролмайсиз. Омилкорона ва тежамкорона ишлатилган сарфу харажат кўлами қанчалик кўпайса, даромад миқёси ҳам шунга яраша орта боради. Шундан кейин, айтайлик, 100 сўмлик соф даромад кейинги йили 150, сўнгги йили 250, яна бир йил ўтгач 300-400 ва ҳоказо кўламдаги сармояларни фермер хўжалигига бир-бир бошлаб келаверди. Натижа шма бўлди, денг. «Отакўл» 1998 йил бошига келиб яна битта Т-28 тракторини прицепи билан харид қилди. Кейинги йили дон комбайни сотиб олинди. Яна бир йил ўтиб, чопиқ ва транспорт тракторининг сеялкаси, культиватори, чизел-моласи ва прицепи харид қилинди. 2001 йили хўжалик техника устахонасида МТЗ-80 трактори савлат тўқди. Тўқайдаги дала ёқаси – Амударё соҳилини янги данғиллама шийпони безади. Бир йил ўтмаёқ, фермер хўжалик юмушларини ўзининг яп-янги «Нексея» машинаси кўмагида адо эта бошлади. Кейинги йил фойдаси фермер ер-мулкига 3 километр ма-

софадан электр тармоғини тортиб келиш ва янги трансформатор ускунасини харид қилишга йўналтирилди. Шундан сўнг то ўзлаштирилганидан буён текислаш машинаси қадами етмаган далага ҳайбатли тракторлар кириб келди. 15 гектарлик дала мисоли гиламдай силлиқ тортди. Шу янглиғ кўрк топиб, яшарган далага яп-янги олинган сув йўли ва чуқур қазилган захкаш бинойидай ярашиб тупди, ярашгани ҳам гапми, унумдорлиги ортиб, ҳосил конига айланди. Ал-Хоразмий бобомиз ақл чироғи-ла яратган математик миқдор ортув формуласининг амалдаги ифодаси ана шу аснода намоён бўлди, яъни битта даромадни икки, уч, ҳоказо ва яна ҳоказоларга дўндиришнинг яна бир имкони кўз очди.

Мамлакатда «Отақул» сингари фермер хўжаликлари фаолияти амалда ўзини тамомила оқлади. Ерни хусусийлаштириш ўз прогрессив аҳамияти ва афзаллигини тўла намоён этди. Башарти, давлат ўз тамойилларига содиқ қолиб, деҳқонни қўлласа, ўз навбатида, деҳқон ҳам қараб турмайди, ерни албатта қўллайди, ўз мулкига ўзганикидай қарамаслиги эса беш бармоқдай аён. Шу боис бутун мамлакат бўйлаб қишлоқ ислоҳоти тадбирлари янги тарихий босқичга кирди. Молиявий-иқтисодий ва ташкилий жиҳатдан оқсаб қолган ширкат ва жамоа хўжаликлари замирида ўтган 10-12 йил ичида ўзини тамомила оқлаб улгурган ва равнаққа мойил янги фермер хўжаликларини ташкил этишга оммавий равишда киришилди. Ҳалол ва фидойи меҳнат соҳиблари, ишбилармон ва удабурро кишиларга омад яна кулиб боқди. Собиқ ширкат ва жамоа хўжаликлари ер-мулкани имтиёзли асосда ёки тамомила бепул тарзда тақсимлашга қарата 2005 йили ўтказилган танловларда асосан улар ғолиб чиқишди. «Отақул»нинг эгаси Икромжон Сувоновга дарё соҳилидаги ташландиқ ҳудуддан бир йўла яна 60 гектар ер тегди. Хайрият, «ёшулли»лар собиқ «Ғалаба» ширкати мулкани хусусийлаштириш чоғида Машариф ота хонадонидан муруватни дариф тутишмади. Марҳум (айтмоқчи, қазои-

муаллақнинг яқинлиги, балки, у кишига олдиндан аён бўлгандир, ҳали айтилганидек, ер-мулк эгалигидан воз кечган ва фарзандлари ишидан дили тамомила хотиржам тортган кўйи, 2000 йилиёқ бандаликни бажо келтирган-дилар) ҳайдовчидан қолган эски «Зил – 157» машинасини сотиб олишга изн беришди.

Куни кеча эса отанинг йиллар мобайнида юк ва одамларни манзиллар сари ташиб берган ўша “қария Зил”-нинг ўрнини ўзимизда ишлаб чиқарилган яп-янги “ISUZU” автобуси эгаллади. Қанийди, отахон бу роҳатижон машинага бирров разм сола олса.

2007 йил охирида захира ерларини хусусийлаштиришга қаратилган яна бир тадбир ўтказилди. Танловга собиқ ширкатнинг азалий экин майдонларида жойлашган энг «қаймоқ» ерлари қўйилди. Икромжон бошлиқ фермер хўжалиги танловда ана шу далаларнинг 38 гектарини ютиб олди. Бу билан фермер хўжалиги ерлари сатҳи жами 113 гектарга етди. Бу эса яна техникага муҳтожлик вазиятини вужудга келтирди. Мулк соҳиби банкдан ҳамкорлик сўради. Яп-янги МТЗ-80 трактори ана шу тариқа фермер хўжалиги мулклари рўйхатидан жой олди.

Иқтисодчилар сарҳисоб қилишди. Фермер хўжалиги ўз иш фаолиятининг дастлабки 15 йили мобайнида давлатга жами 1500 тоннадан ҳам мўдроқ пахта, 200 тоннадан кўпроқ дон топшириб, зиммага олган шартномавий мажбуриятини канда қилмай уддалабди. Узоқ йили бажарилмай қолган режасини кейинги йили шартномага қўшимча равишда топширилган мўл ҳосил эвазига қойиллатиб бажарибди. Шу йиллар оралигида етиштирилган мўл шоли, сабзавот ва полиз экинлари ҳосили эса тўкин-сочинлик манбаига айланибди. 113 гектарнинг парваришига оила кучи кифоя қилмагани боисидан, яна 28 нафар кишини ишга ёллашибди. Энг муҳими, эски замонлардан бўён уй бандилигидан чиқолмаётган 18 нафар аёл ҳам улар қатори иш билан таъминланибди. Хўжаликка бирлашганларнинг рўзгор фаровонлиги йўли ана шу аснода очилибди.

Айни пайтда уларнинг кучи-салоҳиятидан фермер хўжалиги, фермер хўжалиги қудратидан эса элни бойитиш имкони яралибди. Истиқлол йилларида кўзи очилган булоқ аслида шу эмасмикан? Шўро замонасида меҳнатга яроқли ҳар ўн кишининг 7-8 нафари боқимандалик ботқоғида умргузаронлик қилган ҳолларни бугунги айёмга ҳолис ният-ла бир қисслаб кўринг-а?! Орамизда ўз кучи – салоҳиятини моддий бойлик яратинга, бири иккига дўндиришга бахшида этмаётганлар бормикан? Юксалишларнинг асл сабабини, бизнингча, ана шундан изламоқ даркор.

Ютуқлардан сўз очилса-ю унинг ижодкорларини панада қолдиришса, инсофдан бўлмас. Зеро, миллий бойликларимизнинг азамат бунёдкорлари номи доимо тарихимиз зарварақларини безамоғи даркор. Ҳамоа ва ширкат хўжаликлари айёмида хонадон фарзандлари: Дурдибой, Фуломбой, Ҳасанбой, Қумри, Қувондиқ, Фафур, Анора, Отабек Сувоновлар, ёлланма ишчилардан Равшан Бобожонов, Дилором Алимова, Шоназар Алимов, Фахриддин Қозоқовларнинг оилалари ақалли ўз бошланасига ҳам эга эмасди. Ҳалол ва фидойи меҳнат шарофатини кўрингки, мулкчилик ва манфаатдорлик замонига келиб, уларнинг бари ўзларига данғиллама иморатлар қуришди, ўғил уйлантириш, қиз чиқариш тўйи-томошаларини уюштиришди.

Ҳеч ким ўрганмасдан олим, йиқилиб-йиқитмасдан полвон бўлган эмас. «Ширкатнинг узоқ йиллик собиқ бригадири Тўхтажон Абдуллаевдан деҳқончилик ва иш юришнинг кўпдан-кўп сир-асрорларини ўргандим, – деди шу ҳақда сўйларкан фермер хўжалиги бошлиғи, – сирасини айтсам, у оқила аёлни отамдан кейинги энг доно устоз санайман. Аччиқ, аммо рост сўзлайди, камчилигини одамнинг изига эмас, юзига айтади. Кунларнинг бирида у жеркиб берди: қай дала қай ҳолатда эканлиги ҳақида ҳатто ўйлаб ҳам кўрмаганлигимни айтиб, қаттиқ койиди. Бир далада тупроқ унумдорлигининг камида 4-5 хил манзараси мавжудлигини тушунтираркан, бу ҳолат билан қизиқ-

маган деҳқоннинг касаси оқармаслигини писанда қилди. Аччиғу чучугингни биргаликда татийдиган ҳамфикр, сафдош, елкадошлар дўстларим ҳам бор. Алишер Оллаберган номидаги фермер хўжалиги раҳбари Ўринбой Худойбергганов – олий маълумотли мутахассис, техника билимдони, ҳисоб-китобга ғоятда пухта. Кўп нарсани ундан ўрганганман. Агар дўстинг устозинг бўлса, кўп нарсани ютаркансан. Лекин у ҳам мени ўзига устоз санайди. Айтишича, деҳқончиликнинг нозик тарафларини мендан ўрганайтган эмиш. Онам Шарифа Самандарова, умр йўлдошим Сайёра Алимова эса – мен ва фарзандларим учун энг катта давлат, топилмас ва бебаҳо бойлик. Тўғри ва доно маслаҳат доимо улардан чиқади ва бунга ўзим ҳам одағлашиб қолганман, бирон ишга қўл уришдан аввал уларнинг кенгашини оламан. Яшириб нима қилдим: атрофимизда тилтўғламалар ёки пашшача айбингни филча қилиб кўрсатувчилар, таъмагирлигини қоғозбозлик ва бюрократлик йўли билан ниқобловчилар, ҳазрат Навоийдек буюк зотлар улуғлаган замин заргарларига зуғум ўтказувчи амалдорлар ҳам бор. Борингни кўролмас, йўрингни беролмас бундай «устоз»лардан Яратганининг ўзи асрасин. Аммо дунёни яхшилик асраб турибди. Хайриятки, юртимизда ёмонликнинг уруғи анча оза, эзгуликнинг уруғи чандон даражада кўп. Ана шунинг учун ҳам юртбошимизнинг оқ фотиҳаси билан бошланган барча ишлар бахайр туташи, фермерликнинг истиқболи порлоқ бўлиши, ютуқларимиз бундан-да кўнайиб, камчиликлар ортга чекинишига астойдил ишонамиз».

Икромжоннинг айтишича, замон фермерларининг бир камчилиги бор: ерни ўғитлашга кўпинча панжа орасидан қарашади, маъданли ўғитга миллионлаб сўм пул харжлашадю, буруннинг остидаги ер малҳами – текин маҳаллий ўғитдан қўл силташади. Маъданли ўғит ерни тезда ишдан чиқариши ҳам мумкин, бироқ фермахонаю оғилхоналарда очилиб, сочилиб ётган мол ўғити ерни ҳосилга бойитишдан ташқари яшнатиш ва яшартиришга ҳам

қодир. Кимёвий ўғитнинг меъёрдан зиёди нафақат ер, балки инсон умрининг ҳам заволи, мол ёки нарранда ўғити ернинг ҳақиқий малҳами, унда стилган ноз-неъматлар эса соғлик ва узоқ умр гарови. Буни фарқламоқ даркор. Фермер даласида ажиб манзарани кўрдик: хўжалик қармоғидаги тўртала трактор, иккита автомашинанинг бари ҳосилдан бўшаган экинзорларга ўғит ташияпти. Бунинг шарофатидан эса, маъданли ўғитлар учун харжланиши мумкин бўлган маблағнинг кам деганда 50 фоизи тежаб қолинаяпти. Ҳар гектар ерга тўкилаётган 15-20 тонна маҳаллий ўғит кимёвий воситалар ўрнини босаяпти. Ўтган деҳқончилик мавсумида биргина пахтачиликнинг ўзидан 17 миллион сўм соф фойда кўрилгани ана шу тежамкорлик натижаси эканига инонаверинг. Дарвоқе, «Отақул» эндиликда Хонқа туманининг энг йирик фермер хўжаликларидан бири. Ғўза майдонларининг ўзи 113 гектар. Туман бўйича энг кўп ҳосилни мазкур хўжалик етказиб беради. Аммо пахтазорлари сатҳи энг катта фермерлар рўйхатида «Отақул»нинг номи қайд этилмаган. Сабаби, ер кам бўлса-да ҳосил мўл, ҳосилдорлик юқори. Айтмоқчи, яқинда яна бир хушxabар эшитдик. Мавжуд фермер хўжаликларини йириклаштириш юзасидан ўтказилган навбатдаги танловда «Отақул» яна голиб чиқиб, қўшимча ер майдонларини ютиб олибди. Демакки, бу ерлар ҳам ўзининг ҳақиқий эгасини топибди.

Ҳорманг энди, «Отақул» шоввозлари!

2009 йил, январь

ХОТИМА ЎРНИДА

Бундан тўрт йилча олдин вилоятимизнинг узоқ қишлоқларидан бирида яшовчи ёшгина аёл хузуримизга зарур юмуш билан келди. Сухбат асносида она заминимизнинг мард ва жасур қизи Тўмарис момомиз хусусида билганларимизни айтиб беришимизни сўради. Кўп минг йиллик тарихимизнинг узоқ қаърида яшаган ўша буюк аجدодимиз – афсонавий саркарда аёл ҳақида бор билганларимизни гапириб бердик.

– Инглишибман, – деди меҳмон она афсонавий Тўмарис ҳақидаги анчайин саёз ҳикоямизни эшитгач. – Ҳар бир нарса ўз исми-жисмига мос келиши керак. Шу пайтгача нега ҳаёлимга келмади экан-а? Сал бўлмаса, юзага келаётган фермер хўжалигимиз Тўмарис номини олган бўларди.

Аёлни тушунмадик. Нима демоқчи ўзи? Масалага унинг ўзи аниқлик киритди:

– Бугунги сухбатдан сўнг биз – аёллар юртимизга Тўмарис онамиздек мард, шижоатли, оқила ва фозила фарзанд сифатида танилиш учун бор вужудимиз билан интилишимиз зарурлигини англаб етдим. Инсон боласи буюк номлар панасида яшамаслиги зарур, аксинча, ўша буюк номга муносиб бўлиш учун интилмоғи керак.

Ушбу мулоҳазадан сўнг қаршимиздаги аёлнинг қалби ва унда кечаётган мардлик, матонат, фидойилик туйғуларини англаш қийин бўлмади. Бундай фазилатли инсонларга инонса ва қўл берса бўлади. «Яхши ният – ярим давлат, – дедик унга. – Ниятингиз холис, орзуингиз улур бўлиб, бу йўлда ташлаган қадамларингиздан ўт чақнар экан, албатта, мақсадингизга етасиз. Шундай экан, бу каби ярашиқли номлардан юз ўғирмаганингиз маъқул».

Сухбатдошимиз сўзимизга эътироз билдирмади. Индамайгина жўнаб кетди. Кейин сўраб-суриштирдик. Унинг янги ташкил этилган оилавий фермер хўжалиги ўзга ном билан рўйхатдан ўтибди. «Айтган сўзимдан қайтсам, яхши

бўлмас. Ишимиз Тўмарис номига мос келсагина бу номни даъво қиламиз», – дебди у бу ҳақда сўраганларга мағрур оҳангда. Яқинда ўша аёл билан яна учрашдик. Ўз туманида илғорликка эришибди ва энди қўлга киритилажак ютуқлар учун ҳам мустаҳкам замин ҳозирлашга муваффақ бўлибди. «Бу мўътабар номга ярашиқли бўлишга ўшанда эрта эди, энди эса ниятларимизнинг бир қисми вожиб бўлди. Ушалмаган орзуларимиз ҳали ҳам анча ва унга этишишни астойдил ният қилган ҳамда ўшанда сизлар берган маслаҳатга суянган ҳолда куни кеча фермер хўжалигимизга Тўмарис номини беришларини сўраб, ариза ёздим», – деди у пировардида. Шунда замонамизнинг ўта ғурурли, иродели, фидойи ва шижоаткор аёлларидан бирига рўпара келганимизни яна бир бора қалбан англаб етдик.

Хўш, бу сингари матонатли аёллар орамизда қанча? Уларнинг ишию турмушидан огоҳ ва бохабармизми? Кимлари илдамляпти-ю, кимлари имилляпти? Ютуқлару этишмовчиликларнинг сабаблари нималарга бориб тақалади? Фидойи ва меҳнаткаш аёлларимизни эъозлашу тақдирлашга қурбимизу ҳафсаламиз стадими? Бундай мазмундаги долзарб саволларга катта кетган ҳолда жавоб бериш фикридан мутлақо йироқмиз. Негаки, муҳтарама опасингилларимиз қай жабҳада бўлмасин, инн ва турмушлари билан боғлиқ бурчлари, юмушлари, мажбуриятларини доимо ҳалол уйдаяптилар. Шундай экан, улар олдидаги фарз ва қарзларимизни ўталган, деб ҳисоблашга ҳаққимиз йўқ.

Аммо шуни ҳам таъкидлаш лозимки, муҳтарама аёлларнинг жамият ҳаётидаги улуши ва иштироки масаласи ҳамма даврларда қизгин баҳс-мунозараларга сабаб бўлган ва ҳеч замон долзарблигини йўқотмаган. У аёл зотига бўлган ҳурмат ва эҳтиром тўла бажо келтирилган, уларнинг ижтимоий турмушимиз, давлат ва жамият ҳаётидаги фаол иштироки узил-кесил таъминланган пайтлардагина бир қадар сусайиши мумкин.

Хусусан бизнинг Хоразм вилоятига келсак, амалга оширилмаётган барча бунёдкорликларда муҳтарама аёл зотининг фаол иштирокини кўрамиз. Янада фахрланарлиси – эрлар бажара олмаган кўпгина юмушларни улар бемалол удалашаяпти. Кўпгина соҳаларда эса уларнинг улуши ҳатто эркакларникидан ҳам зиёда. Ана шундай долзарб жабҳалардан бири – қишлоқ хўжалиги. Статистик ва таҳлилий маълумотларга қараганда, бу соҳада ишлаётганларнинг кўпчилигини аёллар ташкил этади ва табиийки, рўёбга чиқаётган режаларда ҳам уларнинг улуши катта. 2009 йил бошига келиб, вилоятда хотин-қизлар раҳбарлик қиладиган фермер хўжаликлари сони 700 тани ташкил этди. Улар орасида бунёдкорлик жабҳасидаги фаолияти, турмушдаги ўрни, инсонийлик фазилатларини барчага ўрнак қилиб кўрсатса арзийдиган пешқадамлар анчагина ва уларнинг кўпчилиги халқимиз эъзозига, давлатимизнинг юксак мукофотларига сазовор бўлган. Бу сингари пешқадамлар сафи тобора кенгаймоқда.

Давримиз пешқадам аёлларининг ҳаётимиздаги ўрни ва мавқеини муносиб баҳолаш, хайрли ишларини қўллаб-қувватлаш, қонуний ҳуқуқлари ва манфаатларини ҳимоя қилиш, ибратли тажрибаларини кенг ёйиш, уни эл орасида фаол тарғиб-ташвиқ этиш соҳасида қарздор ва бурчдор эканлигимизни очиқ тан олмоғимиз даркор. Ташкилотимизнинг бу соҳадаги ишларидан ҳали қаноат ҳосил қилганимизча йўқ. Аёллар раҳбарлик қиладиган фермерлик субъектларига уларнинг фаолияти билан боғлиқ масалаларда услубий мадад кўрсатиш, имтиёзли кредит маблағлари билан таъминлаш, ҳуқуқий ёрдам уюштириш, тегишли ҳужжатларни расмийлаштириш, намунали фаолиятини тарғиб-ташвиқ қилиш, билими ва малакасини ошириш соҳасида баҳоли қудрат иш олиб бораёямиз.

Ҳукмингизга ҳавола этилаётган ушбу китобга келсак, ундан давримиз пешқадам аёллари бошчилик қиладиган фермер хўжаликлари ва уларда тер тўкиб ишлаётган опа-сингилларимиз шижоати ҳақидаги жонли лавҳалар ўрин

олди. Ҳайлаймизки, замонамиз пешқадам аёлларини улуг-лаш ҳамда эъозлашга қаратилган бу каби саъй-ҳаракатларимиз келгусида ҳам давом этади. Вилоятимизда фермерлик ҳаракати «қалдирғоч»лари ҳаёти ва фаолиятига бағишланган мазкур илк китоб Республика фермерлар уюшмаси вилоят филиали ва «Ташаббускор аёл» Маркази шуъба корхонасининг воҳамизда яратилаётган улкан моддий ва маънавий бойликларнинг бонн ижодкори – шавкатли қишлоқ меҳнат аҳли, ину жумладан муҳтарама ошансингилларимизга бўлган чексиз ҳурмат ва эҳтироми сифатида тақдим этилаяпти. Ҳурмату эъозимиз сизга бўлсин, азизлар!

Муҳаббат БЕКЧОНОВА,
«Ташаббускор аёл»
Марказининг Хоразм
вилоят бўлими раҳбари

Мундарижа

Сўзбоши	3
Баҳромнинг қайтиши	8
Уйғониши	22
Соҳил сардори	47
Юлдуз қўнган далалар	62
Барҳаёт руҳлар макони муъжизаси	83
Алп қиз – Барчиной	101
Сехрли қўллар	115
Кагга йўл	129
Сулаймон Шонинг фермер невараси	147
Машариф отанинг арази	162
Хотима ўрнида	173

Изоҳ ва қайдлар учун

Изоҳ ва қайдлар учун

Бадиий-публицистик нашр

Абдулла СОБИРОВ

ЮЛДУЗ ҚЎНГАН ДАЛАЛАР

Очерклар

Муҳаррир: Шаҳноза ТЎРАХЎЖАЕВА

Мусаҳҳиҳ: Алимурод ТОЖИЕВ

Дизайнер: Феруза НАЗАРОВА

Техник муҳаррир: Шаҳриёр

Фарҳод ҚУРБОНБОЕВ, Отаназар РАЖАБОВ фотолари ва асар
қаҳрамонларининг фотоархивларидан фойдаланилди.

Нашриёт рақами: № 003

Босишга рухсат этилди: 28.07.2009 й. Қоғоз бичими: 84x108 1/32.
Водопі гарнитураси. Офсет босма. Офсет қоғози. Алади: 1000 нуска.
Ҳисоб нашриёт т.: 7,6. Босма т.: 11,25. Баҳоси келишилган нарҳда.
Буюртма № 141.

«AKADEMNASHR» нашриётида тайёрланди.

100156, Тошкент шаҳри, Чилонзор тумани, 20^А- мавзе, 42-уй.

“KO‘NI NUR” МЧЖ босмаҳонасида чоп этилди.

Тошкент, Машинасозлар мавзеси, 4-уй.